

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

TASAVVUF ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TASAVVUF KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DERVİŞ-ÂLİM ALİ YARDIM VE

ANADOLU İSLÂM KÜLTÜR VE SANATINA KATKILARI

Aslı Kaynak ÖNEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi F. Cangüzel GÜNER ZÜLFİKAR

İSTANBUL 2020

Teşekkür

Öncelikle bu çalışmaya vesîle olan hocam Cemâlnur Sargut'a, merhum Ali Yardım'ı tanıtarak tez konumun şekillenmesini sağlayan danışman hocam Dr. F. Cangüzel Güner Zülfikar'a, Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsündeki hocalarım ve personele içten teşekkürler ederim.

Ayrıca, araştırmalarım esnâsında, kaynakların temînini sağlamak ve Ali Yardım'ın yaşantısına dâir bilgileri derlemek için cömert yardımlarını esirgemeyen Yardım ailesinin değerli mensupları; Aysel Yardım, Ali Şîr Yardım ve Mustafa Sinan Yardım'a şükranlarımı sunarım.

Anadolu tasavvuf geleneğinin kültür ve sanat hayâtımız üzerindeki yansımalarını araştırırken, hadis ilmi ve millî kültür hazînemizin korunmasına yönelik kıymetli çalışmaları ile bana yol gösteren, Peygamber (s.a.s.) aşkı ile gayretimi canlı tutan, mânevî desteğini hiç tanımadan hissettiğim, örnek insan, derviş, âlim, baba, hoca, merhum Prof. Dr. Ali Yardım'a ve âileme minnettarım.

Tezimizin, Ali Yardım hoca ve onun değerli çalışmalarını tanıtmak vesîlesi ile millî ve mânevî kültür sâhasına yönelik araştırmalara katkı sunabilmesi niyâzı ile.

Aslı Kaynak ÖNEL
İstanbul, 2020

ÖNEL, Aslı Kaynak, Yüksek Lisans, İstanbul, 2020

*Derviş-Âlim Ali Yardım ve
Anadolu İslâm Kültür ve Sanatına Katkıları*

Özet

Anadolu irfan geleneğinde Peygamber (s.a.s.) sevgisinin mîmârîye, levhaya, kitâbeye hadislerle kazınmış izlerini takip eden Ali Yardım, yaşantısı ile modern dönem insanı için, çalışan, üreten, âile kuran bir “derviş-âlim modeli” teşkil etmiş, muhtelif çalışma ve hizmetleri ile de hadis kültürünün yeniden inşâası için, millî - mânevî kültür sâhasına çok değerli katkılar sunmuştur.

Yardım, XI. Asırda, Mısır’da, Kuzâ’î’nin (ö. 1062) yazdığı *Şihâbü’l-Ahbâr* adlı hadîs-i şerîf derlemesini günümüz Türkçesine tercüme etmiştir. Anadolu’da özellikle Selçuklu dönemine âit, çeşitli mîmârî yapılar ve yazılı eserlerde rastlanan hadislerin ortak kaynağı olan bu eser, kendisinden önce yazılmış olan hadis kitaplarına metodoloji ve içerik olarak yeni ve pratik bir yaklaşım getirmiştir. Kuzâ’î’nin bu teşebbüsü, *Şihâbü’l-Ahbâr*’ın İslâm coğrafyasında, özellikle halk arasında hızla yayılmasını sağlamıştır.

Ali Yardım, Konya Karatay Medresesi’nden, Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sine, Molla Câmî’nin *40 Hadis*’inden, Sadreddin Konevî’nin kütüphânesinin raflarına kadar, özellikle Anadolu Selçuklu döneminde, hayâtın içerisine bu denli işlemiş olan *Şihâbü’l-Ahbâr*’ı, günümüz Türkçesine kazandırmakla kalmamış, muhtelif çalışmaları ile de hadis kültürünü yeniden canlandırmak adına çok değerli hizmetler gerçekleştirmiştir. Onun bu çalışmaları, bir yerde, geleneğin devamını sağlamak içindir. Yardım’ın emeklerinin bilinmesi ise, Türkiye’de millî ve mânevî hâfızadaki kültürel kopuşun önüne geçmek için gereklidir.

Bu bağlamda tezimizin içeriği, Ali Yardım’ın hayâtından kesitler sunarak, bir “derviş-âlim yaşam modeli” ortaya koymaya ve onun muhtelif çalışmalarını, *Şihâbü’l-Ahbâr* ekseninde tanıtarak, hadis ve millî kültür sâhasındaki kıymetli hizmetlerini aktarmaya yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Ali Yardım, Hadis, *Şihâbü’l-Ahbâr*, Selçuklu Hadis Kültürü

ÖNEL, Aslı Kaynak, Yüksek Lisans, İstanbul, 2020

*A Dervish-Scholar Ali Yardım and
His Contribution to Anatolian Islamic Culture and Art*

Abstract

While Prof. Yardım was tracing the impressions in architecture, tiles and epitaphs of the love of the Prophet (pbuh) in Anatolian wisdom, he also lived a model of the dervish-scholar for the modern people with his life, works and services which made valuable contributions to the reconstruction of hadith culture in Turkey.

Ali Yardım translated the hadith collection *Shihab al-Ahbar*, an 11th century work written by Kuza’i (d. 1062) in Egypt, into Turkish. The common source for many of the hadiths encountered on various architectural constructions and written works throughout Anatolia, this work brought a methodology and a new and practical approach to previously written hadith books. Kuza’i’s new method caused the *Shihab al-Ahbar* to spread quickly throughout Muslim lands.

Prof. Dr. Ali Yardım not only identified this work that has influenced everything from the Konya Karatay Madrasa to Mevlana’s *Masnavi*, to Molla Cami’s *40 Hadith*, to the shelves of Sadreddin Konevi’s library and especially life during the Anatolian Seljukid period, he also made valuable contributions with his various services and works, in order to keep the hadith culture alive. All of his services, in a sense, are for the sake of this tradition continuing and an acknowledgement of his labor is necessary in order to avert the cultural break in Turkey’s national memory.

The content of this study is to present cross sections of Ali Yardım’s life in order to reflect a “dervish-scholar life-model” for the modern people today and to introduce his various services and works along the axis of *Shihab al-Ahbar* to demonstrate the important contribution he has made to Turkish hadith culture.

Key Words: Ali Yardım, Hadith, *Shihab al-Ahbar*, Seljukid Hadith Culture

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	ii
Özet.....	iii
Abstract.....	iv
İçindekiler.....	v
Kısaltmalar.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. HAYÂTI.....	5
2.1. Oba Köyü, Âilesi ve Çocukluğu.....	5
2.2. Öğrenim Hayâtı.....	9
2.3. Meslek Hayâtı ve Derviş-Âlim Kimliği.....	14
2.4. Evliliği ve Âile Hayâtı.....	20
3. ANADOLU'DAKİ HADİS KÜLTÜRÜNÜN EN ÖNEMLİ KAYNAKLARINDAN ŞİHÂBÜ'L-AHBÂR VE TERCÜMESİ.....	23
3.1. Hadis Kıvılcımları, Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi.....	24
3.2. Şihâbü'l-Ahbâr.....	26
3.3. Şihâbü'l-Ahbâr'ın Müellifi Kuzâ'î.....	29
3.4. Şihâbü'l-Ahbâr'ın İçeriği.....	32
3.5. Şihâbü'l-Ahbâr'ın Metodu.....	35
3.6. Şihâbü'l-Ahbâr'ın Türk İslâm Kültürü Üzerindeki Etkisi.....	37
3.6.1. Şihâbü'l-Ahbâr ve Anadolu Selçukluları ile Beylikleri Dönemi Tasavvuf Geleneğinin Edebî Eserleri.....	38
3.6.2. Şihâbü'l-Ahbâr ve Anadolu Selçukluları ile Beylikler Dönemi Mîmârî Eserlerindeki Hadis Tezyînâtı.....	39
3.6.3. Anadolu Selçuklu Dönemi Kitâbe ve Hüsn-i Hat Levhalarında Şihâbü'l-Ahbâr Hadisleri.....	54
4. ANADOLU'DAKİ DİNÎ KÜLTÜR VE SANATIN TESBÎTİNE KATKILARI.....	62
4.1. Hadis İlmi ve Kültürüne Katkıları.....	62
4.1.1. Hadis I-II.....	62

4.1.2.	Peygamberimiz'in Şemâli.....	65
4.1.3.	Hadis Kıvılcımları, Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi.....	66
4.1.4.	Mesnevî Hadisleri (Tesbit ve Tahrîc).....	66
4.2.	Kültür ve Sanata Katkıları.....	67
4.2.1.	İzmir Millî Kütüphânesi Yazma Eserler Kataloğu.....	67
4.2.2.	Alanya Kitâbeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme).....	68
4.2.3.	Amasya Burmalı Minâre Camii Kitâbeleri (Kapı, Mihrab, Minber)...	69
4.2.4.	Amasya Kaya Kitâbesi (Bâyezid Paşa İmâreti Vakfiyesi).....	70
4.3.	Dînî Kültüre Katkıları.....	71
4.3.1.	İslâm'da Altın Yüzük Kullanımı.....	71
4.3.2.	Ahmed Çelebi, İslâm'da Eğitim-Öğretim Târîhi.....	71
4.4.	Makâle ve Tebliğleri.....	72
4.4.1.	Makâleleri.....	72
4.4.2.	Tebliğleri.....	75
4.5.	Ansiklopedi Maddeleri: Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde yer alan maddeler.....	76
SONUÇ.....		79
KAYNAKLAR.....		84
Özgeçmiş.....		88
Bilimsel Etik Sayfası.....		89

Kısaltmalar

age. : Adı Geçen Eser
agm. : Adı Geçen Makale
ay. : Aynı Yer
bs. : Baskı, basım
bkz. : Bakınız
çev. : Çeviren
der. : Derleyen
D.E.Ü.: Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.: Doçent
Dr. : Doktor
et. : Erişim Târîhi
ed. : Editör
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazret
Krş.: Karşılaştırınız
no. : Numara
ö. : Ölümü
Prof. : Profesör
r.a. : Radiyallahu anh
s.a.s. : Sallallahü aleyhi ve sellem
TDV: Türkiye Diyânet Vakfı
ty. : Tarih Yok
v. : Vefat
vb. : Ve benzeri
yay. : Yayınları

I. GİRİŞ

Tarih boyunca din, milletlerin kültür ve medeniyetinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Türk milletinin de mayasının İslâmiyetle karıldığı, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile şekillendiği görülür. Çünkü İslâmiyet, sadece yazılı metinler vâsıtasıyla aktarılmamış, vahyi en mükemmel şekliyle uygulayarak kitlelere örnek olan bir peygamberin rehberliği ile öğretilmiş ve yayılmıştır. Türkler tarih boyunca, Kur’ân-ı Kerim ve Peygamber Efendimiz’e (s.a.s.) hürmet ve muhabbetle yaşamışlardır.

Hadis kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’de “söz” ve “haber” anlamlarında kullanılmıştır. Hadîsin terim olarak anlamı ise, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı ancak kendisi tarafından tasvip edilmiş uygulamaları kapsamaktadır. Öz bir tanım olarak hadîsi, “Peygamber sözü” şeklinde ifade etmek de mümkündür. Çoğulu “ehadis”tir.¹

Hz. Peygamber’in (s.a.s.), Kur’an’dan ayrı düşünülemeyen sünneti, ashâbı tarafından büyük bir titizlikle gözlemlenmiş, öğrenilmiş ve ezberlenip, yazmak sûretiyle de sonraki nesillere nakledilerek muhâfaza edilmiştir.

İslâm’ın ilerleyen dönemlerinde, sahâbîlerin bu gayretlerinden feyz alan, farklı coğrafyalarda yaşamış İslâm âlimleri de, hadîslerin tesbît, tedvin, tasnif ve muhâfazası uğruna türlü gayretlerde bulunmuş ve “rihle” adı verilen hadis yolculuklarına çıkmışlardır.

Ali Yardım’ı, bahsi geçen bu fedâkar ve titiz “rihle âlimleri”nin modern dönem temsilcisi olarak tanımlamak, onun hadis kültürünün yeniden ihyâsına adanmış hayâtı, seyahatleri ve çalışmaları göz önüne alındığında, oldukça yerinde bir ifade olacaktır. O, ülkemizin bu sâhada yetişmiş ve otorite kabul edilen kıymetli ilim adamlarından olmuş ve vefâtına kadar da Dokuz Eylül Üniversitesi Hadis Anabilim Dalı Başkanlığını yürütmüştür.

Anadolu Türk Müslüman Kültüründe belirleyici bir yeri olan Peygamber (s.a.s.) sevgisi, Ali Yardım’ın faaliyetlerini de sâdece ilmî ve akademik bir çerçeveden ele almayı yetersiz kılmaktadır. Onun Peygamber (s.a.s.) aşkı ile şekillenen hayâtı, kendisini bir hadis âlimi olmaktan öteye taşımış ve farklı alanlarda bir çok hizmete yöneltmiştir. Bu bağlamda Ali

---

¹ Krş. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü*, (İstanbul: Marmara Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), s. 15

Yardım, sadece bir hadis âlimi değil, yakın dostu Prof. Dr. Mehmet Demirci'nin tâbiriyle, hadisi hâl etmiş, hezarfen nitelikli bir “derviş-âlimdir”.

Ali Yardım'ın bir “derviş-âlim” olma yolundaki hayat adımlarının arasında, oğlu Mustafa Sinan Yardım'ın belirttiği üzere; muhtelif kâbiliyetleri, sağlam karakter ve mantık yapısı gibi kişilik özelliklerinin yanı sıra, aldığı klasik medrese usûlündeki İslâm ilimleri tahsili ve resmî eğitimin, dört yıllık İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü dönemini âzamî verimlilik ile geçirmesinin, klâsik Türk ve İslâm kaynaklarına olan merâkı ve bunları kullanmadaki mahâretinin, Ayverdiler'in² ona aşıladığı millî kültür ve hizmet anlayışı ile İstanbul'un ilim ve kültür muhitlerinden edindiği bilgi, edep, erkân ve âdâba dâir hususların önemi büyüktür.

Ali Yardım, ilmî birikimi ve hizmet bilinci ile, ömrü boyunca Anadolu kültüründe, mîmârîye, levhaya, kitâbeye kazınmış hadislerin izlerini takip etmiş, bu esnâda Selçuklu dönemi mîmârî eserlerindeki, Mevlânâ'nın *Mesnevi*'si, Molla Câmî'nin *40 Hadis*'i gibi edebî eserlerdeki hadis mevcudiyetine kaynaklık ettiği düşünülen ve dönemin tanınmış âlimlerinden Sadreddin Konevî'nin kütüphânesinin raflarında yer aldığı da bilinen, Mısır'lı âlim Kuzâ'î'nin *Şihâbü'l-Ahbâr*³ adlı hadis kitabını tesbit ederek, onu günümüz Türkçesine kazandırmıştır. Bu kıymetli çalışmanın yanı sıra Yardım, hadis sâhasındaki akademik faâliyetleri ve vermiş olduğu diğer eserleri ile de yetinmemiş, Türkiye kütüphânelerindeki yazma eserlerin kayıt altına alınması, Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki hadis kaynaklarının, kitâbe, levha ve mezar taşlarının tesbit, tescil ve restorasyonu, fakültesinde uzmanlık alanına ek olarak vermiş olduğu araştırma teknikleri, paleografî, epigrafî, yazma eserlerin çözümlenmesi, çinide hat kompozisyonu gibi dersler ve bu alanlarda rehberlik etmiş olduğu sayısız lisansüstü araştırmaları, Türkçe'nin doğru kullanımına yönelik uygulamalar ve transkripsiyon çalışmaları, doğa sevgisinin aşılması, ağaçlandırma faâliyetleri gibi, tek bir ömür ve uzmanlığa sığması güç, bir çok kıymetli hizmeti gerçekleştirmiştir. Onun bu çalışmaları, bir yerde, geleneğin devamını sağlamak içindir. Yardım'ın emeklerinin bilinmesi ise, Türkiye'de millî ve mânevî hâfızadaki kültürel kopuşun önüne geçmek için gereklidir.

Bu gâye etrafında şekillenen tezimiz, Ali Yardım'ın hizmetlerinin tanıtılmasının yanı sıra, onun hayatından kesitler sunarak, modern dönem insanı için, çalışan, üreten, âile kuran ve

² Romancı, yazar ve mutasavvif Sâmiha Ayverdi ve mimar-mühendis, mimarlık tarihi araştırmacısı Ekrem Hakkı Ayverdi kardeşler.

³ Eser ismi çalışmamızda, Arapça dilinden Türkçeye çeviri kurallarına uygun olarak *Şihâbü'l-Ahbâr* şeklinde yazılmış ve yayınevini kullanmış olduğu *Şihâb'ül-Ahbâr* yazımı tercih edilmemiştir.

aynı zamanda sosyal yaşamın içerisinde aktif olarak var olmayı başarabilen bir “derviş-âlim yaşam modeli”ni de örnelemeye yöneliktir.

Belirtilen çerçeveye uygun olarak tezin ikinci bölümü, Ali Yardım’ın doğumundan vefâtına kadar olan dönemi kapsayan müstesnâ hayat hikâyesine ayrılmıştır. Bu doğrultuda istifâde edilen kaynaklar; çalışmamızın kaynak çeşitliliğini arttıran, Yardım’ın âile üyeleri ile yapılan sözlü tarih uygulamaları kapsamındaki röportajlar, Ali Yardım’ın başta *Alanya Kitâbeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme)* adlı telif eseri olmak üzere basımı gerçekleşmiş diğer eserleri, Zeynep Uluant tarafından derlenmiş, Sâmiha Ayverdi’nin ilim, fikir ve sanat adamları ile karşılıklı mektuplarını ihtivâ eden *Mektuplar 10* adlı eser, Mehmet Demirci’nin *Gidenlerin Ardından* adlı kitabı ve yakın çevresinin kendisi ile ilgili olarak kaleme aldığı makâleler ve vefeyat yazılarıdır.

Tezin üçüncü bölümünde ise, Müslüman Türk kültür mîrasının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan *Şihâbü’l-Ahbâr* isimli hadis derlemesi ve Ali Yardım tarafından gerçekleştirilmiş tercümesi ele alınarak detaylı bir şekilde tanıtılmaya gayret edilmiştir. Eserin, Anadolu Selçuklu döneminin kültür yaşantısı üzerindeki etkisi aktarılırken, mîmârî uygulamalar ağırlıklı olmak üzere, farklı alanlardaki örnekler; edebî eserler, kitâbeler, hüsn-i hat levhaları gibi, ilgili başlıklar altında sunulmuştur. Bu bölümde araştırmamıza temel oluşturan kaynaklar; Ali Yardım’ın; *Hadis Kıvılcımları* adlı *Şihâbü’l-Ahbâr* tercümesi, *Alanya Kitâbeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme)*, *Amasya Burmalı Minâre Camii Kitâbeleri (Kapı, Mihrab, Minber)*, *Amasya Kaya Kitâbesi (Bâyezid Paşa İmâreti Vakfiyesi)*, *Mesnevî Hadisleri (Tesbit ve Tahrîc)* adlı telif eserleri, konu ile ilgili makâleleri ve *TDV İslâm Ansiklopedisi*, *Kubbealtı Lugati* ile Anadolu Selçuklu dönemi mîmârîsi üzerine yazılmış muhtelif mîmarlık kitapları olmuştur.

Çalışmamıza konu olan yapılardaki hadis tezyînine örnek olarak, Selçuklu ve Beylikleri döneminin iki sembol eseri seçilerek yapılan ziyaretlerde çekilen fotoğraflar da paylaşılmıştır. (Bkz. Karatay Medresesi ve Birgi Ulu Camii)

Ali Yardım’ın diğer kıymetli eser ve hizmetlerinin tanıtıldığı tezimizin dördüncü ve son bölümü ise, onun şimdîye kadar basımı gerçekleşmiş tüm eserleri taranarak ve yayımlanmış bütün makâle ve tebliğleri ile *TDV İslâm Ansiklopedisi* için yazmış olduğu açıklayıcı maddeler derlenerek oluşturulmuştur.

Tezimizi yazarken, Ali Yardım’ın eserlerinde Resûlullah Efendimiz’den (s.a.s.) bahsederken, Elmalılı M. Hamdi Yazır’da da müşâhede edilen bir büyük inceliğin ürünü olarak,

mesâfeli ve resmî bir hitâptan imtinâ ederek “Hz. Muhammed” ifâdesi yerine, gönül bağınyansıtın, “Peygamber Efendimiz”, “Resûlullah Efendimiz”, “Peygamber-i Ekber”, “Zât-ı Risâlet” şeklindeki seslenişine biz de sadık kalmayı tercih ettik.

Çok zengin bir içeriğe sahip olan Anadolu Türk kültür mîrasında, Peygamber Efendimiz’e (s.a.s.) duyulan sevginin yansıması olarak, günlük yaşamdan, edebiyata, mîmârîden muhtelif sanat kollarına uzanan alanlardaki kıymetli hadis mevcûdiyetinin, hâlen yeterli derecede araştırılıp incelendiğini söylemek güçtür. Tezimizin, Ali Yardım gibi bu sâhada emek vermiş ilim insanlarının ve onların çalışmalarının tanıtılması ile, hadis kültürünün yeniden canlandırılması ve akademik düzlemde yapılabilecek yeni araştırmalara kaynaklık etmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda, modern dönem insanının ihtiyaç duyduğu, manevî bütünlüğünü koruyarak, güncel yaşam gerekliliklerini yerine getiren, çalışan, üreten, âile kuran bir “derviş-âlim” yaşam modeli betimlenmeye çalışılmıştır.

2. HAYÂTI

Ali Yardım'ın hayâtının aktarıldığı bu bölüm dört ana başlıktan oluşmaktadır. İlk kısımda doğduğu, çocukluk çağını geçirdiği ve ömrü boyunca bağımlı hiç koparmayarak her fırsatta vefâsını dile getirdiği Oba köyü ve kökleri tanıtılmış olup, öğrenim hayâtı, meslek yaşamı ile âlim kimliği ve âile hayâtı takip eden diğer başlıklar altında sunulmaya gayret edilmiştir.

2.1 Oba Köyü, Âilesi ve Çocukluğu

“Bizim yetişme çağımızda, insanları ırkları ve inançları ile kategorize eden bugünkü kelimeleri hiç bilmezdik. Oba ve çevresinde ırk ve inanç çeşitliliği hiç yoktu. Türk'ten başka bir ırk, İslâm'dan başka bir din, Ehl-i Sünne t'ten başka bir yol, Hanefîlikten başka bir mezhep bilinmez ve duyulmazdı. [...] Devlet kavramı kutsaldı. Vatan, uğrunda ölünecek yegâne değerdi. Jandarma dipçiğinden hoşlanılmaz fakat şanlı ordumuza toz kondurulmazdı.”⁴

Ali Yardım 1939 senesinde doğduğu Oba köyünden *Alanya Kitâbeleri* adlı eserinde detaylı bir şekilde bahsederken, doğumundan itibaren on üç yıl boyunca yaşadığı ve 15 Ekim 1952 tarihinde tahsil görmek amacıyla ayrılarak yirmi dört ay dönemediği köyü ile olan bağımlı, daha sonraki dönemlerde kısa ve uzun fâsıllarla olsa dahî hiç koparmadığını özenle vurgulamıştır.

Oba, Alanya'nın güney istikametindeki Mersin çıkışında yer alır. Eski sınırları çok daha geniş olsa da, şimdiki sınırları Oba Çayı'nın denize döküldüğü yer ile Dim Çayı'nın denize döküldüğü sâha arasındadır. Batıda denizle kıyısı vardır ve Alanya şehir merkezinin sınır komşusudur. Denizden doğuya doğru Bademağacı köyü eteklerine kadar uzanır. Üç tarafı dağlarla çevrilmiştir. Tam ortasından kuzeydoğu-batı istikâmetinde Oba Çayı akar.

Târihî kayıtlarda “Oba Pazarı” olarak bahsi geçen köyün en az sekiz asırlık bir mâzisinin olduğu anlaşılmaktadır. Köy, Osmanlı dönemi kayıtlarında “Karye-i Oba” (Oba köyü) şeklinde yer almaktadır. Esasen Oba, tek başına bir köyün değil, on kadar köyden

⁴ Krş. Ali Yardım, *Alanya Kitâbeleri*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2002), 512.

meydana gelmiş bir merkezin adıdır. 1989’da belde, 2012’de de Antalya ilinin Alanya ilçesine bağlı bir mahalle statüsüne kavuşmuştur.

Şekil I, Oba Haritası

Ali Yardım’ın çocukluğunun geçtiği dönemlerde Oba, hem civar köyler içerisinde ilkokulu olan tek köy olması hasebiyle hem de topraklarını boydan boya geçen çayın muhtelif yerlerindeki su değirmenleri ile bir cazibe merkezidir. Denizden Bademağacı köyü eteklerine kadar uzanmakta ve üç bölümden oluşmaktadır; Aşağı Oba, Yukarı Oba ve Camalaa. Rivâyete göre “Câmi alanı”nın yerel ağızla söylenmesinden türemiş olan Camalaa, köyün merkezinin adıdır. Bugün, Ali Yardım’ın çocukluğundaki yapıların hiçbiri kalmamış olsa da köyün buluşma noktası burasıdır.⁵

⁵ Krş. Ali Yardım, *Alanya Kitâbeleri*, 2002, 507-509.

Ali Yardım Oba köyünde, Ali Bey ve Bergüzar Hanım'ın sekiz çocuğunun (Mahmut, Rukiye, Hüseyin, Sûdiye, Zahide, Veli ve Hasan) ikincisi olarak dünyaya gelmiştir. Ali Bey ile Bergüzar Hanım öksüz ve yetim kalmış kimselerdir.

Hem dedesi hem de babası ile aynı ismi taşıyan Ali Yardım'ın babası, köyde “Meysar Ali'si” olarak bilinmektedir. Köy imamı ile birlikte yersiz, yurtsuzlara, yolda kalmışlara evini ve sofrasını açan cömert bir kimse olarak tanınmıştır. Erkek kardeşi Hüseyin Yardım ve kız kardeşi Emine Yörük de Oba'da yaşamıştır. Ali Yardım'ın yetişmesinde ve öğrenimini sürdürmesinde halası Emine Yörük'ün büyük katkısı olmuş ve kendisi en önemli eserlerinden *Peygamberimiz'in Şemâili*'ni halasına ithâf etmiştir. Ali Yardım'ın babaannesi Zahide Hanım, oğlu bir yaşındayken vefat etmiş, dedesi Ali Yardım ise Çanakkale'de şehit düşmüştür.

Ali Yardım'ın annesi Bergüzar Hanım ise Alanya'nın yerlisi Cezayirli sülâlesine mensup bir ailenin kızıdır. Dedesi Veli, o doğmadan vefat ettiği için ondan kalan bir yâdigâr olarak görülmüş ve adı Bergüzar konmuştur. Ali Yardım'ın anneannesinin adı Eşşe Kadın'dır. Merhûme Bergüzar Hanım, torunu Ali Şîr Yardım'ın anlattığına göre oldukça becerikli, titiz, günde sadece bir öğün yemek yiyen, vakur bir hanımefendidir.⁶

Ali Yardım ailesinden bahsederken; “Biz, dede ve nine neslinden nasibini almamış, iki taraftan da öksüz kalmış bir anne-babanın evlâdı olarak yetiştik” demiş ve onları “garazsız ivazsız⁷, Müslüman, Hanefî⁸, Matürîdî⁹ inancına bağlı ortalama bir Türk ailesi” olarak betimlemiştir.¹⁰

Yardım, çocukluğunun Oba'sını tasvir ederken, nüfusun o dönemde çok kalabalık olmadığı köyde ana gelir kaynağının narenciye olduğunu, ek olarak her hânenin kendi ihtiyacı doğrultusunda meyve-sebze ekimi de yaptığını, âilelerin ziraat merkezli hayatın ihtiyacına cevap verecek oranda büyük ve küçükbaş hayvanı da evlerin ahır olarak kullanılan giriş katında

⁶ Ali Yardım'ın oğlu Ali Şîr Yardım ile röportaj, İstanbul, Haziran 2019.

⁷ Garazsız ivazsız: Hiçbir çıkar gütmeden, hiçbir karşılık beklemeden.

Bkz. *Kubbealtı Lügati* “garazsız ivazsız”, <http://www.lugatim.com/s/garazsz> (Erişim: 12.02.2020).

⁸ Hanefî: (حنفي) i. (*Ebû Hanîfe* adından nispet eki -i ile *Hanefî*) İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe mezhebine mensup olan kimse.

Bkz. *Kubbealtı Lügati*, “Hanefî”, <http://www.lugatim.com/s/garazsz> (Erişim: 07.09.2019).

⁹ Mâtürîdîlik: H. 4. / M. X. yüzyılda İmâm Ebû Mansur Muhammed Mâtürîdî'nin fikirleri etrâfında gelişen ve İslâm dîninin îtikat esaslarını ehl-i bid'ata karşı ehl-i sünnet anlayışına göre savunup açıklayan, amelî esaslarda genellikle Hanefî mezhebine tâbi mezhep [Diğerleri Selefiye ve Eş'ariye'dir].

Bkz. *Kubbealtı Lügati*, “Mâtürîdîlik”, <http://www.lugatim.com/s/Maturidilik> (Erişim: 12.02.2020).

¹⁰ Ali Yardım'ın oğlu Mustafa Sinan Yardım ile röportaj, İstanbul, Nisan 2019.

barındırdığını ilâve etmiştir. Bu sebeple Oba'nın evleri hep iki katlıdır. Birinci kat ahır, ikinci kat yaşama alanı olarak kullanılmaktadır.

Ali Yardım kendi ifâdesiyle on üç yaşına kadar Oba'da her türlü köy işinde çalışmış, tahsil için memleketini terk etmeden bir gün önce, Musdiller'in bahçesinde yevmiyesi iki yüz elli kuruşa çift sürmüş ve son bıraktığı işinin, bir çift öküz, bir boyunduruk ve bir karasabanın sapı olduğunu belirtmiştir.¹¹

Köyde çocukların en mühim meşgûliyeti sığır gütmektir. En keyifli eğlencesi ise çayda çimme veya mevsimine göre çelik-çomak, birdirbir, kovalamaca, topaç çevirme, çember sürme gibi oyunlardır. Yardım'ın kendi tâbiriyle bu oyunlar, insanların birbirini daha o yaşlardan itibaren tanıyıp kaynaşmaları için en büyük vâsıtalardır. Mızıkçılar, kaytaranlar, sözünde durmayanlar, haksızlığa tahammül edemeyenler, azığını paylaşanlar, dürüstler hep bu temaslar ile kendisini ortaya koymuştur.

Ali Yardım çocukluk yıllarında köyde ilkokul üzeri tahsil yapmış kimseye pek rastlanmadığını belirtmiştir. Ayrıca köyün câmiî olmasına rağmen 1940'lı yıllarda köyde beş vakit ezanın okunmadığını da kaydetmiştir. Bu sebepten 1947-1948 yıllarında köyün ileri gelenleri Ermenek'in Halîmiye nâhiyesinden Ali Koçaş adlı bir Hocaefendi ile ücretli olarak anlaşmışlardır. Bu kıymetli zâtın varlığı, köyün mevcut sosyal yapısını olumlu yönde etkilemiş, bâzı düzensizlikler giderilmiş, köye dinamizm gelmiştir. Çok becerikli, taassubu hiç olmayan, gerçek din bilgileri öğreten bu hoca, eğitim seviyesi düşük köyün çehresini yenilerken, Ali Yardım'ın dînî bilgilerinin temeli de bu dönemde atılmıştır.¹²

Dönemin siyasî atmosferinin köy hayatına yansması ise Ali Yardım'ın şu çocukluk anısında okunabilmektedir;

“Sene 1944, ilkokula başlamadan önceki aylar. Annem ile Kale'deki akrabalarımızi ziyarete gidiyoruz. [...] Bir yaz günü, tam şimdiki Ziraat Bankası'nın bulunduğu yere 50-60 metre kala polis bizi durdurdu. Benim başımda, yeni örülmüş, tepesinde topuzu olan bir beyaz yün külâh. Henüz ilkokula başlamamış bir çocuk sevincini yaşamaktayım. Polis başımdan külâhımı aldı; “Bunu bir daha giyersen seni cezalandırırım. Hadi bakalım bir daha görmeyeceğim” dedi ve külâhıma polis el koydu. Biz ise neye uğradığımızı bilmeden Kale'ye doğru biraz korku ve biraz da şaşkınlıkla yolumuza devam ettik.

Efendim büyüyünce sonradan öğrendim ki, külâh giymek devrimlere aykırıymış, şapka giyilmeliymiş. Hâlbuki şapkayı günlük hayatta zâten giyiyorduk, şapkanın yabancıısı olmadığımız gibi, devrimlere karşı gelmek gibi bir niyetimiz de düşünülemezdi. [...]

¹¹ Mehmet Sait Toprak, “Vefeyât”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, (İstanbul: 2006), IV. Cilt, Sayı: 1, 218.

¹² Krş. Ali Yardım, *Alanya Kitâbeleri*, 2002, 511-512.

Bunu şehirle ilgili en eski hâtıralarımın arasında yer alan ve yarım asrı da aşan bir olay olduğu için kaydetmiş bulunuyorum. 1944’de bana bir külâh borcu olan devletim, 1993’de bir Profesörlük cübbesi ile bizi taltif etmiş bulunmaktadır.”¹³

Ali Yardım’ın memleketine olan vefâsını seneler sonra hizmete dönüşmüş olarak Alanya ve çevresindeki kitâbeleri tesbit, tescil ve tasnif etmek üzere kaleme aldığı kıymetli eseri *Alanya Kitâbeleri*’nde görmekteyiz. Ancak o, bununla da yetinmemiş köyün kendi imkânlarıyla başlatmış olduğu Oba Merkez Câmiinin tamamlanması için büyük emek sarfetmiştir. Câmi planı, kadim dostu Ekrem Hakkı Ayverdi’nin asistanı Dr. İ. Aydın Yüksel’in desteği alınarak revize edilmiş, klâsik üslûpta muhteşem bir portal ile bahçeye zarif bir şadırvan eklenmiştir. İç kısımda pencere üstleri, Ali Yardım’ın bizzat seçtiği hadislerle bezenmiş, hatlar Aydın Yüksel tarafından yazılmıştır. Ortaya, çinileri, tezyinâtı, minberi ve mihrâbıyla zarif ve ihtişâmlı bir sanat eseri çıkmıştır.

Rahatsızlığının ilerlediği son döneme kadar ilmî faaliyetlerini ara vermeden sürdürmüş olan Ali Yardım, karaciğer yetmezliği sebebiyle 2 Ocak 2006’da vefât ettiğinde cenazesi, vasiyeti gereği 3 Ocak 2006 Salı günü ikinci vakti İzmir İlâhiyat Fakültesi’nde merâsimi yapıldıktan sonra, Oba’daki âile kabristanına defnedilmiştir.

2.2 Öğrenim Hayâtı

“İnsan bâzı bilgileri okuma çağında, bâzı bilgileri okutma döneminde, bâzı bilgileri de yazma sırasında öğrenebilmektedir. Bu arada; kimi bilgileri, kimi incelikleri ve kimi sırları da öğrenemeden ömrünü tamamladığı olmaktadır. Okunarak öğrenilen bilgiler, (ibtidai) bilgilerdir; okutarak öğrenilenler (vasati) bilgilerdir; yazarak ortaya konan bilgiler ise, sistemli ve tutarlı bilgilerdir ve hiç bir bilgi, “nihâî bilgi” değildir.”¹⁴

Ali Yardım ilköğrenim hayatına 1944 yılında Oba köyünde beş yaşında iken başlamıştır. İlk din dersini, II. Dünya Savaşının en kızgın zamanları ve dînî bilgilerin her türlüşününün yasaklandığı, kendi tabiriyle, “Stalin’in estirdiği şimâl rüzgârları” altında Basırlı köyünden Mustafa Özkan (Kümük Hoca)’dan almış, dördüncü sınıfa geldiğinde ise köylerine

¹³ A.g.e. 508.

¹⁴ Mehmet Sait Toprak, “Vefeyât”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2006, 224.

gelen Ali Koçaş Hocaefendi'den temel dînî bilgileri ve Sünnî-Hanefî-Mâtürîdî anlayışını öğrenmiştir.

Oldukça zekî, terbiyeli ve çalışkan bir öğrencidir. Buna rağmen ilkokulu bir sene uzatmalı olarak Mayıs 1950'de bitirebilmiştir. Dönemin ideolojik atmosferini yansıtan tatsız bir olay bu gecikmenin sebebi olmuş ve sonrasında da onun öğrenim hayatına devam etme şevkini kırmıştır. Oğlu Mustafa Sinan Yardım'ın aktardığı üzere bu üzücü hâdise şöyle gelişmiştir:

Ali Yardım 5. Sınıfta iken, bir Cuma günü Cuma namazını kıldıktan sonra hiç âdeti olmadığı halde sınıfa öğretmeninden biraz daha geç girmek zorunda kalmış, namaz sebebiyle geciktiğini öğrenen öğretmeni, kendisini dere kenarından toplattırdığı ince dallar ile sınıfın huzûrunda çok ağır bir şekilde döverek cezalandırmış ve dönem sonunda mezun olması gerekirken onu sınıfta bırakmıştır. Tekrar senesinin sonunda öğretmenin yine zorluk çıkarmasına rağmen Ali Yardım, okuldaki diğer öğretmeninin desteği ile mezun olabilmıştır. Yaşadığı şiddet ve haksız muâmelenin süreceğinden endişe eden küçük çocuk, orta okula kayıt olmak istememiş, bunun üzerine âilesinin yönlendirmesiyle iki senesi köyünde diğer iki senesi de Konya ve Kayseri şehirlerinde olmak üzere, dört sene boyunca medrese usûlünde klasik İslâm İlimleri tahsil etmiştir.

Köyünde kaldığı dönemde Sekilioğlu Mustâ Efendi'nin tadrîsâtına verilmiştir. Sarf Cümlesi¹⁵'nden; *Emsile, Binâ, Maksûd* ile Nahiv Cümlesi¹⁶'nden *Avâmil, İzhar ve Kâfiye*'yi, Fıkıh'tan *Nûr'ul-İzâh*'ı Sekilioğlu'dan okumuştur. Oldukça başarılıdır ancak baskıcı eğitim üslûbu kendisini yıldırma üzereyken, eğitimine Konya'da devam etme isteğini bilen ve bir miktar da varlıklı olan halası, elli lira para ve bir merkep vererek onun bu isteğini mümkün

---

¹⁵ Sarf: Arapça gramerinin kelime yapısıyla ilgili dalı.

İslâm dünyasında özellikle Osmanlı medreselerinde eş-Şâfiye (İbnü'l-Hâcib), el-Emşile, Binâ'ü'l-ef'âl, el-Makşûd (üçü de anonim), el-'İzzî (Zencânî) ve Merâhu'l-ervâh (Ahmed b. Ali b. Mes'ûd) adlı muhtasar sarf kitapları yoğun ilgi görmüş, bunlarla ilgili çok sayıda şerh ve hâşiye yazılmış, yeni baskıları ve Türkçe tercüme yapılmıştır. Sarf öğretiminde günümüzde de önemini koruyan bu beş eser "sarf cümlesi" olarak tanınmıştır.

Bkz. Hulusi Kılıç, "Sarf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2009), 36. Cilt, 136-137.

¹⁶ Nahiv: Arapça gramerinin söz dizimi kuralları ile i'rab bölümünü kapsayan ilim.

Birgivi'nin özgün bir tertiple âmil-mâmul-amel (i'rab) taksimine göre hazırladığı 'Avâmil'i ile onun şerhi mahiyetindeki İzhârü'l-esrâr'ı telif eser olarak asırlarca medreselerde okutulmuş ve yalın üslûbu ile haklı bir şöhrete kavuşmuştur. Birgivi'nin bu iki eseriyle birlikte isim-fiil-harf taksimine göre Sîbeveyhi yönteminin uzantısı mahiyetinde nahiv konularını işleyen İbnü'l-Hâcib'in el-Kâfiye'si medrese eğitiminde "nahiv cümlesi" olarak tanınmıştır.

Bkz. İsmail Durmuş, "Nahiv", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2006), 32. Cilt, 300-306.

kılmıştır. Böylelikle Ali Yardım, merkep sırtında yedi gün sürecek ilk ilim yolculuğunu, Ekim 1952’de yanında iki arkadaşı ve aile mensupları olduğu halde gerçekleştirmiştir.¹⁷

Arkadaşlarıyla birlikte geldiği Konya şehrinde Hocası Halîmiyeli Ali Koçaş onu, Odun Pazarı Mescidi’nde Konya eşrâfindan ilkokul öğretmenliğinden emekli Ağazâde Osman Nûri Koçbeker’e emânet etmiştir. Ondan Tecvîd¹⁸ ve Mahâric-i Hurûf¹⁹ derslerini, *Karabaş Tecvîdi*’nden okumuştur.

Ali Yardım’ın ilim yolculuğunun ikinci durağı Kayseri olmuş, orada da Hunat Câmisi’nde ders okutan Davut Hâfız Hoca’dan *Maksûd*, Câmi-i Kebîr’de Kirazzâde Ahmed Efendi’den *Halebî-i Sağîr* kitabını okumuştur. 1953 yılında tekrar Kayseri’den Konya’ya dönen Yardım, burada Silleli Ali (Uca) Efendi’den Avâmil²⁰, İzhâr²¹ ve Kâfiye derslerini almıştır. Ali Yardım tadrîs safhasında, *Kādî Beyzâvî Tefsîri*, Buhârî’nin *el-Câmi’u’s-Sahîh*’i, İmâm Gazâlî’nin *İhyâu ulûm’id-dîn*’i, Fahreddîn-i Râzî’nin *Tefsîr-i kebîr*’i, Birgivî’nin *et-Tarîkat’ül-Muhammediye*’si ve İbn Melek Şerhi, Sagânî’nin *Meşârik’ul-Envâr*’ı, *Kudûrî*, *Mültekâ*, *Dürer*, *Kâdhân* gibi fıkıh kitapları ile şerhleri ve hâşiyeleri, Neseî’nin *Akâid’ün-Neseî*’si ve şerhleri, Üşî’nin *Kasîdet’ül-Emâlî*’si, Sarf ve Nahiv ilmine ait pek çok metin, şerh, hâşiyeye kitapları, mantıktan *İsagoji*, usûl’den *Mirkât*, ma’ânî’den *Telhîs (Muhtasarü’l-Ma’ânî)*, Hâfız Münzirî’nin *et-Tergîb ve’t-Terhîb*’i, Abdülvehhâb-ı Şârânî’nin *Keşfü’l-gumme an cemî’i’l-ümme*’si, Hâdimî’nin *Berîka*’sı, Ebû’l-Leys es Semerkandî’nin *Tenbîhü’l-gâfilîn*’i, Taşköprülüzâde’nin *Âdâbü’l-bahs*’i gibi pek çok klâsik medrese müfredâtında yer alan eserleri ve Mevlânâ Hazretleri’nin *Mesnevî*’sini yakından tanımıştır. Konya’da geçirdiği yıllarda kendisinde derin izler bırakan Hacı Veyiszâde Mustafa Efendi’den dergâhı ve irfânı, Silleli Ali Efendi’den medreseyi ve medrese mutfağının sırlarını, Ağazâde Osman Efendi’den de mektebi ve şehirliliği almıştır. Bu üç şahsiyet, onun kişiliğinin oluşmasında büyük rol oynamıştır. 1953 yılında Sıçanlızâde Ahmed Efendi’den akaid²² derslerini, Hâki Efendi’den *Sübha-i sıbyân*’ı,

¹⁷ Ali Yardım’ın oğlu Mustafa Sinan Yardım ile röportaj, İstanbul, Nisan 2019.

¹⁸ Tecvîd: Kur’ân-ı Kerîm’in kurallarına uygun biçimde okunmasını konu alan bilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adı.

Bkz. Abdurrahman Çetin, “Tevîd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2011), 40. Cilt, 253-254.

¹⁹ Mahâric-i Hurûf: Harflerin dudak, ağız veya boğazdan çıktığı yerler.

Bkz. *Kubbealtı Lügati*, “Mahâric”, <http://www.lugatim.com/s/Mahâric-ihuruf> (Erişim: 14.02.2020).

²⁰ Avâmil: Avâmil âmîl kelimesinin çoğulu olup Arapça’da “terkip ve cümle içerisindeki kelimelerin i’rabına tesir eden unsurlar” demektir.

Bkz. İsmail Durmuş, “Avâmil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1991), 4. Cilt, 106-107.

²¹ İzhâr: Tecvîd ilminde “iki harfın arasını ayırma” (harfî mahrecinde okuma) demektir.

Bkz. Abdurrahman Çetin, “İzhâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2001), 23. Cilt, 506.

²² Akaid: İslâm dininin temel kaideleri, inanılması zaruri hükümleri mânâsına gelir. Bu temel kaidelerden

Tapucu Ahmed Efendi'den *Ferâiz-i Sirâciye*'yi, Silleli Ali Efendi'den furû-i fikha dair *Kudûrî* ve *Mültekâ*'yı, Ūşî'nin akaide dair *Kasîdetü'l-emâlî*'sini ve Tokatlı bir âlim olan İshak b. Hasan'ın (İshâk-ı Zencânî) manzûm akaidini okumuştur.²³

Bu şekilde değerlendirilmiş olan dört senenin sonunda Yardım, 1954 yılında on beş yaşını bitirmek üzereyken, çocuktaki cevheri görmüş olan hocası Ağazâde Osman Efendi'nin de teşvikiyle, o dönemde yeni kurulmuş olan Konya İmam Hatip Okulu I-B sınıfına 226 öğrenci numarasıyla kayıt olmuş ve böylelikle resmî eğitim hayatına dönüş yapmıştır. Konya'da bulunduğu süre zarfında hocası Ağazâde Osman Efendi'nin evinde kalmaya devam etmiştir.²⁴

Hem Konya İmam-Hatip Okulu'nda, hem de yüksek öğrenimi esnasında aynı sıraları paylaştığı yakın dostu Prof. Dr. Mehmet Demirci, *Gidenlerin Ardından* adlı eserinde İmam-Hatip Okulu yıllarından şöyle bahsetmektedir:

“Ali Yardım, 1955'ten itibaren Konya İmam-Hatip Okulu'nda uzun süre sınıf mümessilliğimizi yaptı. O günkü okul yöneticileri ondaki idâre ve temsil yeteneğini fark etmiş olmalılar ki “sınıf başkanlığı” görevini kendisine vermişlerdi. Bizlerden üç-dört yaş büyüktü. Çoğumuz ona Ali Ağabey derdik.

İlkokuldan sonra özel hocalardan din ve Kur'ân ilimleri tahsil etmişti. Bu sebeple bilgisi sınıf seviyesinin üstündeydi. Bir kitap dostu ve okuma sevdâlısıydı. Henüz yeni açılmış derme çatma sayılan İmam-Hatip Okulu'nda düzgün bir kütüphâne yoktu. Genişçe bir sınıf “Kitaplık” olarak ayrılmıştı. Kitap sevgisi ve kitaplara olan âşinâlığı sebebiyle Ali Ağabey uzun süre bu kitaplığın tanzîmi ve işletilmesinde hizmet gördü. [...] O, daha Konya'da orta tahsil sıralarında iken, klâsik din kitaplarının çoğunu edinmişti.”²⁵

Ali Yardım, çalışkanlığı, dürüstlüğü ve olgun duruşuyla hocalarının takdirini kazanmış ve okulunu sınıf birincisi olarak tamamlamıştır. Okula ilk gün kayıt yaptırmak için gittiğinde hocasına “Bu koca oğlan çalışmaz, boşuna zahmet etme” ikâzında bulunan kayıt memuru ise kendisinden bu sözlerinden dolayı yıllar sonra özür dilemek durumunda kalmıştır.

Ali Yardım ve arkadaşlarının hayâtı, o dönemde Konya İmam-Hatip Okulu'nda gencecik bir öğretmen olan sonradan Türkiye Cumhuriyeti'nin Ticaret Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı görevlerinde bulunan hukukçu ve ekonomist, yazar Dr. Ağâh Oktay Güner'in tesirîyle yeni bir yön kazanmıştır. Bu istikâmetin kaynağı romancı, yazar ve mutasavvıf Sâmiha Ayverdi'dir.²⁶

---

bahseden ilme de akaid ilmi denilmiştir.

Bkz. Ahmet Saim Klavuz, “Akaid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1989), 2. Cilt, 212-216.

²³ Mehmet Sait Toprak, “Vefeyât”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2006, 219.

²⁴ Ali Yardım'ın oğlu Mustafa Sinan Yardım ile röportaj, İstanbul, Nisan 2019.

²⁵ Mehmet Demirci, *Gidenlerin Ardından*, (İstanbul: Nefes Yayıncılık, 2019), 104-105.

²⁶ Zeynep Uluant, “Sâmiha Ayverdi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayverdi-samiha>,

Agâh Bey'in okul kütüphânesine kazandırdığı Sâmiha Ayverdi romanları, güçlü kalemi, etkileyici dili ve ülkedeki mevcut sosyolojik yapıyı değerlendiren çarpıcı tesbitleriyle genç talebeleri etkisi altına alarak tasavvufî bakış açısına yönlendirmiş, bizzat Sâmiha Ayverdi'nin bir Konya ziyaretinde Agâh Bey vâsıtasıyla bu çocuklarla tanışması ise onları birbirine bir ömür boyu bağlayacak olan gönül bağının temelini atmıştır.²⁷

Ali Yardım 1961 yılında İmam-Hatip Okulu'ndan mezun olduktan sonra o zamanki adıyla İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne kaydını yaptırarak yüksek öğrenimini tamamlamak üzere Konya'dan İstanbul'a gelmiştir. Beraberinde yakın arkadaşları Mehmet Demirci ve merhum Hayri Bilecik de vardır. Yüksek öğrenimin ilk yılının sonuna doğru imkânsızlıklar içinde Aksaray Toprak Sokak'ta dört, beş kişi berâber kalacakları bir ev tutmuşlar, ev sâhibeleri Ali Yardım'ın çekip çevirme kabiliyetini hemen sezmiş olacak, temsilci olarak onu seçmiş ve "sen mûtemet ol, hepiniz adına seni temsilci göreceğim" demiştir. O günden sonra yakın arkadaşları arasında Ali Yardım, güvenilecek, dayanılacak, îfîmat edilecek bir şahsiyet olarak görüldüğünden "mûtemet" olarak anılmıştır.²⁸

Anadolu'dan nice zorluklarla, kimi köy, kimi esnaf çocuğu olarak İstanbul'a gelen bu gençleri Sâmiha Ayverdi'nin ihvan halkası kucaklamıştır. Ali Yardım ve arkadaşları düzenli olarak Sâmiha Ayverdi'yi ziyaret etmiş, sohbetinden istifâde etmiş, İstanbul'u ve "İstanbulu" olmayı o ve yakın çevresi ile berâber deneyimlemişlerdir.

Ali Yardım, o yıllardan ve Ayverdiler'in kendisi üzerindeki tesirinden bahsederken şu ifâdeleri kullanmıştır:

"İstanbul'daki talebeliğimiz sırasında, yeterince İstanbullu âile ile tanışmamız mümkün olmamıştı. Çeşitli vesîlelerle gittiğimiz ve evlerine girip çıktığımız âileler olmuşsa da, onlarla köklü ünsiyet peydâ edemiyorduk. Meselâ Konya'da olduğum yıllarda, Ağazâde hocamın evi, benim için âile ocağım gibiydi. İstanbul'da ise, bu ihtiyâcımı büyük ölçüde Ekrem Hakkı Ayverdi'nin evinde karşılar olduk. Başlangıçta uzaktan seyrettiğimiz Ekrem Bey'le, zaman içinde bir yakınlık elde etmiştik. Üçüncü sınıftan îtibâren bu yakınlık, ünsiyete dönüşmüştü. Özellikle benim Arapçaya ve Farsçaya vâkıf olmam, eski yazıyı rahat okuyup yazmam, klâsik terminolojiye emsâlime göre daha rahat hâkim olmam, aramızdaki kırk yıllık yaş farkına rağmen, yakınlığımızın başlıca âmillerindendi."²⁹

(Erişim: 07.09.2019).

²⁷ Ali Yardım'ın oğlu Mustafa Sina Yardım ile röportaj, İstanbul, Nisan 2019.

²⁸ Krş. Mehmet Demirci, *Gidenlerin Ardından*, 2019, 105.

²⁹ Mustafa Sinan Yardım, "Ayverdiler ve Babam Ali Yardım", *Kadem-Üç Aylık Mûsikî ve Edebiyat Dergisi*, (İstanbul: Ekim 2010), Sayı: 1, 8-9.

İstanbul'daki yüksek öğrenimi boyunca Ali Yardım, Kur'ân-ı Kerîm, tefsîr, vücûh, belâgat, İslâm Medeniyeti târihi, Türk Medeniyeti târihi, günümüz İslâm ülkeleri târih ve coğrafyası, fıkıh-fıkıh usûlü, İslâm Hukûku, seçmeli batı yabancı dili, Arapça, Farsça, Türk-İslâm Edebiyatı, dînî mûsikî, İslâm mezhepleri târihi, tasavvuf târihi, hadîs, kelâm, siyer, ahlâk, hitâbet ve irşâd, inkılâb târihi gibi dersleri okurken, okuma-araştırma merâkı ile de kısa zamanda kütüphânelerin ve Beyazıt Sahaflar Çarşısı'nın müdâvimi haline gelmiştir. Veresiye vermekten hoşlanmayan esnaf bile zamanla bu genç, çalışkan ve terbiyeli talebeyi tanımış, yeni gelen kitapları onun için ayırarak sarsılmaz bir îtimat ile kendisine teslim etmiştir.

Ali Yardım'ın İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde ders aldığı kıymetli hocalarından biri de Mehmet Sofuoğlu'dur. Onun dersinde son sınıftayken (1964-1965) yakın arkadaşları Hayri Bilecik, Mehmet Demirci, Fahrettin Olguner ve Ziya Uyar ile birlikte *Cevâhirü'l-Asdâf*³⁰ adlı Türkçe Kur'ân tefsiri üzerine bir çalışma gerçekleştirmişlerdir.

Ali Yardım'ın bir derviş-âlim olma yolundaki hayat adımlarının arasında, muhtelif kabiliyetleri, sağlam karakter ve mantık yapısı gibi kişilik özelliklerinin yanı sıra aldığı husûsî ve resmî eğitimin, özellikle dört yıllık İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü dönemini âzamî verimlilik ile geçirmesinin, klâsik Türk ve İslâm kaynaklarına olan merâkı ve bunları kullanmadaki mahâretinin, hocalarından ve İstanbul'un ilim ve kültür muhitlerinden edindiği bilgi, edep, erkân ve âdâba dâir hususların önemi büyüktür.³¹

2.3 Meslek Hayâtı ve Derviş-Âlim Kimliği

“Hayat; dünü ile bugünü ile ve yarını ile bir bütündür. [...] Bu sebeple, hiçbir zaman diliminin, diğerine bir üstünlüğü yoktur. Burada önemli olan şey, eskimeyen değerlerdir. [...] İşte Peygamber Efendimiz'in temsil ettiği değerler manzûmesi, bu eskimeyen değerlerimizin ana unsurlarından birisidir. Âhir zaman Peygamberi'nin eskitilmesi demek, dînin devre dışı bırakılması anlamına gelmektedir.”³²

³⁰ Müellifi bilinmeyen muhtasar bir tefsirdir. Candaroğulları Beyliği döneminde, XV. y.y. başlarında yazılmıştır. Bkz. Ahmet Topaloğlu, “Kur'an-ı Kerim'in ilk Türkçe tercümeleri ve Cevahirü'l-Asdâf”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (İstanbul: 1983), Sayı 27, 58-66.

³¹ Ali Yardım, *Mesnevî Hadîsleri (Tesbît ve Tahrîc)*, “Önsöz”, Mustafa Sinan Yardım, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2008), IX.

³² Ali Yardım, “Önsöz”, *Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1999).

Ali Yardım, 1962 senesinde İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde öğrenciliği devam etmekteyken, Koca Mustafa Paşa Hacıkadın Câmii'nde "İkinci imam" olarak görev almış ve mezuniyetine kadar burada çalışmıştır. 1965 yılında Enstitüden başarıyla mezun olmuş ve aynı yıl Hatay Kız İlköğretim Okulu'nda Din Bilgisi Öğretmeni olarak görevine başlamıştır. İki yıl burada öğretmenlik yapmasının ardından 1967 yılı sonlarında Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün Yüksek İslâm Enstitülerine öğretim görevlisi temin etmek için açtığı sınavı kazanarak, Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'ne "Hadis Öğretim Görevlisi" olarak atanmıştır.

1970-1972 yıllarında askerlik görevini tamamlamak üzere meslek hayatına ara vermiş, Tuzla Piyâde Okulunda eğitimini tamamladıktan sonra Hakkâri'de yedek subay olarak vatanî görevini îfâ etmiştir.

Askerliğini tamamladığı 1972 senesinde, Hakk'a yürüdüğü 2006 senesine kadar hizmet vereceği İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'ne "Hadis" öğretim görevlisi olarak atanmış, 1982'de enstitülerin fakülteye dönüştürülmesiyle beraber aynı enstitü, Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi adını almıştır.

Ali Yardım, Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde öğretim görevlisiyken 1984'te Prof. Dr. Muhammed Tayyip Okiç danışmanlığında "*Mesnevî Hadisleri (Teshîb ve Tahric)*" başlıklı tezi ile doktor unvânını, 1987'de Prof. Dr. Mehmed Sâid Hatipoğlu, Prof. Dr. Talât Koçyiğit, Prof. Dr. Sâlih Tuğ, Prof. Dr. Abdülkâdir Şener ve Prof. Dr. Mustafa Fayda'dan teşekkül eden jüri karşısında doçent unvânını ve 1993'te de "*Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Devri Mîmârî Eserlerinde Kitâbeleşen Hadisler*" adlı teziyle profesörlük unvânını almıştır.

Ali Yardım'ın doktorluk unvânını aldığı "*Mesnevî Hadisleri*" adlı tezinin takdim yazısında Prof. Dr. Muhammed Tayyip Okiç, onun bu çalışmayı tamamlayabilmek için ciddî ve yorucu tedkîklere giriştiğinden bahsederken Yardım'ın bu çalışması neticesinde *Mesnevî*'nin büyük müellifi Celâleddîn Rûmî'nin lehine olacak önemli bir hakîkatin tesbît edildiğini vurgulamıştır. Okiç, Ali Yardım'ın çalışması öncesinde *Mesnevî*'de mevzû hadis³³ miktarının oldukça kabarık olduğu yönünde bir kanaatin mevcut olduğunu ve bu çalışma ile bu gibi asılsız iddiaların asırlar sonra çürütülmüş olduğunu belirtmiştir.³⁴

³³ Mevdû / Mevzû Hadîs: Hz. Peygamber adına yalan uydurmak (kizb) ile cerhedilmiş râvînin rivayetine denir. Bkz. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü*, (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 43. Baskı, 2017), 119.

³⁴ Ali Yardım, *Mesnevî Hadisleri (Teshîb ve Tahric)*, "Takdim" M. Tayyip Okiç, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2008), XV.

Profesörlük unvânını aldığı çalışması ise Yardım'ın hadislerin izinde Anadolu'yu karış karış tarayarak oluşturduğu ilmî faaliyetlerinin meyvelerindedir.

Ali Yardım, fakültesinde uzmanlık alanı olan derslerin yanı sıra; Araştırma Teknikleri, Paleografya ve Epigrafi (Kitâbe), Elyazması Eserlerin Analizi derslerini, 1998-1999 öğretim yılından itibaren de üniversitesinin Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü'nde Hat, Tezhîb ve Çini Ana Sanat Dalları ders programlarında lisans ve lisansüstü seviyelerde Epigrafi, Yazma Eserlerin Çözülmesi, Çinide Hat Kompozisyonu derslerini vermiştir.³⁵

Arapça'ya vâkîf olması, Klâsik Türkçe'ye âşinalığı, Fransızca ve Farsça ile ünsiyetinin bulunması tüm çalışmalarına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Ali Yardım'ın bahsi geçen akademik faaliyetlerine ek olarak sürdürdüğü kültür köprümüzün vazgeçilmez iki temel ayağı olarak nitelediği kitâbe ve kütüphâneçilik alanındaki çalışmaları, millî kültür ve tarihimize sunduğu katkı itibâriyle büyük önem ihtivâ etmektedir. Anadolu coğrafyasının tamamına yakını taradığı, çoğunluğu şahsî imkânları ile gerçekleştirilmiş ilmî seyahatlerinde, özellikle Selçuklu ve Beylikleri dönemi kültür mirasının muhtelif unsurlarında hadis kullanımına dâir kıymetli tesbitlerde bulunmuştur. Bir çok kitâbe, mezar taşı, mîmârî yapı ve yazma eser incelenerek muhâfazası ve kayıt altına alınması sağlanmıştır. Ali Yardım tüm bu çalışmaları neticesinde Anadolu irfan geleneğinde hadisin farklı kullanım alanlarını saptayarak hadis kültürünün yeniden ihyâsı için muazzam bir katkı sunmuştur. Kendi danışmanlığı bünyesinde yapılan lisans ve lisans üstü tez çalışmalarını da bizzat tesbît ettiği konular doğrultusunda yönlendirerek bu sâhadaki hizmet ve gayretlerin zenginleşerek yaygınlaşmasını hedeflemiştir.³⁶

Ali Yardım'ın ilâhiyatçı kimliğiyle birlikte taşıdığı millî kültür sevdası, tüm eserlerine yansıyan “dil” hususundaki hassâsiyetinde de kendisini göstermektedir. Dil ile ilgili görüşlerine *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi* başlıklı tercümesine 1974 Ekim'inde yazdığı Önsöz'de rastlamak mümkündür:

“Burada çok acı bir gerçeği ifade etmekte fayda vardır:

Bizim neslin en büyük problemi “dil” problemidir. Biz, ilkokulda öğrendiğini ortaokulda beğenmeyen, lisede öğrendiğini üniversitede kullanmayan ve hayâta atıldığı zaman, önce öğretilip sonra unutturulan kelimelerin hangisi ile konuşacağına karar veremeyen istikrarsız bir nesiliz. Dil zevki olanlardan ve tatlı Türkçemizi müzik gibi konuşup şiir gibi

³⁵ Krş. Vehbi Günay, “Prof. Dr. Ali Yardım”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (İzmir: 2006), Cilt: XXI, Sayı: 2, 260.

³⁶ Ali Yardım'ın oğlu Mustafa Sinan Yardım ile röportaj, İstanbul, Nisan 2019.

yazanlardan özür dilemek isteriz. Güzeli veremedikse de, dili sun'î, olarak kabalaştırma ve cirkinleştirme çabasında olmaktan sakındık.”

Bu anlayışın eseri olarak Ali Yardım, yazılı ve sözlü kullanımda doğru, akıcı ve zengin bir Türkçe'ye sâhip olma gayretinin yanı sıra, Türkler için kabul edilmiş standart bir transkripsiyon sisteminin bulunmayışının sıkıntısını duyarak, eserlerinde bu eksikliği gidermeye de gayret etmiştir. “Dili düzgün olmayan eserin klasik olmayacağı” düşüncesinin yansımalarını bütün çalışmalarında görmek mümkündür. Bu sebeple kendisini Prof. Dr. Mehmet Demirci'nin tâbiriyle “her şeyiyle yerli” ilim adamı tipi olarak betimlemek oldukça yerinde olacaktır. Nitekim Ali Yardım, çok kıymet verdiği Elmalılı Hamdi Yazır'ın “her şeyi bu topraklarda öğrendim” ifâdesini sıkı sıkıya benimsemiş ve yeri geldikçe kendisi de bu özelliğini vurgulamıştır. Yahya Kemâl'in “kökü mâzîde olan âtî” tanımlaması tam olarak onu yansıtmaktadır.

Ali Yardım'ın yerli ve millî olma hassâsiyetini, Sâmiha Ayverdi ile olan mektuplaşmalarında bahsi geçen “Türk îman formülü” betimlemesinde de görmekteyiz:

“Bir millet ki îtikatta, tâ başlangıçtan beri Mâturîdiliği benimsemiş ve bunu resmî mezhep edinmiştir. Fakat bugün Eşarîlik ve diğerleri gerek neşriyat ve gerekse propaganda ile Türkiye'de kökleştirilmiş durumdadır. [.]

Bir millet ki tasavvufun fikrî yönünden ziyâde amelî cephesini kendine hâl edinerek, gerçek “derviş” tipini ortaya koymuş ve bu toprakları o îman, vecd ve şuurla yoğurarak bize hediye etmiş, mîras bırakmıştır. [.]

Nihad Sâmi³⁷ Beyefendi Hocamız ne derler bilmem ammâ, onun bize öğrettiği “Türk İmânî” tâbirini ben şöyle anlıyorum: [.]

- 1- Hukukta İmam Âzam'ın koyduğu prensiplere göre kânun ve muâmelâtını düzenleyen,
- 2- İnançta, îman esaslarında Ebû Mansûr Mâturîdî'nin îzah ve tefsirlerine göre düşünen,
- 3- Derûnî hâyatını da temelinde tevhit, aşk, vecd yatan ve îmânını amel hâline getiren, muhtevâsını Kur'an ve hadisten alan, ifâdesini de “derviş” tipinde bulan bu üçlü formülün terkîbinden meydana gelen îmâna “Türk İmânî” denir.

İşte bugün cemiyete ruh ve yön vereceğini ümit ettiğimiz din adamı ve dînî zihniyet, bilerek veyâ bilmeyerek, kasten veyâ gafleten bu îmânın dışında bir îman getirmek çabası içerisindedir.³⁸

³⁷ Bkz. Nihad Sâmi Banarlı

³⁸ Krş. Zeynep Uluant, *Sâmiha Ayverdi, Mektuplar 10, İlim, Fikir ve Sanat Adamları*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2020), 34-35.

Onun öğretmen kimliğinden ise meslektaşı ve dostu Prof. Dr. Vehbi Günay şöyle bahsetmektedir:

“Bir öğretmen olarak Ali Yardım, öğretmenliği dikkate almıştır. Anlatacağı ders için hazırlığını yapmakta, notlar alarak derse girmekteydi. Bir “hoca” olarak kendisinden yardım istemeye gelen araştırmacılara zaman ayırarak, sorulan meseleleri başından savuşturmak yerine, büyük bir sorumluluk duygusuyla ciddiyet ve titizlikle ilgilenir, kendi işi gibi uğraşır, izâhlarını olabildiğince anlaşılır kılmaya çalışırdı. Kendisine danışanlarla bilgi ve deneyimlerini paylaşmaktan çekinmezdi.”³⁹

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde asistanlığını yapmış ve birçok çalışmasında ona eşlik etmiş olan Doç Dr. Mehmet Sait Toprak da bir hoca ve âlim olarak Ali Yardım’ı şöyle tanımlamıştır:

“Altmış yedi yıllık ömrünü, Türk-İslâm kültürünün ihyâsına sarf eden Ali Yardım, “hem öğretme-sevdirme hem müjdeleme-nefret ettirmeme” prensibiyle hayatını geçirmiş ve hayatının her lâhzasında ilmi rehber edinmiş, XX. yüzyılın muhaddis, müverrih, muhakkik, müdekkik ve mütebahhir âlimlerindendir.”⁴⁰

Prof. Dr. Mehmet Demirci de şahsî internet sayfası ve *Gidenlerin Ardından* adlı eserinde elli yıllık dostu Ali Yardım’ın hocalığından bahsederken onun hocalığa çok kıymet veren, her dersine mutlaka hazırlanarak giren, kolaycı olmayan, ciddî ve prensip sahibi yapısından bahsetmiş ve onun etkileyici üslûbu ile bir ibâdet şevkiyle ders anlatması neticesinde öğrencilerinin dersinden azâmî oranda faydalandığını ve onu unutmadıklarını belirtmiştir. Daha Antakya’da genç bir din dersi öğretmeniyken Millî Eğitim Bakanlığı tarafından takdir belgesi ile ödüllendirilmiş olan Yardım’ın bu titizliği ve başarısını tüm meslek hayatı boyunca sürdürdüğünü de eklemiştir.

Demirci, Ali Yardım’ın derviş-âlim kimliğini betimlerken, onun özellikle halk ve Hak âşığı bir Peygamber (s.a.s.) sevdalısı olduğunu vurgulamış, toprak, vatan ve millet sevgisiyle dolu bir irfan ve kültür hizmetkârı olduğunu ifâde etmiştir. Yardım’ın Hz. Peygamber’in tevâzu ve vakarına sâhip, Kur’ân ve Peygamber ahlâkını hâl edinmiş müstesnâ bir şahsiyet olduğunu belirterek eserinde şu ifâdelere yer vermiştir:

“Ali Bey, “îmânın tadı”nı bulanlardandı. Allah’a sonsuz bir îtimâdı ve sevgisi vardı. Yeri geldikçe ve sıkça şu sözü tekrarlardı: “Zamânın sâhibi Allah’tır.” Bilinçli bir millî kültür hayranlığına ve ileri derecede millî duyarlılığa sahipti.”⁴¹

³⁹ Vehbi Günay, “Prof. Dr. Ali Yardım”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2006, 264.

⁴⁰ Mehmet Sait Toprak, “Vefeyât”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2006, 217.

⁴¹ Mehmet Demirci, “Prof. Dr. Ali Yardım: Bir Milli Kültür Fedaisi”, 9 Aralık 2005,

O bir Hadis hocasıydı. “Hadis” kısaca Peygamber bilgisi demektir. Hz. Peygamber’in sözleri, işleri ve çeşitli davranışlarıyla ilgili bilgilerin bize kadar gelen sözlü ifadelerine “Hadis” denir. [...] Hadisin bir de tabiri caizse “hâl” yönü vardır. Ali Bey kitapta ve teoride kalmadı. Hadisi hayata geçirdi, kendi hayatında da hâl edindi. Hz. Peygamber’in hâliyle hâllenmeye önem verdi.”⁴²

Öğrencileri Ali Yardım’dan sâdece ilmen istifâde etmemiş, Sâmiha Ayverdi’nin koyduğu hedef doğrultusunda birey olarak kendilerine ve bir ferdi olarak buldukları cemiyete ve kütleye faydalı olmaları⁴³ husûsunda tam bir örnek de tecrübe etmişlerdir. İzmir D.E.Ü. Fakülte bahçesindeki çeşitli ağaçlar ve güller büyük oranda onun gayretiyle yetişmiştir. Fidan temininden ekim ve sulama işlerine kadar gönüllü öğrencileri ile çalışmış, küçük bağışlar yetmediğinde bizzat kendi tasarrufundan masrafları karşılayarak bu ekim-dikim faâliyetlerini gerçekleştirmiştir. O, çıkılan tüm seyahatlerde gidilen yere bir ağaç dikilmesini de alışkanlık haline getirmiştir. Yaz-kış devam eden yoğun ilmî faâliyetlerinin yanı sıra öğrencilerine emek ve zaman ayırmayı hiçbir zaman ihmâl etmemiş, onları her dâim üretmeye, hizmete ve gayrete teşvik etmiştir.

Oğlu Sinan Yardım, babasının yaşamının her alanındaki titizliğini vurgularken onun büyük bir özenle hazırlandığı dersine, öğrencilerinin karşısına kötü bir vaziyette çıkmamak gâyesiyle, kısıtlı imkânlarına rağmen otobüs yerine dolmuşu tercih ederek gittiğinden bahsetmiş, bu küçük detayda gizli olan saygının, Ali Yardım ve ailesinin evlerinde her dâim ihtiyaç sâhibi bir öğrenciyi konuk etmeleriyle derin bir insan sevgisi olarak da talebelerine yansıdığını belirtmiştir.

Yardım’ın sohbetlerinde dünya kelâmına çok rastlanmamış, mevzû hep üzerinde çalıştığı projeleri veya ilim olmuştur. Öğrencileri ile yaptığı çalışmalarda mutlaka ekip çalışmasını teşvik etmiş, birbirine ihtiyaç duyan insanların, birbirini aynı zamanda seven insanlar olacaklarını vurgulamıştır. Çalışma alanının türlü sıkıntıları onu hiçbir zaman yıldırmamış, öğrencilerinin de ümitsizliğe kapılmalarına müsaade etmemiştir. Sunulan hizmet ve çalışmalarla ilgili olması gereken bakış açısını öğrencilerine şöyle özetlemiştir:

“Çocuklar, hiç merak etmeyin. Allah, bitirtmeyeceği işe başlatmaz, başlattığı her işi de bitirtir. Hiç kimseden bir şey beklemeyelim. Biz, bu işe maddî beklenti sâikiyle başlamadığımız

<http://www.mehmetdemirci.org/prof-dr-ali-yardim-bir-milli-kultur-fedaisi/> (Erişim, 09.10.2019).

⁴² Mehmet Demirci, *Gidenlerin Ardından*, (İstanbul: Nefes Yayıncılık, 2019), 105.

⁴³ Zeynep Uluant, *Sâmiha Ayverdi, Mektuplar 10, İlim, Fikir ve Sanat Adamları*. (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2020), 24.

gibi, bunu, birilerine hesap vermek ve yaranmak için de yapmıyoruz. Çalışmak ve sonuç almak, bizim için ilmî bir sorumluluktur."

Tüm yakınları, meslektaş ve öğrencilerinin doğruluk, hassâsiyet, nezâket, çalışkanlık, dürüstlük, ciddiyet, titizlik, samimiyet, çok yönlülük gibi Peygamber (s.a.s.) ahlâkını yansıtan değerlerin bir timsâli olarak gördüğü Ali Yardım'ın yaşantısı ve iç dünyasının özeti, *Altınoluk* dergisi ile yapılan bir söyleşide "Rasûlullah'ı (s.a.s.) özleyor musunuz?" sorusuna verdiği şu cevabında saklıdır:

"Efendim, bu insanın gönül telini titreten bir soru. Bu sorunuzu, sanki soracağınızı hissetmişcesine kitapta (*Peygamber'imizin Şemâli*) bir deyimle ifade etmişim. "Peygamber hasreti!" diye. Hasret; iştîyâk duyma, göreceği gelme, özleme ve içten arzulama duygusu demektir. O'nun hasreti, bizim gözlerimizin ve gönüllerimizin pasını silen bir iksirdir. O'nun özlemi olmadan, âhiret güzergâhında bulunan bu dünyanın ne tadı vardır, ne de anlamı. Bu özlemi güçlü olan gönüller, yabancı ve geçici olan değerlere bünyelerinde yer vermezler!"

Ali Yardım hocalık görevini, sıkça dile getirdiği "Rabbim beni ne zaman emekli ederse, ben o zaman emekli olurum"⁴⁴ sözüne sâdık kalarak yaş haddinden emekli olacağı senenin ilk haftası olan 2 Ocak 2006 tarihinde Hakk'a yürüdüğü güne kadar sürdürmüştür.

2.4 Evliliği ve Âile Hayâtı

*"Bilhassa baştan beri hayâtımın her safhasında desteğini hiç eksik etmemiş olan ve ilmin değerini bütün değerlerin üstünde tutmasını bilen vefâli eşime şükranlarımı ifâde etmeyi de bir ilim borcu telâkkî ediyorum."*⁴⁵

1965 yılında yüksek öğrenimini tamamlayarak Antakya Kız Öğretmen Okulu'na Din Bilgisi Öğretmeni olarak atanan Ali Yardım, buradaki mevcut görevine ek olarak kütüphâne hizmetlerine de tâlip olmuş ve bu sâyede öğrencilerini daha yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Eşi Aysel Hanım ile tanışması da bu vesîle ile gerçekleşmiştir.

Aysel Girişken Yardım, 1948 doğumlu ve aslen Gaziantepli'dir. Ali Yardım'ın hayâtının her kademesinde önemli rol oynayan Ayverdi'ler, bu evliliğin temelini de atan kimseler olmuşlardır. Mustafa Sinan Yardım, *Kadem* üç aylık mûsikî ve edebiyat dergisinin

⁴⁴ Mehmet Sait Toprak, "Vefeyât", *Ali Yardım ifadesi, Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2006, 217.

⁴⁵ Ali Yardım, "Önsöz", *Peygamberimizin Şemâli*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2005).

2010 Ekim ayı birinci sayısında yayınlanan “Ayverdiler ve Babam Ali Yardım” adlı makâlesinde anne ve babasının evliliğinin gerçekleşmesini babasının ağzından şöyle aktarmaktadır:

“1967 Haziran’ında okullar tâtile girince, Antakya’dan ayrılıp İstanbul’a gittim. Orada Yüksek İslâm Enstitüleri için, Din Eğitimi Genel Müdürlüğü’nün öğretim üyesi almak üzere gazeteye îlan verdiğini öğrendim. Bunun üzerine bir kadroluk “Hadis” dersi için Bakanlığa başvuru dilekçemi gönderdim. Niyetim, nişanlandıktan sonra Antakya’daki görevime bir daha gitmemekti. Durumu, Sâmiha Ayverdi Hanımefendi ile değerlendirdik. Netîcede, kendisinin Antakya’da tanıştığı ve annemin de “Adanalı kız” dediği Aysel Girişken’in istenmesine karar verildi. Kızın âilesine haber edilerek, Temmuz ortalarında, Sâmiha Ayverdi, Ekrem Hakkı Ayverdi, İlhan Ayverdi ve İlhan Hanım’ın Annesi Pâkize Teyze ile torun Gülşah’tan oluşan bir heyet İstanbul’dan Bursa’ya dünür olarak gittiler. Ekrem Hakkı Bey’in Mercedes arabasını İlhan Hanım kullanıyordu. Örf-âdet gereği “bir düşünelim, âile ile istişâre edelim, sonucu size bildiririz” faslından sonra döndü. Gerekli formaliteler yerine getirilerek, 8 Ağustos 1967 târihinde İlhan Hanım’ın rehberliğinde bir heyet yine İstanbul’dan Bursa’ya gelerek nişanımızı yaptılar. Eylül ayında girdiğimiz imtihanı kazandığım ve Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü’ne tâyin edildiğim haberi geldi.”

1967’de Bursa’da nişanlanan Ali Bey ve Aysel Hanım, 1968 senesinin Temmuz ayında Ali Yardım Kayseri’de görev yapmakta iken yine Bursa’da evlenmişlerdir.

Ali Yardım’ın yaşamı boyunca en büyük desteği olan ve aynı manevî terbiyeyi paylaştığı Aysel Hanım, fedâkâr bir eş, ilgili bir anne, çevresince sıklıkla yardımına ve görüşüne başvuru alan hizmet ehli bir hanımefendi, başarılı ve idealist bir öğretmendir. İlkokul öğretmeni olarak otuz altı sene hizmet ettikten sonra İzmir Balçova Ertuğrul Gazi İlköğretim Okulu’ndan 2004 senesinde emekli olmasına rağmen bugün de aktif olarak sosyal ve kültürel hayatın içinde muhtelif dernekler vâsıtasıyla çalışmakta ve hizmet etmeye devam etmektedir.

Ali Yardım ve Aysel Hanım’ın evliliklerinden üç erkek evlâtları dünyaya gelmiştir. İsim anneliğini Sâmiha Ayverdi’nin yapmış olduğu üç oğul da Bursa’da dedeleri Mustafa Girişken’in evinde doğmuştur. En büyük oğul Ali Şîr Yardım, 28 Nisan 1969 doğumlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü mezunu, evli ve iki çocuk babasıdır. Ortanca oğulları Mustafa Sinan Yardım 13 Mayıs 1970 senesinde doğmuştur. Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü mezunudur. Evli ve iki çocuk babasıdır. En küçük oğulları Ahmet İrem ise 12 Ağustos 1979 doğumlu, Dokuz Eylül Üniversitesi Mâliye Bölümü mezunu, evli ve bir çocuk babasıdır.

Hem Ali Şîr Yardım hem de Mustafa Sinan Yardım çocukluk anılarında evlerini, imânın neşesinin yaşandığı, mütebessim insanlarla çevrili bir çeşit tekke olarak tanımlamışlardır.

Misâfirin, talebenin, ilmî toplantıların, manevî sohbetlerin eksik olmadığı evde ihtiyaç sahipleri de ağırılanmaya gayret edilmiş buna rağmen âile hayatı ihmâl edilmemiştir. Ali Yardım, ev yaşamında eşinin desteğini alarak yoğun akademik ve ilmî çalışmalarına devam ederken, çocuklarının kendisine ihtiyaç duydukları her an yanlarında olmaya özen göstermiştir. Anne-baba olarak Aysel ve Ali Yardım çifti Kur'ân ve sünnet yolunu çocuklarına “hâl” ile örnek olarak aktarmaya gayret etmişler, onları ciddiye alarak ve bunu hissettirerek yetiştirmişlerdir. Sinan Yardım'ın ifâdesiyle anne Aysel Yardım, “Bâciyân-ı rûm” tabiatlı, hizmet ehli bir insandır. Ali Yardım'ın en belirgin karakter özelliklerinden birisi olan “vericilik” anne Aysel Yardım'dan da aynı ölçüde yansırken evlâtlardan da aynı hâl beklenmektedir. Bu örnek oluş, çocukların anne-babaya olan güvenini sağlamış ve onlara tutarsızlıktan uzak bir âile hayatı sunmuştur.

Ali Yardım'ın çocuklarına verdiği en önemli öğütlerinden biri zamanı verimli kullanmak üzerine olmuştur. Zaman kutsaldır, her hususta olduğu üzere, israf edilmemeli ve mâlâyânî ile vakit geçirilmemelidir. Yapılan her işte en iyisini yapmaya gayret etmeli, etikete ve sıfata takılmadan bilginin kalitesi doğrultusunda nereden istifâde edilmesi gerekiyorsa oraya yönelmelidir. Ali Yardım'a göre kişinin hizmeti kendi kârıdır. Çünkü Allah'ın askeri çoktur ve o hizmete tâlip olacak bir başkası her dâim mevcût olacaktır.

Kendisinin üniversiteden arta kalan rutin bir günü, âile ile vakit geçirdikten sonra gece üç bazen dört civârına kadar süren ilmî çalışmalarından oluşmaktadır. Ali Yardım'ın istisnâsız tüm yaz tatilleri ağırlıklı olarak ilmî faâliyet ve seyahat ile değerlendirilmiş, bazen bu seyahatlere âile üyeleri de dahil edilerek onların da çalışmalardan istifâde etmeleri sağlanmıştır. Günlük yaşamında yemek hususunda oldukça kanaatkâr olan Yardım, seyahatlerini farklı yöresel lezzet durakları ile zenginleştirerek keyifli vakit geçirilmesini de sağlamıştır. Anadolu'yu ve tabiatı çok iyi tanıyan Ali Yardım ile yapılan bu seyâhatler böylelikle hem öğrencileri hem de âile üyeleri için kültürel bir şölene dönüşmüştür.⁴⁶

Âile hayatında dikkat edilen bir diğer önemli husus haram-helâl konusu ve buna dâir kâideler olmuştur. Ancak bu hususta da dikte eden otoriter bir tutum sergilenmeyip, hâl ile örnek olma söz konusudur.

---

⁴⁶ Ali Yardım'ın oğlu Sinan Yardım ile röportaj, İstanbul, Nisan 2019.

Hâlin güzelliği insanın dış görünümüne de yansımalıdır. Ali Yardım oğullarına, Pazar günü dahil, her gün ihmâl etmeksizin olduğu traşı, kısıtlı imkânlarına rağmen az ama kaliteli eşyaya sahip oluşu, temiz, şık ve tertipli yapısıyla örnek olmuştur.

Sosyal hayatın bir parçası olmak, hizmet bilinci ile yaşayan Yardım Âilesi için tabii bir sonuç teşkil etmiştir. Aysel ve Ali Yardım, görüşlerine değer verilen, önemli hususlarda danışılan kimseler olarak her dâvete icâbet etmeye gayret etmiş, mümkün olamadığı durumlarda temsilen bir âile ferdi gönderme inceliğine özen göstermişlerdir.⁴⁷

Hem ilmî faaliyetleri hem de özel yaşamının her detayı derin bir muhabbet ile bağlı olduğu Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) izlerini taşıyan Ali Yardım, bir "modern dönem dervişi" olarak günümüz insanı için sosyal hayattan kopmadan, üretmek, hizmet ederek, âile kurarak ve anne-baba olarak nasıl yaşanabileceğinin müstesnâ bir örneğini teşkil etmiştir.

3. ANADOLU'DAKİ HADİS KÜLTÜRÜNÜN EN ÖNEMLİ KAYNAKLARINDAN ŞİHÂBÜ'L-AHBÂR VE TERCÜMESİ

Ali Yardım, hadis sahâsındaki akademik çalışmaları, telif eserleri ve makâlelerinin yanı sıra Anadolu'nun muhtelif kütüphânelerindeki yazma eserlerin muhâfazası, mîmârî yapılar, kitâbe ve mezar taşlarındaki hadis tezyînâtının tesbit, tescil ve restorasyonu gibi millî kültür hayatımızın korunmasına yönelik çok kıymetli çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Bu bölümde, Ali Yardım'ın bahsi geçen çalışmaları esnâsında tesbit ettiği, Anadolu hadis kültürüne önemli ölçüde kaynaklık etmiş olan, Mısırlı âlim Kuzâ'î'nin *Şihâbü'l-Ahbâr* adlı hadis derleme kitabı ve bu eserin kendisi tarafından gerçekleştirilmiş tercümesi etraflıca ele alınmış olup, Yardım'ın diğer telif eser, makâle ve çalışmaları, tâkip eden dördüncü bölümde incelenmiştir.

Şihâbü'l-Ahbâr incelenirken, öncelikle orijinal eserin tercümesi, yapısı, içeriği, metodolojisi ve müellifine dâir bilgiler ilgili başlıklar altında sunulmuş, bölüm sonunda da, Yardım'ın çalışmaları doğrultusunda, eserin Anadolu'daki hadis kültürü ile olan bağlantısı detaylı olarak aktarılmaya gayret edilmiştir.

⁴⁷ Ali Yardım'ın oğlu Ali Şîr Yardım Yardım ile röportaj, İstanbul, Haziran 2019.

3.1 Hadis Kıvılcımları, Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi

“İslâm dîni, “Peygamberli” bir dindir. Bu din, sâdece yazılı metinler yoluyla nazari olarak yayılıp gelişmemiş, bunda uygulamanın da büyük rolü olmuştur. Bu uygulamanın ilk kaynağı ise Peygamber Efendimiz’dir (s.a.s.). Ashâbı O’ndan görmüştür. Daha sonrakiler de, nesilden nesile gördüğünü yapagelmışlerdir. Örf-âdet, gelenek-görenek denen şeyler böyle oluşmuştur.”⁴⁸

Ali Yardım, Anadolu’da muhtelif mîmârî yapılar, kitâbeler ve yazılı eserlerde hadislerin izlerini sürerken, kendi ifâdesiyle 1970’li yıllarda Konya Karatay Medresesi’nin giriş kapısı bezemelerinde incelediği hadislerin tamâmının, Kuzâ’î’nin Şihâbü’l-Ahbâr’ından alınmış olduğunu tesbit ettikten sonra, bu eser ve onun müellifi üzerine eğilmeye karar vermiştir.

Doktora çalışması hasebiyle Mevlânâ Hazretlerinin *Mesnevî*’sinde yer alan hadislerin ağırlıklı kaynağının da aynı kitap olduğunu bilerek, planlı bir şekilde 1983-1989 yılları arası yaz aylarında, Anadolu’daki Selçuklu ve Beylikler dönemi mîmârî eserleri, kitâbeler ve bir kısım yazma eserleri tarayarak, bir zamanlar hayâtın içerisine bu denli işlemiş olan Şihâbü’l-Ahbâr’ın günümüz Türkçe’sine kazandırılmasını amaç edinmiştir.

Ancak yine kendi ifâdesiyle bu niyet, bir diğer eseri olan *Peygamber’imizin Şemâili* tamamlanana kadar kalem yürüyüp de bir türlü somutlaşmamıştır. En nihâyetinde “yirmi iki” senelik bir çalışmanın sonucunda, 1997 yılında *Peygamber’imizin Şemâili* basılmış, hemen ardından, bu sefer çok kısa bir süre içerisinde Şihâbü’l-Ahbâr’ın tercümesi de tamamlanarak, 1999 yılında basımı gerçekleşmiştir.⁴⁹

Mehmet Demirci, *Gidenlerin Ardından* adlı eserinde bu hizmetin öneminden bahsederken, Ali Yardım’daki Peygamber (s.a.s.) sevgisinin ilk dönem hadis ulemâsını hatırlattığını vurgulamış ve onlar nasıl bir cümlelik hadis uğruna nice zahmetli yolculukları göze almışlar ise, Yardım’ın da aynı minvalde Anadolu’yu karış karış gezerek ortak kültür mîrâsımıza işlenmiş hadisleri, tek tek tesbit ettiğini belirtmiştir.

Şihâbü’l-Ahbâr tercümesi, Ali Yardım’ın sâhip olduğu mesûliyeti ve titizliği tam mânâsıyla yansıtmaktadır. Ona göre âyet veya hadis tercümesi, bir liyâkat işi olmanın ötesinde

⁴⁸ Ali Yardım, “Önsöz”, *Hadis Kıvılcımları Şihâbü’l-Ahbâr Tercümesi*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1999) VII.

⁴⁹ Yardım, *Şihâbü’l-Ahbâr*, 1999, 5-19.

sorumluluk duygusu ve vebâl endişesi ile yaklaşılması gereken bir husustur. Bir kelimenin asıl mânâsının en uygun biçimde diğer bir dile aktarılması sancılı bir süreçtir. Kendisinin bu bilinçle, uzun seneler boyunca yazdıklarından daha fazlasını karalamış, tekrar tekrar araştırmış ve farklı kişilerin görüşlerini alarak istişâre etmiş olması da aynı hassâsiyetin bir sonucudur. Yardım'a göre;

“Araştırma türü çalışmalar tek başına üstesinden gelinecek çalışmalar değildir. Bir başka ifâde ile tek başına kendi imkânı ile sonuçlandırılan araştırma türü çalışmalar, bir yönüyle de olsa eksiklikle mâlûl çalışmalardır. Esâsen ihtiyaç, insanın sermâyesidir. Birbirine ihtiyaç duyan insanlar, birbirini seven insanlardır. Bu bir nüktedir ki, âgâh olanlar kazançlı çıkarlar.”⁵⁰

Ali Yardım'ın çalışmasını, bir tercüme kitabı olmaktan öteye taşıyan bir başka önemli yönü de, *Şihâbü'l-Ahbâr* tercümesinin aynı zamanda, edebiyat, sanat târihi ve mîmarlık gibi farklı disiplinlere katkı sunacak şekilde, ihtivâ ettiği hadislerin yer aldığı Anadolu'daki muhtelif eserleri de aktarıyor olmasıdır. Her hadisin dipnotunda yer aldığı eser; “Molla Câmî, *Kırk Hadis*, Nu.32” veya “Sivas Gök Medrese'nin güney cihetindeki odalardan eyvanın solundaki hücrenin kapı üstü kitâbesi” örneklerinde olduğu üzere belirtilmiştir.

Uzun yıllar süren kapsamlı bir araştırmanın ürünü olarak sayfa dip notlarında ayrıntılarıyla açıklanmış olan bu tesbitler çok kıymetli bir arşiv hizmeti sunmaktadır. Dip notlarda ayrıca ilgili hadisin gerekli görülen ilmî açıklaması ve varsa yer aldığı diğer muhtelif hadis kaynakları da ek bilgi olarak verilmiştir. Örneğin; “Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 381; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 541; Tirmizî, *Sünnen*, III, 379; Buhârî, *Sahih*, VII, 187” gibi.

Şihâbü'l-Ahbâr'ın tercümesi için esas alınan kaynak, Süleymâniye Kütüphânesi Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü'nün 260 demirbaş numarasına kayıtlı, XIII. yy.'ın çığır açmış ünlü hattatı Yâkût el-Müstâ'simî (ö. 692/1298)⁵¹'nin el yazması olan nüshadır. Ancak Yardım, çalışması esnâsında bu nüshadaki eksik bölümleri fark ederek, bu eksiklerin telâfisi için Süleymâniye Kütüphânesi Âşir Efendi Bölümü 71 kayıt numaralı, ünlü Hattat Hâfız Osman adına Yâkût nüshasını taklîd eden, Bağdat'lı bir hattatın nüshasına da başvurmuştur.

Ali Yardım, tercüme gibi hassas bir çalışmayı gerçekleştirirken, mânâ bütünlüğünü koruyabilmek için, Kuzâ'î'den yaklaşık yetmiş beş sene sonra vefât etmiş Ebû Bekir el-Âmirî (ö. 530/1136)'nin yazmış olduğu en eski hadis şerhlerinden olan ve bir nüshası günümüze kadar

⁵⁰ Yardım, "Önsöz", *Şihâbü'l-Ahbâr*, 1999, IX.

⁵¹ Bkz. Muhittin Serin, “Yâkût”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1988), 13. Cilt, 352-357.

ulaşmış (Topkapı Sarayı Kütüphanesi III. Ahmed Bölümü, 590 numaralı eser) *Şihâbü'l-Ahbâr Şerhi* 'nden de sıklıkla faydalandığını belirtmiştir.⁵²

Yardım, *Şihâbü'l-Ahbâr*'ın Türkçe tercümesini eksik kısımlarına rağmen, temel kaynak olarak istifâde ettiği Yâkût'un hat sanatında çığır açmış nüshasının kopyası ile birlikte neşretmeyi tercih etmiştir.

3.2 *Şihâbü'l-Ahbâr*

Mısırlı âlim ve devlet adamı Kuzâ'î (Kudâ'î)* (ö. 454/1062)'nin, ilk kelimeleri ortak özellik taşıyan kısa lafızlı hadislerden seçme eserinin tam adı; *Şihâbü'l-ahbâr fi'l-hikem ve'l-emsâl ve'l-âdâb mine'l-ehâdîsi'l-merviyyeti 'ani'r-resûli'l-muhtâr olup, Şihâbü'l-ahbâr fi'l-hikem ve'l-emsâl ve'l-âdâb, Şihâbü'l-ahbâr ve eş-Şihâb* şeklinde de adlandırılmaktadır.⁵³

Kuzâ'î eserine, ihtivâ ettiği hadislerle karanlıkları aydınlatıp, doğru yolu göstermesi ümîdiyle bu adı vermiş olduğunu belirtmiştir.

Aynı zamanda bir Kur'ân terimi olan “şihâb” kelimesi, lügat anlamı ile “ateş alevi” demektir. Parıltısından dolayı, “yıldız” ve “süngü”ye de bu ad verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'in 15. Hicr Sûresi'nde “şihâbün mübîn” (açık bir alev) şeklinde, 37. Sâffât Sûresi'nde “şihâbü'n sâkıb” (delip geçen bir alev) tarzında, 71. Cin Sûresi'nde de “şihâben ra-sadâ” (gözetleyen bir alev) ve “şühüb” (şihâblar) ifâdesiyle geçmektedir. 67. Mülk Sûresi'nde ise, şihâbın ne maksatla kullanıldığı anlatılmaktadır.⁵⁴

Sözlükte haber kelimesinin çoğulu olarak geçen “ahbâr” kelimesi ise; bir şahıs, kavim, kabîle, ülke, şehir, bölge veya bir hâdise vb. hakkında aktarılan bilgi, söz ve rivâyetler mânâsına gelmektedir.⁵⁵

Kuzâ'î çalışmasına, bahsi geçen âyetlerden de ilhâm alarak, mecâzî bir ifâde ile *Şihâbü'l-Ahbâr* adını verirken, ifâdenin Türkçe'ye aktarımı yine mecâzî olarak “hadis

⁵² Krş. Ali Yardım, “Kuzâ'î ve Müsnedü'ş-Şihâb”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, 285-321.

⁵³ Mehmet Efendioğlu, “Şihâbü'l-Ahbâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010) 39.Cilt, 143-144.

(*) Aslı Arapça olan kelimenin Türkçe olarak yazılışı tercihe istinâden muhtelif kaynaklarda her iki şekliyle de yer almaktadır. Ali Yardım “Kuzâ'î” yazılışını kullanmıştır.

⁵⁴ Krş. Ali Yardım, “Giriş”, *Hadis Kıvılcımları Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1999), 1-22.

⁵⁵ Bkz. Nihad M. Çetin, “Ahbâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1988), 1.Cilt, 486-489.

alevleri”, “hadis kıvılcımları” veya “hadis şûleleri” şeklinde mümkün olabilmektedir. Ali Yardım eserin tercümesine *Hadis Kıvılcımları* başlığını uygun görmüştür.

Milâdî XI. yy.’a kadar mevcut hadis kitapları konularına veyâhut râvi adlarına göre tasnif edilmiş ve ağırlıklı olarak fikhî konuları ihtivâ etmiştir. Metnin ilerleyen bölümlerinde ayrıntıları ile ele alınacağı üzere Kuzâ’î, gelenekte bir pencere açarak, eserinde o dönem için reform sayılabilecek bir içerik ve tasnif metoduna yönelmiştir. Bu yönelişin amacı kendi ifâdesiyle; eserin küçük hacmiyle kolay taşınabilen, dili ve içeriği ile de halkın her kesimince rahatlıkla anlaşılıp ezberlenebilen bir yapıya kavuşarak yaygınlaşmasıdır. Kuzâ’î bu bağlamda derlediği hadisleri, Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) güzel ahlâka, günlük yaşama, âdâb-ı mu’âşeret’e dâir veciz nitelikli sözlerinden seçmiş, kitap hacmini azaltabilmek için de hadislerin senedlerini, ilim çevrelerinin istifâde edebileceği şekilde elde edilmiş yolları, ilmî açıklamaları ve ravîleri ile birlikte *Müsnedü’ş-Şihâb (Şihâbü’l-Ahbâr’ın Senedlisi)* adlı ikinci bir eserinde kaleme almıştır.

Şihâbü’l-Ahbâr, tahammülü’l-hadis⁵⁶ yönünden değerlendirildiğinde; *Müsnedü’ş-Şihâb*’da belirtildiği üzere, ihtivâ ettiği rivâyetlerden otuzu kıraat, otuz dördü icâzet, altısı murâtebe, altısı vicâde ve geriye kalanları da semâ metodu ile alınmıştır.

Kuzâ’î, şeyhlerinden yapmış olduğu rivâyetlerin “ahberenâ”⁵⁷ edâ sîgası ile aktarıldığını belirtmiştir. Bu durum, Kütüb-i Sitte⁵⁸ muhaddisleri içinde sâdece Nesâî (ö. 302/915)’de görülmektedir. El-Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmîzî (ö. 279/892) ve İbn Mâce (ö. 273/887) ise şeyhlerinden yapmış oldukları rivâyetlerde “haddesenâ”⁵⁹ edâ sîgasını kullanmışlardır.

Kuzâ’î, eserindeki mevcut rivâyetler içerisinde sadece bir tânesini müellifi ile karşılaşmadan kitaptan nakletmiş, diğerlerinde ise rivâyet eden şahıs isimlerini belirtmiştir.

---

⁵⁶ Tahammülü’l-hadis: Tahammül kelimesi hadis terimi olarak “râvinin bir hocadan dinlemek, yazmak vb. yollarla emanet aldığı hadisleri herhangi bir değişiklik yapmadan (tashîf ve tahrîf) talebelerine nakletmesi” demektir. Terim, tahammülü’l-hadis ve tahammülü’l-ilm şeklinde de kullanılır. Hadisleri öğrenme işine tahammül yanında haml veya ahz, onları rivâyet etmeye edâ denir.

Bkz. Nevzat Âşık, “Tahammülü’l-hadis”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010), 39. Cilt, 380-382.

⁵⁷ Ahberenâ: Terim olarak genellikle râvinin hadisi hocasından kıraat yoluyla aldığını belirtir.

Bkz. Ahmet Yücel, “Ahberenâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2000), 21. Cilt, 528-529.

⁵⁸ Kütüb-i Sitte: Hadislerin büyük bir kısmını ve genellikle güvenilir olanlarını ihtiva eden altı hadis kitabı.

Bkz. M. Yaşar Kandemir, “Kütüb-i Sitte”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2003), 27. Cilt, 6-7.

⁵⁹ Haddesenâ: Terim olarak muteber bir yolla hadis nakletmeyi, özellikle de hocanın bizzat kendisinden semâ yoluyla alınan hadisi rivayet etmeyi ifade eder.

Bkz. Erdinç Ahatlı, “Haddesenâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010), 39. Cilt, 391-392

Râvileri itibâriyle bakıldığında; *Şihâb*'daki toplam 897 hadisin 687'si (yüzde yetmiş yedisi), on altı ünlü sahâbîden nakledilmiş rivâyetlerdir. Bu rivâyetlere örnek olarak; Ebû Hüreyre (r.a.)'den 144, Enes b. Mâlik (r.a.)'ten 116, Abdullah b. Ömer (r.a.)'den 81, Abdullah b. Abbas (r.a.)'tan 50 ve Hz. Âişe (r.a.)'den de 48 hadis verilebilir. Hadislerin rivâyet zincirleri arasında, kitap sâhibi meşhur muhaddisler de mevcuttur. Örneğin ünlü muhaddis el-Buhârî (ö. 257/870)'nin adı on dokuz yerde râvi olarak geçmektedir.⁶⁰

Kuzâ'î'nin gerçekten de diğer hadis kitaplarını bertaraf etmek gibi bir niyet ile değil de onların dolduramadığı pratik bir ihtiyâcı karşılamaya yönelik bu teşebbüsü, geniş kitlelerce kabul görmüş, fikhî konulardan arınmış sade muhtevâsı ve okunup ezberlemeyi kolaylaştıran yeni tasnif metodu ile döneminde Anadolu başta olmak üzere tüm İslâm coğrafyasında hızla yayılarak, târihin uzunca bir döneminde kalıcı kültür hizmeti sunmuştur.

Şihâbü'l-Ahbâr'ın çok okunmuş ve yaygın bir eser oluşu, yazma nüshalarının çokluğundan da anlaşılmaktadır. Sâdece Türkiye kütüphânelerinde mevcut yirmi dört nüsha Ali Yardım tarafından tesbit edilerek incelenmiştir. Bunların en bilinenleri şunlardır:⁶¹

- Topkapı Saray Kütüphânesi III. Ahmed Bölümü 370/2 numarasında kayıtlı, 489/1095 istinsah târihli, Hasan b. Abdülbâkî adlı hattat eliyle yazılmış *Müsnedü's-Şihâb*'ın sonuna eklenmiş nüsha.
- Süleymâniye Kütüphânesi Şehîd Ali Paşa Bölümü 356/1 numarasında kayıtlı, 502/1108 istinsah târihli nüsha.
- Süleymâniye Kütüphânesi Âşir Efendi Bölümü 69 numarasında kayıtlı, 598(1201) istinsah târihli nüsha.
- Konya Yusuf Ağa Kütüphânesi 4894 numarasında kayıtlı, 607/1108 istinsah târihli nüsha. (Bu nüsha Sadreddin-i Konevî'nin kitaplığındandır)
- Süleymâniye Kütüphânesi Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü, 260 numaralı, 692/1293 târihli, hattat Yâkût el-Müsta'sımî eliyle yazılmış müstesnâ nüsha.
- Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 1663 numarasında kayıtlı, 760/1359 istinsah târihli Farsça tercüme de içeren nüsha.

⁶⁰ Krş. Ali Yardım, "Kuzâ'î ve Müsnedü's-Şihâb", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV*, 285-321.

⁶¹ Krş. Yardım, "Giriş", *Hadis Kıvılcıkları Şihâbü'l-Ahbâr*, 1999, 1-22.

3.3 *Şihâbü'l-Ahbâr*'ın Müellifi Kuzâ'î

Şihâbü'l-Ahbâr'ın müellifi 380/990 yılı dolaylarında Kâhire'de doğmuş olan Mısırlı Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâ'î (Kuzâ'î)'dir. Benî Kuzâa'ya nisbetle Kuzâ'î olarak tanınan hadis âlimi aynı zamanda kadı, târihçi ve diplomattı. Eserinin büyük bir yaygınlığa ulaşması onun "Müellif-ü Şihâb" olarak anılmasına da yol açmıştır.

Hayâtının çocukluk ve gençlik devrelerine dâir bir bilgiye sahip olunmamakla birlikte, iyi yetişmiş, zengin muhtevalı bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır.⁶²

Kuzâ'î'nin yaşadığı devir, her ne kadar siyâsî bakımdan oldukça karışık ve istikrarsız bir tablo çizmekte ise de ilmî faaliyetler açısından bakıldığında durum farklılaşmaktadır. Nitekim bu asırda yaşamış es-Sülemî (ö. 412/1021), İbn Sîna (ö. 428/1036), Hatîb el Bağdâdî (ö. 463/1071), el-Kuşeyrî (ö. 465/1073) gibi âlimler İslâm düşünce ve ilimler târihinin âbide şahsiyetleridir. Kuzâ'î de bu devrin tanınmış ve saygın âlimleri arasında yer almasına rağmen, bahsi geçen zevat kadar işlenip tanıtıldığını söylemek güçtür.⁶³

Bu dönemin bir başka özelliği, yazılı hadis metinlerinin nakledilebilmesi için rivâyet hakkına sahip kişilerden izin alınması gereken, ilk devir "rihle"⁶⁴ geleneğinin devam ettiği dönem oluşudur. Bu sebeple Kuzâ'î, çeşitli vâsıtalarla devrin önde gelen ilim merkezleri olan Bağdat, Musul, Dimaşk, İskenderiye, Horasan, İsfahan, Şîraz gibi bölgelerden Mısır'a gelen kıymetli âlimler ile görüşmüş ve onlardan faydalanmıştır. Kendisi de Mekke, İstanbul, Remle ve Trablusşam'a giderek yüz otuz kadar âlimden hadis rivâyet izni almıştır. Sonraki dönemlerde Hatîb el-Bagdâdî, Ebü'l-Ferec Sehl b. Bişr el-İsferâyînî, İbn Mâkûlâ, Muhammed b. Fütûh el-Humeydî ve Hz. Ali (r.a.)'nin torunlarından "Nesîb" diye anılan Ebü'l-Kâsım Ali b. İbrâhim el-Alevî el-Hüseynî de kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.

Kuzâ'î fıkıhta Şâfiî mezhebini benimsemiştir.

Mısır'da Şîî-İsmâilî görüşe sahip Fâtımî iktidârının hâkimiyeti altında yaşantısını sürdürmüş olsa da, kendisinin bugüne ulaşan görüşleri ve eserleri Fâtımî ideolojisine

⁶² Krş. Ali Yardım, "Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâ'î", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2002), 26. Cilt, 309-310.

⁶³ Krş. Ali Yardım, "Giriş", *Hadis Kıvılcıkları Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi*, (İstanbul: Damla Yay. 1999), 1-3.

⁶⁴ Rihle: Sözlükte "yola koyulmak; bir şeyin sırtına binmek" anlamlarındaki rahl kökünden türeyen rihle kelimesi, terim olarak "hadis öğrenmek (talebü'l-hadîs) ve râvi hakkında bilgi edinmek için seyahate çıkma" mânâsında er-rihle fî talebi'l-hadîs şeklinde kullanılır. Bu yolculuğa çıkan kimseye râhil, bu maksatla çok yolculuk yapanlara rahhâle, ruhle, cevvalle, tavvâfü'l-ekâlîm denir.

Bkz. İbrahim Hatiboğlu, "Rihle", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2008), 35. Cilt, 206-208.

meyletmediğini gösterir niteliktedir. Fâtımî Halîfesi Müntasır-Billâh döneminde kadılık, vezir kâtipliği, devlet kütüphânesi müdürlüğü ve elçilik görevlerinde bulunmuş, 447/1055’de Kostantiniye’ye elçi olarak gönderildiği esnâda burada Selçuklu Sultânı Tuğrul Bey’in elçisiyle tanıştığı da rivâyet edilmiştir.

Bizans ordularının bütün sâhil ülkelerini istilâ ederek Kâhire’yi kuşatma altına alması sonucunda, 454/1062 yılına kadar devam eden kıtlık ve tâkip eden vebâ salgınının baş gösterdiği 16 Zilhicce 454 (21 Aralık 1062) târihinde, Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan gece Kâhire’de vefat etmiş ve Karâfe’deki en-Neccâr Kabristanı’na defnedilmiştir.⁶⁵

Muhtelif kaynaklarda Kuzâ’î, bürokrasiyi ilmî faaliyetlerine araç edinmiş, birçok ilim dalına hâkim, velût bir zât olarak geçmektedir. *Şihâbü’l-Ahbâr*’ın hadis tasnif metodunun getirdiği yenilik kısa sürede yayılmış, aralarında Abdülgani el-Makdisî (ö. 600/1204), Ebû Mansûr ed-Deylemî (ö. 558/1163), Sağânî (ö. 650/1252), Celâleddîn es-Suyûtî (ö. 911/1515) gibi hadisçilerin de bulunduğu kimseler eserlerinde bu metodu kullanmışlardır. Aynı zamanda öğrencisi olan İbn Mâkûlâ (ö. 475/1082) Kuzâ’î’nin bu yönü için: “Mısır’da onun gibi çığır açmış bir başka kimse görmedim” demiştir.⁶⁶

Şihâbü’l-Ahbâr’ın müellifinin diğer eserleri içinde en çok tanınanları şunlardır:

Müsnedü’ş-Şihâb (Şihâbü’l-Ahbâr’ın Senedlisi)

Şihâbü’l-Ahbâr’daki hadislerin ilim çevrelerinin istifâde edebileceği şekilde elde edilmiş yolları, ilmî açıklamaları ve senedleriyle birlikte derlenmiş şeklidir. Birinci el bir hadis kaynağıdır. İslâm ulemâsı, *Şihâbü’l-Ahbâr*’ın hadislerini kullanırken *Müsnedü’ş-Şihâb*’ı kaynak olarak göstermişlerdir.

489/1096’da kopya edilen en eski ve sıhhatli yazması Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde bulunmaktadır (III. Ahmed, nr. 370/1).

⁶⁵ Krş. Ali Yardım, “Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca’fer el-Kudât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2002), 26. Cilt, 309-310.

⁶⁶ Krş. Ali Yardım, “Kuzâ’î ve Müsnedü’ş-Şihâb”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV*, 285-321.

Düstûru me'âlimi'l-hikem ve me'sûru mekârimi's-şiyem

Hz. Ali (r.a.)'nin tebliğleri, öğütleri, edebî sözleri, sorulara verdiği cevaplar, duaları, ayrıca şiir ve

temsillerinden bir kısmının dokuz bab ve çeşitli başlıklar altında toplandığı eserdir.

Süleymâniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Bölümü, 1532 numarasında kayıtlı bir yazma nüshası mevcuttur. Eserin mukaddimesinde Kuzâ'î şöyle demektedir:

“...Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sözlerinden, tavsiye, darb-ı mesel, öğüt ve âdâba dâir 1200 cümlelik bir hadis kitabı meydana getirip adını da *eş Şihâb* koyunca, bazı dostlarım benden, aynı minvâl üzere, Emîr'ul-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib'in sözlerinden de bir eser derlememi istediler. Bu hususta rivâyet hakkına sahip olduğum bilgiler ile diğer elde edebildiğim ve beğendiğim kaynaklara dayandım. Neticede Hz. Ali'nin (r.a.)'nin sözleri, tebliğleri, hikmetleri, öğütleri, edebî sözleri, sorulara cevapları, duâları, münâcâtı ve mahfuz bulunan şiir ve temsillerinden bir miktârını toplayıp, dokuz bab ve çeşitli başlıklar altında tertib ettim.”

El-Muhtâr fî zikri'l-hıtat ve'l-âsâr

Yazma nüshalarının tesbit edilemediği eserde Mısır'ın topografyası anlatılmaktadır. Eser, Kuzâ'î'nin “hıtat” (topografya) ilminde de döneminin öncülerinden olduğunun bir göstergesi niteliğindedir.

El-İnbâ' bi-enbâ'i'l-enbiyâ' ve tevârîhi'l-hulefâ' ve vilâyâti'l-ümerâ' (el-İnbâ' 'ani'l-enbiyâ', Enbâ'ü'l-enbiyâ', Târîhu'l-Kudâ'î, 'Uyûnü'l-ma'ârif ve fûnûnü ahbâri'l-halâ'if)

Süleymâniye Kütüphanesi Hekimoğlu Bölümü 687 numaraya kayıtlı yazma nüshası bulunan eser, peygamberler, halîfeler ve beylikler târihi olmak üzere üç ana bölümden meydana gelmektedir. Yaratılıştan itibaren 427/1036 yılına kadarki zaman diliminin kısa ve öz târih aktarımı olup, sırasıyla Âdem Aleyhisselâm'dan başlayarak Hz. Paygamber'e (s.a.s.) kadar olan peygamberler târihi, halîfelik dönemi, Emevîler, Endülüs Emevîleri, Abbâsiler ve Fâtımîler dönemleri aktarılmaktadır. Eser özellikle Abbâsîler ve Fâtımîler devri için önemli bir bilgi kaynağı niteliğindedir. Kitabının mukaddimesinde Kuzâ'î, eserin mâhiyeti ve yazılış sebebini şöyle açıklar:

“Bu, Allah’ın izni ve yardımı ile başlangıçtan Hicret’in 422. Senesine kadar peygamberler’in (Allah’ın selâmı üzerlerine olsun) haberleri, hâlifelerin târihleri, melik ve emirlerin târihlerine dâir bilgileri topladığım bir kitaptır. Bundan da maksadım, isteyenlere ezberlenmesini kolaylaştıracak şekilde kısaltmaktır. Nitekim bu eserde, ders takrirlerine kâfi gelecek ve müzâkere sırasında iknâ etmeye yetecek kadar bilgiler vardır. Allah en iyi başarıya ulaştırıcıdır. O bana yeter ve O, ne güzel vekildir.”

Deka’ıku’l-ahbâr ve haka’ıku (hadâ’ıku)’l-i’tibâr

Kuzâ’î’nin vaaz, nasihat ve zikir kitabı niteliğindeki eseri Türkçe’ye de çevrilerek 1309 ve 1320 yıllarında İstanbul’da Ârif Efendi Matbaasında basılmıştır.

Kuzâ’î’ye nisbet edilen ve yirmi ciltten oluştuğu söylenen bir Kur’an tefsiri de mevcuttur.⁶⁷

3.4 Şihâbü’l-Ahbâr’ın İçeriği

Daha önceden de değinildiği üzere hadis kitaplarının ilk örnekleri, mîlâdî VIII. yy.’ın ortalarına denk düşen, Etbâuttâbiîn’in yaşadığı, Emevî idâresinin sonlarına gelindiği ve Abbâsî iktidârının kurulma hazırlıklarının yapıldığı döneme rastlamaktadır. Fikhî konuların ağırlıklı olduğu bu eserler, îman⁶⁸, ibâdât⁶⁹, muâmelât⁷⁰ ve ukûbât⁷¹ gibi konu başlıkları altında tasnif edilmiş hadisleri, hadislerin ilmî açıklamaları ile râvi ve senedlerini ihtivâ etmektedir.

Mîlâdî IX. yy. ikinci yarısı eserlerinden olan ve “Kütüb-i Sitte” adı altında toplanan Buhârî ve Müslim’in *el-Câmi’us-Sahîh*’leri ile Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce’nin

⁶⁷ Krş. Yardım, “Kuzâ’î ve Müsnedü’s-Şihâb”, 285-321

⁶⁸ İman: Hadis ilminde bu hadisler imânın esasları, alâmetleri, amelle münasebeti ve müminin vasıfları gibi hususları açıklamaktadır.

Bkz. Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2000), 22. Cilt, 212-214.

⁶⁹ İbâdât: Fıkıh ilminin ibâdetlerle ilgili bölümü.

Bkz. “İbâdât”, *Kubbealtı Lügati*, <http://www.lugatim.com/s/ibadat>, Erişim: 24.03.2020.

⁷⁰ Muâmelât: Geniş anlamıyla fıkıhın ibadetler dışında kalan kısmını, dar anlamıyla daha çok mal varlığına ilişkin hükümleri ifade eden terim.

Bkz. Bilal Aybakan, “Muâmelât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2005), 30. Cilt, 318-319.

⁷¹ Ukûbat: İslâm hukukunda şer’î olarak belirlenmiş yahut yetkililerin takdirine bırakılmış bütün cezaları ve ibâdât ile muâmelâtle birlikte fûrû-i fıkıhın temel üç bölümünden birini ifade eden terim.

Bkz. “Ukûbat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ukubat>, Erişim: 24.03.2020.

sünenleri yanında, diğer sünen⁷² ve musannef⁷³ grubuna giren hadis kitapları, hep ibâdât ve muâmelât konularının ağırlıklı olduğu hadis kitaplarıdır. Buhârî'nin ünlü eseri *el-Câmi'us-Sahîh*'inin kısaltılmışı olan ve Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi kararı ile yazdırılıp Diyânet İşleri Riyâseti'nce yayımlanan (1928-1948) "*Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*" de, ibâdât ve muâmelât ağırlıklı bir hadis kitabıdır.⁷⁴

Kuzâ'î, XI. yy. ortalarında kaleme aldığı hadis derlemesinde, bu ilk dönem hadis kitapları ile karşılaştırıldığında, gelenekte bir pencere açmış ve hem tasnif metodu hem de içerik olarak bir yenilik gerçekleştirmiş, *Şihâbü'l-Ahbâr*'a fikhî yoruma müsâit hiçbir hadisi almamıştır. Kitabının mukaddimesinde de niyetini kendi sözleriyle şöyle ifade etmiştir:

"Ben, bu kitabımda, Hazreti Peygamber'in (s.a.s.) tavsiye, âdâb-ı mu-âşeret, mev'iza (öğüt) ve darb-ı mesellere dâir hikmetli sözlerinden bir miktârını topladım."

Nitekim Kuzâ'î'nin eseri bu ifâdesinden de anlaşılacağı üzere sünen veya câmi⁷⁵ grubundan bir hadis kitabı gibi ahkâma⁷⁶ değil, fezâile⁷⁷ dâir hadisleri ihtivâ etmektedir.⁷⁸

Gerçekten de *Şihâbü'l-Ahbâr*, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) hikmet yüklü veciz hadisleri ve bereketli duâları ile insanı aydınlatan, incelten ve iç huzûruna kavuşturan bir

⁷² Sünen: Hadisler, II. (VIII.) yüzyılın ilk yarısından itibaren bir araya getirilip tedvin edilmeye başlanmış, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren belli konularda eserler kaleme alınmış, ahkâma dair hadislerin fıkıh kitaplarındaki tertibe göre derlenmesiyle de sünenler ortaya çıkmıştır.

Bkz. M. Yaşar Kandemir, "Sünen", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010), 38. Cilt, 141-142.

⁷³ Musannef: Tasnif 'tentüreyen musannef kelimesiyle başlangıçta mevcut bilgilerin belli bir sıraya göre kitap haline getirilmesi kastedilirken zamanla "hadis malzemesinin konularına göre tertip edildiği kitap" mânasını kazanmıştır. Genel çerçevede "ale'l-ebvâb" (konulara göre) tasnif sisteminin umumi adı olan musannef terimleşme sürecinde câmi, sünen, müstedrek, müstahrec, zevâid gibi çeşitleri de kapsayacak şekilde kullanılmış, aranan hadislerin kolayca bulunmasını sağlaması dolayısıyla musannef türü eserler ilk devirlerden itibaren yaygın biçimde işlenmiştir.

Bkz. İbrahim Hatipoğlu, "Musannef", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2006), 31. Cilt, 235-236.

⁷⁴ Krş. Ali Yardım, *Hadis Kıvılcıkları Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2016), 7-8.

⁷⁵ Câmi: Hadis ilminde, dinle ilgili meselelerin tamamını, dolayısıyla hadisin bütün kısımlarını içine alan sekiz ana konuyu bir araya getiren eserlere câmi adı verilmektedir. Bu konular şunlardır: İman ve akâid; ibâdet ve muâmelât (ahkâm); ahlâk ve nefis terbiyesi (rikak); yeme, içme ve sefer âdâbı; tefsir, tarih ve siyer; oturup kalkma âdâbı (şemâil); fiten ve melâhim; peygamberlerin ve ashâbın menâkıbı.

Bkz. M. Yaşar Kandemir, "Câmi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1993), 7. Cilt, 94.

⁷⁶ Ahkâm: Fıkıh usulü âlimlerine göre hüküm, mükelleflerin fiilleriyle ilgili ilâhî hitabı, fıkıh âlimlerine göre de bu hitâbın eserini ifade eder. Bu mânada ahkâm, teşrî veya teorik hukukun mukabili olarak pozitif hukuku ifade eden fûrû ile eş anlamlıdır. İslâm dininin getirdiği kuralların bütününe ahkâm-ı şer'iyeye denilir.

Bkz. Ahmet Özel, "Ahkâm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1998), 1. Cilt, 550-551.

⁷⁷ Fezâil: "Artmak, fazlalaşmak, üstün olmak" anlamındaki fazl kökünden türeyen faziletin çoğulu olan fezâil kelimesi, İslâmî literatürde "bir şeyi veya bir kimseyi üstün kılan özellikler" anlamıyla amellerin, zamanların, şahısların, kabilelerin, milletlerin, yer ve şehirlerin benzerlerinden üstünlüğünü anlatmak için kullanılmış ve bunların her birine dair pek çok eser kaleme alınmıştır.

Bkz. M. Yaşar Kandemir, "Fezâil", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1995), 12. Cilt, 529-531.

⁷⁸ Krş. Ali Yardım, "Kuzâ'î ve Müsnedü's-Şihâb", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV*, 302-305.

muhtevâyâya sahiptir. O, toplumun her kesimine hitâp ederek öğüt veren, ortak davranış kalıpları oluşturarak güzel ahlâka davet eden bir rehber niteliğindedir.

Sekiz yüz yetmiş hadis, kitapta on beş bölüm halinde tasnif edilmiş, son iki bölüm ise on bir adet kudsî hadis ve on altı adet me'sur duâdan⁷⁹ oluşmuştur. Böylelikle *Şihâbü'l-Ahbâr*'da, bin iki yüz cümlelik, toplamda sekiz yüz doksan yedi adet hadis derlenmiştir.

Eseri oluşturan on yedi bölümün her birinin en başında yer alan birer hadis, kudsî hadis ve duâ, aşağıda örnek teşkil etmesi amacıyla verilmiştir:⁸⁰

1. Bölüm: “Ameller, niyetlere göre değerlendirilir.”
2. Bölüm: “Dilini tutan kurtulur”
3. Bölüm: “Cennet, hoşça gitmeyen şeylerle kuşatılmıştır; cehennem ise hoşça giden şeylerle çevrilmiştir.”
4. Bölüm: “İsteyene yardım ediniz ki, ecir ve sevâba nâil olasınız.”
5. Bölüm: “Tutumlu olan, muhtaç olmaz.”
6. Bölüm: “Mümin bir yılan deliğinden iki defâ sokulmaz.”
7. Bölüm: “İfâdenin sihirli olanları da bulunur. Şiirin hikmetli olanları da mevcuttur. Sözün hedefe ulaşmayanları da olur. İlim tahsil edip câhil kalanlar da vardır.”
8. Bölüm: “Haber, gözle görme gibi değildir.”
9. Bölüm: “Zikrin hayırlısı gizli (hafî), rızkın hayırlısı da yeterince olanıdır.”
10. Bölüm: “-Söylediklerine göre...- şeklinde başlayan bir söz girişi ne kötü bir giriştir.”
11. Bölüm: “Ehl-i beytimin durumu, aynen Nûh'un Gemisi'ne benzer. Ona binenler kurtulur, geride kalanlar ise boğulur.”
12. Bölüm: “Allah, bir kulunun hayrını dilerse, âhir ömründe onu sevimlileştirir.”
13. Bölüm: “Dertsiz olmak, dert olarak yeter”
14. Bölüm: “Bilgi ulaştırılan nice kimseler vardır ki o, dinleyenden daha kavrayışlıdır.”
15. Bölüm: “Eğer dilenciler yalan söylememiş olsalardı, onları eli boş çevirenler günahtan arınamazlardı.”
16. Bölüm (Kudsî Hadisler): “Allah Teâla buyuruyor: Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim ve ben, beni zikrettiği müddetçe kulum ile birlikteyim.”
17. Bölüm (Me'sur Duâlar): “Yârabbi! Faydasız ilimden, ürpermeyen kalpten, kabul görmeyen duâdan ve doymak bilmeyen nefisten sana sığınırım. İşte, bu dört şeyin şerrinden sana sığınırım Allah'ım”

⁷⁹ Me'sur Duâ: İslâm kültüründe, Kur'ân-ı Kerim'deki duâ âyetleri yanında hadis kaynaklarında nakledilen Resûlullah'a ait duâlarla geçmiş peygamberlere (bk. İbn Kuteybe, II, 305-308, 315-316) ve selef-i sâlihîne isnat edilen duâ metinlerine “me'sûr dualar” denilmiştir. Dua sâhasında oluşan literatürün, telif edilen eserlerin en önemli ve en geniş bölümünü me'sûr duâlar meydana getirir.

Bkz. Mustafa Çağrı, “Me'sur duâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1994), 9. Cilt, 536-539.

⁸⁰ Yardım, *Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi*, 1999

Şihâbü'l-Ahbâr'ı farklılaştıran ve sâdeleştiren bir diğer önemli içerik özelliği de Kuzâ'î'nin hadislerin sened, râvi, rivâyet yolları ve ilmî açıklamalarını, belirtildiği üzere, *Müsnedü's-Şihâb* (*Şihâbü'l-Ahbâr'ın Senedlisi*) adlı ikinci bir eserde toplayarak *Şihâb*'ın hacmini azaltmış olmasıdır. Eserin bir nevî “cep kitabı” olarak kolaylıkla taşınmasını ve okunmasını sağlayan bu özellik, *Şihâbü'l-Ahbâr*'ın halk arasında ve tüm İslâm coğrafyasında bu denli yayılmasının en önemli sebeplerinden birisidir.

İlginçtir ki tüm bu özellikleri *Şihâb*'ı, müellifinin hedefi ve öngörüsü uyarınca büyük bir yaygınlığa kavuştururken, hadis ulemâsı ölçülerince ilmî çevreler için düzenlenen *Müsnedü's-Şihâb* fazla yaygınlık gösterememiş ve bilinirliği kısıtlı kalmıştır.⁸¹

3.5 *Şihâbü'l-Ahbâr*'ın Metodu

Kuzâ'î'nin yaşadığı XI. yy.'ın başlarına kadar mevcut olan hadis kitaplarının derlenmesinde genellikle iki tasnif metodu uygulanmıştır. Bu metodlara göre hadisler; ya Kütüb-i Sitte ve benzeri musannef grubuna giren eserlerde olduğu gibi “konularına” göre, ya da müsned⁸² ve mu'cem⁸³ grubuna giren eserlerde olduğu üzere “râvilerine” göre tertip edilmişlerdi.

İslâm tarihinde ilk defâ Kuzâ'î, kendi ifâdesiyle hadisleri “hadîs lâfızlarının birbirine yakınlığına” göre (‘alâ hasebi tekârüb’ il-elfâz) tasnif eden bir metod geliştirmiş ve *Şihâbü'l-*

⁸¹ Krş.Yardım, *Şihâbü'l-Ahbâr*, 1999, 7-9

⁸² Müsned: İlk kaynağına kadar senedinde kesiklik bulunmayan hadis.

Müsnedin değişik tarifleri yapılmıştır. Hâkim en-Nîsâbüri müsnedi “yaşı hadis almaya elverişli olan râvilerin, hocalarından açık bir şekilde duyduklarını belirterek Hz. Peygamber’e (s.a.s.) kadar ulaşan bir senedle rivâyet ettikleri hadis” diye tarif etmiş, isnadın mevkufl, mürsel, mu’dal ve müdelles olmaması gerektiğini, ayrıca râvilerin, “Falandan bana ulaştı”; “Falan bunu merfû olarak nakletti”; “Merfû olduğunu zannediyorum” gibi hocasıyla görüşmediğini veya Resûl-i Ekrem’e ulaşmadığını gösteren şüpheli ifâdelerle rivâyet edilmemiş olmasını şart koşmuştur. Bu tanıma göre Hâkim müsned terimini “muttasıl-merfû” anlamında kullanmakta, ancak bu şartları taşıyan her hadis hakkında sahih hükmü verilemeyeceğini belirtmektedir (Ma’rifetü ‘ulûmi’l-hadîs, s. 17-19). Hatîb el-Bağdâdî müsnedi “senedi kesintisiz biçimde ilk kaynağına ulaşan hadis” şeklinde tanımlamış, bu tarifte muttasıl olma şartını ön plana çıkarmakla birlikte merfû olma şartına temas etmemiş, sadece hadisçilerin müsned terimini daha çok Hz. Peygamber’e kesintisiz ulaşan hadis için kullandığını belirtmiştir (el-Kifâye, s. 21)

Bkz. İbrahim Hatiboğlu, “Müsned”, *T.D.V.İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2006), 32. Cilt, 98-99.

⁸³ Mu’cem: Râvilerin adlarına göre alfabetik olarak düzenlenen eserlerin genel adı

Hadis ilminde mu’cem bir telif türü olup râvilerine göre tertip edilen kitapları ifâde etmektedir. Bu kitaplar ya ilk veya son râvilerine (müellifin hocaları) yahut râvilerin ülkelerine göre alfabetik olarak kaleme alınır. Her râvinin adı altında rivâyet ettiği bütün hadisler toplanabildiği gibi özellikle âlî isnadlılarından seçmeler yapılarak rivâyetlerinden örnekler de verilebilir.

Bkz. İbrahim Hatiboğlu, “Mu’cem”, *T.D.V.İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2005), 30. Cilt, 345-346.

Ahbâr'da yer alan hadisleri bu metod uyarınca ortak ilk kelimelerine göre derlemiştir. Bu düzenleme ileride “alfabetik tasnif”e dönüşecek olan tertip şeklinin de ilk denemesi olmuştur.

Kuzâ’î, bu tür bir tasnif tarzını ortaya koyuş gerekçesini “ezberlenmesi kolay olsun” diyerek açıklamıştır.

Şihâb'ın metod ve içeriğe yönelik açtığı çığır, eser ile birlikte tasnif şeklinin de hızla yayılmasına yol açmış, Kuzâ’î’den sonra gelen Ebû Şücâ ed-Deylemî (ö. 509/1115), Abdülganî el-Makdisî (ö. 600/1204), es-Sağânî (ö. 650/1252), es-Suyûtî (ö. 911/1515) gibi muhaddisler eserlerini bu tertip şekline göre derlemişler ve mukaddimelerinde hep: “Bu kitabımı *Şihâbü'l-Ahbâr*'ın metoduna uygun olarak tasnif ettim” ifâdesini kullanmışlardır.

Her ne kadar bu tasnif metodu özelliğini, eser Arapça dışında bir dile tercüme edildiğinde kaybediyor olsa da, *Şihâbü'l-Ahbâr*'ın ilk kelimeleri ortak, kısa lâfızlı hadislerden oluşan toplam on yedi bölümü aşağıda listelendiği şekilde düzenlenmiştir: ⁸⁴

1. Bölüm: “Mübtedâ-haber” tarzındaki isim cümleli hadisler
2. Bölüm: “Men” ile başlayan hadisler
3. Bölüm: “Mâzî-mûzarî” (geçmiş ve geniş zaman) fiilleri ile başlayan hadisler
4. Bölüm: “Emir” kipi ile veya emir mânâsı ifâde eden kelimelerle başlayan hadisler
5. Bölüm: “Mâ-i nâfiye” adlı olumsuzluk edatı ile başlayan hadisler
6. Bölüm: “Lâ” ve “len” gibi olumsuzluk edatı ile başlayan hadisler
7. Bölüm: “İnne” ve “innemâ” ile başlayan hadisler
8. Bölüm: “Leyse” ile başlayan hadisler
9. Bölüm: “Hayru”, “efdalü”, “ehabbü” ve “ni’me” gibi üstünlük ifâde eden kelimelerle başlayan hadisler
10. Bölüm: “Bi’se” ve “şerru” gibi, kötülük ve değersizlik ifâde eden kelimelerle başlayan hadisler
11. Bölüm: “Meselü” ile başlayan hadisler

---

⁸⁴ Krş. Yardım, *Şihâbü'l-Ahbâr*, s. 6-8

12. Bölüm: “İzâ” ile başlayan hadisler
13. Bölüm: “Kefâ” ile başlayan hadisler
14. Bölüm: “Rubbe” ile başlayan hadisler
15. Bölüm: “Levlâ” ve “lev” ile başlayan hadisler
16. Bölüm: Kudsî hadisler
17. Bölüm: “Allahümme” ile başlayan me’sûr duâlar

3.6 *Şihâbü’l-Ahbâr*’ın Türk İslâm Kültürü Üzerindeki Etkisi

Şihâbü’l-Ahbâr’ın Türk İslâm Kültürü ile olan bağlantısından bahsederken, onun Anadolu Selçuklu ve Beylikleri döneminin hadis kültür mîrâsını şekillendiren anahtar kaynaklardan birisi olduğunu söylemek yerinde bir ifâde olacaktır.

O devirlerden günümüze, dilimize yerleşerek, yazma eserlerde yer alarak veyâhut mîmârî yapılar da tezyînâta dönüşerek ulaşmış olan birçok hadisin kaynağı incelendiğinde, karşımıza *Şihâbü’l-Ahbâr* çıkmaktadır. Bu önemli tesbîtin sahibi, bir ömür boyu süren çalışmaları ve seyahatleri ile Anadolu’da hadislerin izlerini sürmüş olan Ali Yardım’dır.

Ali Yardım ilk olarak Mesnevî hadisleri üzerine yaptığı doktora çalışması ile dikkatini çeken *Şihâbü’l-Ahbâr*’ın, Türk İslâm Kültürü üzerindeki etkisine yönelik bulgularını, farklı üretim alanları doğrultusunda gruplamıştır. Yardım’ın kendi ifâdesiyle:

“Sadece kitâbelerde, Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde, Molla Câmî’nin *Kırk Hadis*’i ve Hamdi Yazır’ın *Elmalılı Tefsiri*’nde işlenen *Şihâbü’l-Ahbâr* hadislerinin miktârı bile, diğer hadis kaynakları ile karşılaştırıldığında, eserin Anadolu Müslümanlığı üzerindeki güçlü tesirini ortaya koymak için yeterlidir.”⁸⁵

Bu bağlamda *Şihâbü’l-Ahbâr*’ın ihtivâ ettiği hadisler kendisini ağırlıklı olarak şu sâhalarda göstermektedir:

- Anadolu Selçuklu ve Beylikleri dönemi tasavvuf geleneğinin edebî eserleri
- Anadolu Selçuklu ve Beylikleri dönemi mîmârî hadis tezyînâtı
- Anadolu Selçuklu ve Beylikleri dönemi kitâbeleri ve hüsn-i hat levhaları

⁸⁵ Yardım, *Şihâb*, s. 26

3.6.1 Şihâbü'l-Ahbâr ve Anadolu Selçukluları ile Beylikleri Dönemi Tasavvuf Geleneğinin Edebî Eserleri

Anadolu Selçuklu dönemi tasavvuf geleneğinin yazılı eserlerinin Şihâbü'l-Ahbâr ile olan bağlantısı ele alındığında, üzerinde durulması gereken en çarpıcı örnek, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273) 'nin *Mesnevî*'sidir.

Ali Yardım'ın 1967'de Prof. Dr. M. Tayyib Okiç'in danışmanlığında, Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği Liyâkat Tezi olarak başladığı ve sonrasında da geliştirerek 1984 yılında doktora tezi olarak tamamladığı, 2008'de basılmış olan *Mesnevî Hadisleri* adlı çalışması, Mevlânâ Hazretlerinin *Mesnevî*'sindeki elli üç adedi bahis başlığı olmak üzere, yüz elli sekiz adet hadisin altmış iki tanesinin Şihâbü'l-Ahbâr'da yer aldığına işâret etmektedir. Bir çığır açmış ve târihte iz bırakmış Müslüman Türk büyüklerinin en önde gelen sîmâlarından olan Mevlânâ'nın, ismini ölümsüzleştiren eseri *Mesnevî*'nin, hadis kaynağı olarak Şihâbü'l-Ahbâr' dan istifâde etmiş olması, eserin Selçuklu döneminde Anadolu'da ne denli yaygınlık gösterdiğini anlamak için değerli bir tesbittir.⁸⁶

Ali Yardım'ın bu çalışması aynı zamanda, daha önceden de belirtildiği üzere, *Mesnevî*'deki mevzû hadis miktârının oldukça kabarık olduğu yönündeki asılsız kanaati de çürütmüştür. Yardım'ın bu konudaki ayrıntılı değerlendirmeleri, ilgili eserinin tanıtıldığı, tezimizin dördüncü bölümünde verilmiştir.

Şihâbü'l-Ahbâr'ın Selçuklu Konya'sında ne kadar yaygın ve ilmî çevrelerce de sıklıkla istifâde edilmiş olduğunun bir başka önemli kanıtı da, eserin, bilhassa hadis öğretimi ile tanınmış, İbn Arabî (ö. 638/1240)'nin eğitimi altında yetişmiş, şer'î ve tasavvufî ilimlere vâkîf, Mevlânâ ile aynı dönemde yaşamış olan, kıymetli âlim Sadreddîn-i Konevî (ö. 673/1274)'nin kütüphânesinde de yer aldığı bulgusudur. Ali Yardım'ın Şihâbü'l-Ahbâr tercümesinde işâret ettiği üzere bu tesbit, İbrahim Hakkı Konyalı⁸⁷'nin, *Konya Tarihi* adlı eserinin 846. sayfasında belirtilmiştir ve Konevî'nin kütüphanesinde yer alan tüm eserlerin kayıtlı olduğu listede mevcuttur. Nitekim, listenin 131. Sırasında yer alan eser “*Kitabü 'ş-Şihâb*” dır.

⁸⁶ Krş. Ali Yardım, “Takdim, M. Tayyib Okiç”, *Mesnevî Hadisleri (Tebât ve Tahric)*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2008), XV.

⁸⁷ Tarihçi, yazar ve kitâbe uzmanı (1896-1984).

Bkz. Erdem Yücel, “Konyalı, İbrahim Hakkı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*.

Şihâbü'l-Ahbâr'ın Selçuklu dönemi sonrası Türk İslâm Edebiyatı üzerindeki tesirini sürdürdüğüne ilişkin önemli örnek ise, klasik dönemde çok yaygın olan “Kırk Hadis”⁸⁸ türü eserlere de kaynaklık etmiş olmasıdır. Bu türün iki bilinen örneğinden birisi Nevevî (ö. 676/1277)'nin *Erbe'ün*'u (*Kırk Hadis*), diğeri de Molla Câmî (ö. 898/1492)'nin *Hadîs-i Erba'in*'idir. Nevevî'nin *Kırk Hadis*'i özellikle medrese çevresinde yaygınlaşırken, Molla Câmî'nin *Kırk Hadis*'i sanat ve edebiyat çevrelerinde yoğun ilgi görmüştür. İşte Molla Câmî tarafından seçilip, manzûm olarak Farsça'ya tercüme edilen ve Türk Edebiyatı'nda da manzûm hadis tercümelerine öncülük eden, Molla Câmî *Kırk Hadis*'ine kaynaklık eden eserin *Şihâbü'l-Ahbâr* olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim eserdeki kırk hadisin otuz altı adedi *Şihâb*'ta mevcuttur. Bu hadislerin yirmi tanesi aynı zamanda Kütüb-i Sitte'de de yer almaktadır.⁸⁹

3.6.2 *Şihâbü'l-Ahbâr ve Anadolu Selçukluları ile Beylikleri Dönemi Mîmârî Eserlerindeki Hadis Tezyînâtı*

Cumhuriyet öncesi Türk mîmarlık târihinin başlıca iki ana bölümünü Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemleri teşkil etmektedir. Selçuklular, İslâm bayrağı altında, bulunduğu coğrafyalardaki farklı medeniyetlerle etkileşim içerisinde dînî ve sivil mîmârîsini oluşturmuş, Osmanlılar da Anadolu Selçukluları'ndan devraldığı bu mîras üzerinde mîmârîsini geliştirip, yükseltmiştir.

Selçuklu sanatı ve mîmârîsi her ne kadar İran, Mezopotamya, Orta Asya kültürleri ile etkileşim içerisinde gelişmiş olsa da, bu katkıları zamanla kendi anlayışı içerisinde yorumlayarak özgün üslûbunu oluşturabilmiştir. Yapılarında ağırlık, dînî mîmârîyi teşkil eden, câmi, mescit, medrese, türbe ve külliyelerdir. Sivil mîmârînin en anıtsal örnekleri ise etkileyici çini ve alçı bezemeleri ile öne çıkan saray yapıları ve kervan yolları üzerinde yer alan kervansaraylar olmuştur.

Selçuklular'ın XI. yy.'ın ortalarından itibaren Anadolu'ya yayılmasından sonra ortaya çıkan mîmârî, bu defâ Hitit, Bizans gibi uygarlıklar ve onların kalıntıları ile ilişki kurmuş,

⁸⁸ Kırk Hadis: Arapça'da erbaün hadîs, Farsça'da çihil hadîs, Türkçe'de kırk hadis diye anılan kitap türü, II. (VIII.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmış olup konuyla ilgili derleme faaliyeti, “Ümmetimin dînî işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi Allah Teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir” meâlindeki zayıf bir hadise dayanmaktadır.

Bkz. M. Yaşar Kandemir, “Kırk Hadis”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: 2002), 25. Cilt, 467-470

⁸⁹ Krş. Yardım, *Şihâbü'l-Ahbâr*, 1999, 15-16.

böylelikle daha da zenginleşerek farklılaşan özellikler sergilemiştir. Başkenti Konya olan Anadolu Selçuklu Devleti, en önemli yapılarını yine bu kentte inşa etmiştir.⁹⁰

Anadolu’da, istifade edilen yapı malzemeleri çeşitlenmiş, tuğla duvarların üzerine giydirilmiş oymalı taşlar, sırcalı ve renkli tuğlalar kullanılmıştır. Bu coğrafyada görülen bir diğer önemli yenilik, kapı ve mihrap üstü boşluklarını doldurabilmek üzere geliştirilmiş yapı unsuru olan “mukarnas” kullanımınıdır. Her iki kullanım da yapılarda görülmekle birlikte, dîni mîmarîde çinicilik, sivil mîmarîde ise taş işlemeciliği ön plana çıkmıştır. Kubbe ve kemerler, kalın dörtgen ayaklara bindirilmiş, câmi, mescit gibi bâzı yapılarda daha hafif iç mekân örtüleri, ahşap direkler ile taşınmıştır. Ahşap işçiliği; minber, korkuluk, pencere ve kapı kanatları ile sütun başlıkları gibi mîmarî unsurların teşkilinde büyük bir ustalıklarla uygulanmıştır.⁹¹

Yapıların dış görünüşleri genel olarak sâdedir. Bu sâdelik, Selçuklu yapılarının giriş cephelerinin, cepheye işlenmiş minâreler, kemerler veya muazzam taş işçiliğine sahip taç kapıları ile dikkat çekmesini sağlamaktadır. Mîmarî süsleme olarak örme şerit, oymalı kurs, kabara, çivi başlar gibi unsurların yanı sıra, neshî ve kûfî yazı şeritleri, rumî bezemeler, kabartma hayvan sûretleri, geometrik şekilli gülçeler ve arabesk yıldızlamalar görülmektedir. Taç kapı nişleri mukarnaslı, bordürleri ise geometrik-bitkisel silmeler, rozetler veya yazı şeritleriyle çevrilmiştir. Yanlarda yer alan küçük nişikler, sütunlar ve sütun başlıkları da ince bir işçilik ve sanat zevki ile donatılmıştır.⁹²

Anadolu’daki Selçuklu ve Beylikleri devrinin bu zengin kültür mîrası, Ali Yardım’ın araştırmalarına konu olan bir diğer önemli hadis kullanım sâhası olmuştur.

Muhtelif yapılardaki taş ve ahşap bezemeleri ile kitâbe, mezartaşı ve levhâlarda yazı unsuru olarak bol miktarda hadisin kullanılmış olması, dönem yapılarını inceleme gerekliliğini doğurmuş, özellikle Anadolu Selçuklu medeniyetinin mihverini teşkil eden, Konya, Kayseri ve Sivas üçgeninde yer alan eserler taranarak, mevcut hadis tezyînâtının ana kaynağının, *Şihâbü’l-Ahbâr* olduğu ortaya konmuştur.⁹³

Ali Yardım’ın bu kıymetli çalışmaları, *Şihâb*’ın o dönemde Anadolu’da hayâtın içerisine ne denli işlemiş olduğunu ve yaygınlığını tekrar gözler önüne sermektedir. Tâkip eden satırlarda, dönemin kıymetli mîmarî yapılarından en bilinenlerinin *Şihâbü’l-Ahbâr* kaynaklı

⁹⁰ Krş. Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, 5. Baskı, (İstanbul: YEM Yayınevi, 1993) 398-400.

⁹¹ Krş. Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, (İstanbul: Matbaa Teknisyenleri Basımevi, 1986) 10-30.

⁹² Krş. Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, 1993, 400.

⁹³ Krş. Yardım, *Şihâb’ül-Ahbar*, 1999, 12-14.

hadis tezyînâtı, Ali Yardım'ın tercüme eserinin dip notları ve ilgili çalışmaları taranarak derlenmeye gayret edilmiştir.

Konya Karatay Medresesi (649/1251)

Ali Yardım'ın incelediği, *Şihâb'ül-Ahbâr* kaynaklı hadis tezyinâtı içeren Anadolu Selçuklu mîmârî yapıları ele alındığında, şüphesiz en etkileyici örnek Karatay Medresesi'dir.

Medrese yapıları İslâm dünyasında, dînî ilimlerin öğrenilmesi ihtiyacı ile birlikte oluşmuş, ilk olarak câmilerde öğretilmeye başlanan temel din bilgileri, ilim dallarının gelişip, çeşitlenmesi ve farklı ihtiyaçların doğması ile birlikte, günümüz akademik kurumlarının bir karşılığı olan, düzenli müfredâta sahip, medrese yapılarında verilmeye başlanmıştır.

Anadolu Selçuklu döneminde medreseler, diğer coğrafyalarda olduğu üzere, hadis, fıkıh, kelâm gibi temel İslâm bilimleri odaklı olmasının yanı sıra, astronomi, edebiyat, dil bilgisi, felsefe, mantık, matematik gibi sâhalarda da akademik seviyede öğretim yapan, yatılı yüksek öğretim kurumları olarak görev yapmıştır.

Tanınmış Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün (ö. 490/1092) kendi adını taşıyan meşhur medresesi,⁹⁴ Anadolu Selçukluları için de örnek teşkil etmiş, hayır işlemek, otoritesini sağlamlaştırmak ve dînî ilimlerin gelişimini desteklemek isteyen devlet mensupları, vakfettikleri bir vakfiye aracılığıyla giderlerinin karşılandığı medreseler inşa ettirmişlerdir. Böylelikle Anadolu'da medreselerin kurumsallaşması sağlanmış ve bu uygulama Osmanlı döneminde daha da gelişerek devam etmiştir.⁹⁵

Medrese yapılarının mîmârîsi, işlevlerine uygun olarak şekillenmiş, Selçuklu döneminde medreseler genellikle, kapalı veya açık bir avlu çevresinde sıralanmış dershâne ve yatılı öğrenciler ile öğretmenlerin kalması için oluşturulmuş hücrelerden meydana gelmiştir.⁹⁶

Konya Karatay Medresesi, fıkıh okutulan bir ihtisas medresesidir. Alaaddin Tepesi eteğinde yer alan yapının mîmârı bilinmemektedir. Kapalı avlulu ve merkezî kubbeli medrese şemasına uygun olarak planlanmış ve taç kapısında yer alan kitâbesine göre 649/1251 yılında, Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus döneminde, tanınmış devlet adamı Celâleddin Karatay (ö. 652/1254) tarafından yaptırılmıştır. Medresenin, o dönem Konya kültür hayatının önemli

⁹⁴ Bkz. Bağdat Nizâmiye Medresesi

⁹⁵ Krş. Nebî Bozkurt, "Medrese", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: 2003), 28. Cilt, 323-327.

⁹⁶ Krş. Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri I*, (Ankara 1969), 50-55.

bir parçası olarak, Mevlânâ gibi devrin kıymetli sîmâlarının yanı sıra, muhtelif ulemâ, derviş ve fakihlerin bir buluşma noktası olduğu da kaynaklardan anlaşılmaktadır.⁹⁷

Karatay Medresesi, planı, kullanılan malzeme, taş ve çini uygulamaları ile Selçuklu sanatının ulaştığı üslûp zenginliğini yansıtan en karakteristik, sembol eserlerdendir. Yapının belki de en çarpıcı bölümü muhteşem taş işçiliğine sahip taç kapısıdır.⁹⁸

Taç kapının üst kısmında, Selçuklu sülüsü⁹⁹ ile yazılmış bir kitâbe bulunmaktadır. Bu kitâbede yer alan metin, Tevbe Suresi'nin 120. Âyetinin son bölümü ile başlamakta ve şöyle devam etmektedir:

“Yüce Allah buyuruyor ki: “Allah iyilik yapanların ecrini (sevâbını) kat'iyen zâyî etmez”. Bu mübârek mâmûrenin kurulmasını, 649 yılı civarında Kılıçarslan oğlu Mesud oğlu Kılıçarslan oğlu şehid Sultan Keyhüsrevzade, Tanrının yeryüzünde gölgesi din ve dünyânın ulusu fetih babası Sultan Keykavus'un hükümdarlığı günlerinde, Abdullah oğlu Karatay'a emretti. Allah bunu yaptırana mağfîret etsin”¹⁰⁰

Taç kapıyı çevreleyen silmelerin üzerinde ise, sağ ve sol yanlarda on üçer, en üstte ise on bir adet olmak üzere toplam otuz yedi adet rozet yer almaktadır. Bu rozetlerin içine yirmi iki adet hadîs-i şerif metni, bazı metinler bölünerek işlenmiştir. İşte bu kıymetli medresenin ana giriş kapısını çevreleyen ve Selçuklu sülüsüyle yazılmış olan bu hadislerin tamâmı *Şihâb'ül-Ahbâr*'dan alınmıştır. Seçilen hadisler, *Şihâb*'ın ilk yirmi iki hadisinden olan metinler olmakla birlikte, buldukları yapının özelliklerini yansıtacak şekilde ilim ve güzel ahlâk ile ilgili olmaları gözetilmiştir. Kapının orta aksı tepe noktasına yerleştirilen hadis, yapının bir medrese olmasını doğrular şekilde “Soru sormak ilmin yarısıdır” hadîsidir.

Ayrıca Mehmet Önder'in *Konya'da bir Selçuklu Şâheseri Karatay Medresesi* adlı çalışması, taç kapıda yer alan bu hadislerin, medresenin açılış protokolünde de yer alan ve ilk dersi verdiği söylenen o dönem Konya'sının hatırı sayılır âlimi Mevlânâ ve Konevî Hazretlerince seçilmiş olması ihtimâlini de doğrular niteliktedir.¹⁰¹

⁹⁷ Krş. Selçuk Mülâyim, “Karatay Medresesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2001), 24. Cilt, 475-476.

⁹⁸ Bkz. Şekil II, s. 57

⁹⁹ Sözlükte “üçte bir” anlamına gelen sülüs, hat sanatında genellikle ağız 3 mm. genişliğindeki kamış kalemle yazılan çok işlenmiş en eski yazı çeşididir.

Bkz: Özgür Çetintaş, Rengin Oyman, “Hat Sanatında Bir Yazı Türü Olarak Selçuklu Sülüsü (Dînî Mîmârî Eserler Örneklemine Bir Değerlendirme)”, *B.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık 2017, C. 6, Sayı 2

¹⁰⁰ Krş. Mehmet Emin Eminoğlu, *Karatay Medresesi Yazı İncileri*, (Konya: Tablet Basım Yayın, 1999), 37.

¹⁰¹ Krş. Yardım, *Şihâb*, 1999, 12-13.

Taç kapı silmelerindeki yirmi iki hadisin tamamının, sağdan başlayarak yukarıya doğru, kimi yerde ana hadis metnini oluşturan cümlelerin bölünerek, takip eden rozete aktarıldığı sırasıyla yerleşimleri ve tercümeleleri şu şekildedir.¹⁰² (*)

Sağ tarafta;

1. Ameller, niyetlere göredir.
2. Meclislerde konuşulanlar, emânet hükmündedir.
3. Kendisi ile istişâre edilen, güvenilir kimsedir.
4. Vaad edilen, verilmelidir.
5. Söz vermek bir borçtur.
6. Harp hîledir.
7. Pişmanlık tövbedir.
8. Cemâat rahmettir.
9. Ayrılık azaptır. (8. Hadisin devâmı)
10. Güven zenginliktir.
11. Din nasihattir.

Üst tarafta;

12. İnsanlar arasında üstünlük mal ile ise,
13. Allah yanında takvâ ile. (12. Hadisin devâmı)
14. Selâm, kelâmdan öncedir.
15. Soru sormak ilmin yarısıdır.
16. Duâ da bir ibadettir.
17. Borç dînin yüz karasıdır.

Sol tarafta;

18. Tedbir, geçimin yarısıdır.
19. Sevilmek aklın yarısıdır. (18. Hadisin devâmı)
20. Üzüntü de ihtiyarlığın yarısıdır. (18. Hadisin devamı)

---

¹⁰² Bkz. Şekil II, s.59

(*) Hadis metinleri, A. Yardım'ın *Şihâb 'ül-Ahbâr* (1999) tercümesinde verildiği gibi aktarılmıştır, 33-38.

21. Hayır alışılmış bir davranıştır.
22. Şer ise inatçılıktır. (21. Hadisin devâmı)
23. Müsâmahakârlık kazançtır.
24. Güçleştirmek ise uğursuzluktur. (23. Hadisin devamı)
25. Tedbirlilik, kötü ihtimalleri düşünmenin sonucudur.
26. Çocuk, insanı cimri, korkak ve hüznü yapar.
27. Ağız bozukluğu (küfürbazlık) kabalıktandır.
28. Kur'ân sırf devâdır.

Taç kapının sağ ve sol yanlarındaki levhalarda ise Neml Suresi'nin 19. Âyeti yazılmıştır. Âyetin meâli şu şekildedir:

“Yâ Rab! Bana, kendime, anne ve babama inâyet ve ihsan buyurduğun nimetle şükretmeyi, hoşnut olacağın güzel işi yapmayı ilham et. Yâ Rab! Beni de rahmetinle, lütfunla, sâlih kullarının arasına koy”.¹⁰³

Ali Yardım'ın Konya, Kayseri ve Sivas üçgenindeki tüm Selçuklu yapılarını teker teker tarayarak tespit ettiği *Şihâbü'l-Ahbâr* hadislerinin görüldüğü diğer önemli dönem yapıları şunlardır:

Konya Sâhib Atâ Câmii (656/1258)

Taç kapısının iki yanında birer sebîli bulunan bir câmi, kible duvarının arkasında yer alan türbe ve hankah¹⁰⁴ ile çifte hamamdan ibâret olan Sâhib Atâ Külliyesinin en eski yapısı câmiidir.

Külliye, kitâbelerden okunabileceği üzere tanınmış Selçuklu vezîri Fahreddin Ali b. Hüseyin Sâhib Ata (ö. 687/1288) tarafından yaptırılmıştır. Diğer yapıların mîmârı bilinmemekle birlikte, câminin mîmârı, taç kapının sağındaki sebîlin cephesinde yer alan madalyonlar içine oturtulmuş kitâbede yazılı olduğu üzere, Kөлük bin Abdullah'tır.¹⁰⁵

Anadolu Selçuklu Devleti'nin, başkent Konya'daki en seçkin eserlerinden olan Sâhip Atâ Külliyesi, ahşap direkli câmiinin çinilerle bezenmiş mihrâbı ve muazzam taç kapısı ile öne

¹⁰³ Krş. Mehmet Emin Eminoğlu, *Karatay Medresesi Yazı İncileri*, (Konya: Tablet Basım Yayın, 1999), 45.

¹⁰⁴ Hankah: Bir tarikatın, diğer tekkelerinin kendisine bağlı bulunduğu merkez durumundaki tekkesi Kubbealtı Lugatı, <http://www.lugatim.com/s/hankah>, (Erişim Tarihi: 31.03.2020).

¹⁰⁵ Krş. Sevgi Parlak, “Sâhib Atâ Külliyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2008), 35. Cilt, 516-518.

çıkmakta ve Anadolu Selçuklu yapı geleneğini yansıtmaktadır. Taş ve tuğla malzemeleri ile inşâ edilmiş külliyein câmisinin ahşap iskeleti bir yangında tamamen hasar görmüş, bâzi orijinal kısımları muhafaza edilerek Osmanlı döneminde yeniden yaptırılmıştır.

Bu kıymetli külliyein, câmi iç kapısı ahşap kanatlarının sağ ve soluna işlenmiş hadis metni *Şihâbü'l-Ahbâr*'da mevcuttur ve şöyle demektedir: ¹⁰⁶

“Sözlerin en doğrusu, Kitâbullah’dır. Tutunacak kulpların en sağlamı, huzur ve güven duygusudur (kelimet’üt-takvâ). En iyi gidişât, peygamberlerin gidişâtıdır. En şerefli ölüm ise, şehitlerin ölümüdür.”

Sivas Bürûciye Medresesi (670/1272)

Medrese, Sivas’ta Selçuklu Sultanı İzzeddin I. Keykâvus Dârüşşifâsı ile Çifte Minâre Medresesi arasında yer almaktadır. Türbesi de burada bulunan Muzafferüddin Burûcirdî tarafından yaptırılmıştır. Kitâbesinde adı Muzaffer b. İbâdullah el-Mufaddal el-Burûcirdî olarak verilmiş olan devlet adamının hakkında fazla bilgimiz yoktur ancak İran kökenli olduğu kabul edilmektedir.

Bürûciye Medresesi, Orta Asya Türk medreseleri plan şemasına uygun olarak, üstü açık avlulu, dört eyvanlı bir yapıdır. Medresenin ana cephesi sâde, oranlı düzeni ve muazzam taş işçiliği ile Selçuklu’nun ulaştığı üstün estetik anlayışa işâret eder. Yapı, zengin bezemeli taç kapısı, köşelerdeki yuvarlak çıkmaları, türbe ve mescidin mukarnaslı, çerçeveli pencereleri ve cephenin bütününi çevreleyen yazı şeritli saçak silmesiyle ustaca hareketlendirilmiştir. Medresenin kubbe ile örtülü giriş eyvanı, o dönem için mîmârî bir yenilik teşkil etmektedir. ¹⁰⁷

Bu kıymetli yapının taç kapısının alt kısmında yer alan inşâ kitâbesinin, kavisli bölmeleri içine işlenmiş “İlim tahsil etmek, her müslümanın boynunun borcudur” hadîsi ile, yine taç kapının üstündeki stelaktitlerin ¹⁰⁸ altında yer alan kavisli bölmeler içine yazılmış “İlmin değeri, ibâdetinkinden daha üstündür” hadîsi, *Şihâbü'l-Ahbâr*'da mevcuttur. ¹⁰⁹

¹⁰⁶ Krş. Yardım, *Şihâb*, 1999, 13, 243.

¹⁰⁷ Krş. Semâvi Eyice, “Bürûciye Medresesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1992), 6. Cilt, 465.

¹⁰⁸ Stalaktit: Mukarnas

Bkz. Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, (İstanbul: YEM Yayın, 1993), 415.

¹⁰⁹ Yardım, *Şihâb*, 1999, 60, 238.

Sivas Çifte Minâreli Medrese (670/1272)

Bugün sâdece ön cephesi günümüze ulaşmış olan medrese, Sivas'ta Keykâvus Dârüşşifâsı'nın karşısında yer alır. Taç kapısı üzerindeki celî kitâbesinde, İlhanlı Vezîri Şemseddin Cüveynî tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Kitâbeden tam olarak okunamamakla birlikte, yapının mîmârının Kөлük b. Abdullah olduğu kabul edilmektedir.

Yapılan kazılarda, medresenin açık avlulu ve dört eyvanlı klasik şemada, iki katlı olarak inşâ edildiği anlaşılmıştır. Ayrıca bulunan temellerden, medresenin bugüne ulaşmamış bir külliye parçası olduğu da görülmektedir.

Medresenin taç kapısı, mukarnaslı büyük bir niş ve iki yanında onun benzeri küçük nişlerden oluşmaktadır. Kapının etrafı çiçek ve geometrik desenlerle içi içe geçen bir bordür ile çevrelenmiştir. Giriş eyvanı beşik tonoz örtüsüne sahiptir. Taç kapının üzerinde, kapının heybetli yapısını kuvvetlendiren, geometrik çini süslemeli, tuğla minareler yükselmektedir.¹¹⁰

Medrese girişinin sol mihrâbiyesi üstünde, inşâ kitabesinin altında yer alan süslemelerin içine işlenmiş “Her şeyin bir direği vardır, bu dînin direği de, dinde derin bilgi sahibi olmaktır” hadîsi ile, girişin sağ mihrâbiyesi üstünde, inşâ kitabesinin altında yer alan çini süslemelerin içine işlenmiş “Allah'a dinde derin bilgi sâhibi olmaktan daha üstün bir şeyle ibâdet edilmez” hadîsi, *Şihâb 'ül-Ahbâr*'da yer almaktadır.¹¹¹

Sivas Gök Medrese (670/1272)

Anadolu Selçuklu mîmârîsinin ve süsleme sanatının birlikte görülebildiği en güzel eserlerden olan medrese, mâvi renkli çinileri sebebiyle Gök Medrese olarak tanınmaktadır. Yapının asıl adı Sâhibiye Medresesi'dir. Ünlü devlet adamı, vezir Fahreddin Ali b. Hüseyin Sâhib Ata tarafından, III. Gıyâseddin Keyhüsrev devrinde yaptırılmıştır. Yapı kitâbesinden, mîmârının adının Kalûyân olduğu anlaşılmaktadır.

İki katlı ve açık avlulu, dört eyvanlı klasik şema düzeninde inşâ edilmiştir. Cephede, taç kapının solunda bir çeşme, köşelerde dayanma kuleleri bulunmaktadır.

¹¹⁰ Krş. Özkan Ertuğrul, “Çifte Minâreli Medrese Sivas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1993), 8. Cilt, 312-313.

¹¹¹ Yardım, *Şihâb*, 1999, 65, 170.

Medresenin en göz alıcı bölümü, Selçuklu mîmârisinde önemli bir yere sahip taç kapısıdır. Mukarnaslı bir nişten oluşan kapı, yazı kuşağı ile meydana gelmiş bir sivri kemer ve dikdörtgen taş işçiliğine sahip bir bordürle çevrelenmiştir. Cephede taç kapı üzerine inşâ edilmiş olan iki minâre, tabana kadar inen ve taç kapı ile bütünleşen süslemeli kâideleriyle yapıya âbidevî bir görüntü vermektedir.¹¹²

Bu önemli yapının hadis tezyînâtında da ağırlıklı olarak *Şihâbü'l-Ahbâr*'dan istifâde edildiği görülmektedir. Ali Yardım'ın *Şihâb* tercümesinde belirttiği bu hadisler şunlardır:

Medresenin güney batısında yer alan ilk odanın kapı üstü kitâbesine işlenmiş, “Peygamberler komutanlardır, âlimler başkanlardır, bunlarla düşüp kalkmak ise bir kazançtır” hadîsi, yapının güneyindeki hücrelerden sondan üçüncüsünün kapı üstü kitâbesinde yer alan “Allah bir kimsenin hayrını dilerse, onu dinde derin bilgi sâhibi (fakîh) yapar” hadîsi, yine güney yönündeki en son hücrenin kapı üstü kitâbesinde yer alan “Cenneti özleyen hayır peşinde koşar, ateşten korkan şehvetlerden yüz çevirir, ölümü gözetleyen, nefsin hoşlandığı şeyleri terk eder ve dünyaya önem vermeyen, musîbetleri kolay atlatır” hadîsi, güneybatı yönündeki ikinci hücrenin kapı üstü kitâbesinde yer alan “Bilddiği bir şey sorulduğunda onu gizleyen kimsenin ağzı, (kıyamet günü) ateşten bir gem ile gemlenir” hadîsi, yine güneyde, eyvanın solundaki hücrenin kapı üstü kitâbesinde yer alan “Âlim, sonu cennete varıncaya dek ilme doymaz” hadîsi, medresenin mescit bölümünün çinili kubbesine işlenmiş üç hadisten birisi olan “Bağırtlak kuşu yuvası kadar da olsa, Allah için bir mescit yapan kimseye Allah da cennette bir ev yapar” hadîsi, mescidin karşısında yer alan dârulhuffâz¹¹³ bölümünün kapı üstü kitabesindeki “Ümmetimin ibâdetlerinin en fazîletlisi, Kur'an okumaktır” hadîsi, aynı odanın ve mescitin pencere üstü kitâbesinde bölünerek yazılmış “İbâdetin en üstünü, dinde bilgi sâhibi olmaktır, dindarlığın en üstünü de vera'dır” hadîsi ve son olarak mescidin dış avluya bakan penceresinin üstündeki kitâbeye işlenmiş olan “Allah'a en sevimli gelen mekânlar, mescitlerdir” hadîsidir.¹¹⁴

¹¹² Krş. Özkan Ertuğrul, “Gök Medrese, Sivas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1996), 14. Cilt, 138-139.

¹¹³ Darûlhuffâz: Kur'an öğretilen ve hâfız yetiştirilen mekteplerin, kıraat tâlimi yapılan medrese veya bölümlerin genel adı. Bkz. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulhuffaz>, (Erişim: 26.05.2020)

¹¹⁴ Yardım, *Şihâb*, 1999, 87, 95, 96, 107, 114, 183, 237, 238, 240.

Divriği Ulu Câmii (638/1240)

Divriği Ulu Câmii ve Darüşşifâsı olarak bilinen bu külliye yapısı, câmi, darüşşifâ ve türbeden meydana gelen bir yapı grubudur. Câmi, Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı Mengücek Beyliği döneminde, Süleyman Şah'ın oğlu Ahmet Şah tarafından, baş mîmar Muğis oğlu Ahlatlı Hürrem Şah'a yaptırılmıştır.

Kesme taştan inşa edilmiş olan külliye, muazzam taş işçiliği ve mîmârîsi ile Selçuklu döneminin çok kıymetli yapılarından birisidir ve 1985 yılında UNESCO tarafından "Dünya Kültür Mîrâsı" listesine alınmıştır.

Dikdörtgen bir plana oturan yapı grubunun câmiinin güneyinde, ona bitişik durumda dârüşşifâ yer almaktadır. Külliye, üç eyvanlı ve revaklı avlulu olup, batı-güney yönünde iki kattan oluşmaktadır. Avlusunun üzeri örtülüdür.

Dış cephesinde, doğu, batı ve kuzey yönlerinde olmak üzere, birbirinden farklı düzen ve bezemeye sahip üç adet taç kapı bulunmaktadır. Bunlardan doğu cephesinde mihrâba yakın konumda olanı, mukarnaslı bir niş ve onu çevreleyen geometrik, bitkisel motiflerin oluşturduğu bordürlere sâhiptir. Bu kapıdan şah mahfiline geçiş sağlanmaktadır. Kuzey cephesinde yer alan taç kapının düzeni barok tasarımını anımsatmaktadır. Kabarık ve akışkan süslemeleriyle eşsiz bir taş işçiliği sergilemektedir. Batı cephesinde yer alan taç kapı ise diğerlerine göre daha sâdedir. Bir kumaş boyamasını andıran bitkisel ve yüzeysel süslemelerinden dolayı "tekstil kapı" diye de anılmıştır.¹¹⁵

Anadolu Selçuklu döneminin önemli sembol yapılarından olan bu külliyenin câmiinin ahşap minberindeki hadis tezyînâtı için *Şihâbü'l-Ahbâr*'dan faydalanılmış olduğu görülmektedir. Minberde görülen; "Cuma, çaresizlerin (ve fukarânın) haccıdır", "Canlılık emâresi olan her hayvanı sulamak sevaptır", "Her şeyin bir direği vardır, bu dînin direği de dinde derin bilgi sâhibi olmaktır", "İmam, Müslümanların namazına kefil olan, müezzin de güven duyulan kimsedir", "Namaz her müttakînin Allah'a yaklaşma vesilesidir", "Allah bir kimsenin hayrını dilerse, onu dinde derin bilgi sâhibi (fakîh) yapar", "İlim tahsil edenin rızıkına Allah kefil olur", "Bağırtlak kuşu yuvası kadar da olsa, Allah için bir mescit yapan kimseye Allah da cennette bir ev yapar", "Gecenin karanlığında mescitlere yürüyen kimseleri kıyâmet

¹¹⁵ Krş. Ahmet Vefâ Çobanoğlu, "Ulu câmi, Divriği Ulu Câmii", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2012), 42. Cilt, 95-96.

günü tam bir nûr ile müjdele!” ve “Allah’a en sevimli gelen mekânlar, mescitlerdir” hadisleri *Şihâb*’da yer almaktadır.¹¹⁶

Kayseri Sâhibiye Medresesi (690/1291)

Kayseri şehir merkezinde yer alan medrese, taç kapısı üzerinde yer alan beyaz mermer kitâbesinde yer aldığı üzere Selçuklu Sultanı III. Gıyâseddîn Keyhüsrev zamanında ünlü Selçuklu Veziri Sâhib Atâ Fahreddîn Ali tarafından yaptırılmıştır

Açık avlulu, dört eyvanlı ve tek katlı bir yapıdır. Güney cephesinde yer alan yüksek taç kapısı, cephenin iki köşesinde yükselen silindirik kuleleri ve taç kapının her iki yanında kalan duvarların saçak altlarına simetrik düzende yerleştirilmiş aslan başlı çörttenleri ile dikkat çekmektedir.¹¹⁷

Abidevî taç kapı, dıştan içe doğru kademeli olarak sıralanmış bordürlerle kuşatılmış, mukarnaslı bir niş içerisinde yer almaktadır. Giriş eyvanı sivri beşik tonoz ile örtülmüştür.

Bu kıymetli Selçuklu yapısının kapı üstü nişinde yer alan “Her şeyin bir direği vardır, bu dinin direği de, dinde derin bilgi sâhibi olmaktır” hadîsi ile medresenin sağ üst nişinde yer alan “Allah’a dinde derin bilgi sâhibi olmaktan daha üstün bir şeyle ibâdet edilmez” hadisleri *Şihâb ’ül-Ahbâr*’da yer almaktadır.¹¹⁸

Anadolu’da XIV. yy.’dan itibaren Selçuklu hâkimiyetinin zayıflaması ve sona ermesiyle ortaya çıkan “Anadolu Beylikleri Dönemi” dînî yapıları içerisinde, hadis tezyînâtı *Şihâb ’ül-Ahbâr*’dan olduğu görülen ve üzerinde durulması gereken en önemli sembol yapılardan bir tanesi ise Aydınoğulları Beyliği toprakları içerisinde yer alan Birgi Ulu Câmii’dir.

Birgi Ulu Câmii (712/1312)

Aydınoğulları Beyliği’nin kurucusu Aydınoğlu Mehmet Bey tarafından 712/1312 yılında yaptırılmış olan Birgi Ulu Câmii, İzmir’in Ödemiş ilçesine bağlı Birgi kasabasında yer

¹¹⁶ Yardım, *Şihâb*, 1999, 5, 50, 65, 71, 76, 95, 102, 114, 160.

¹¹⁷ Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Beylikleri Devri) Cilt I-II*, (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, 1970), 29-30.

¹¹⁸ Yardım, *Şihâb*, 1999, 65, 170

almaktadır. Aydınoğulları'nın ilk câmiidir. Aydınoğlu Mehmet Bey'in türbesi ve günümüze ulaşmamış medresesi ile, külliye düzeninde inşâ edilmiş bir yapı grubu olduğu anlaşılmaktadır.

Câmi planı kare formundadır. Mihrâbına dikey konumlandırılmış beş nefli bir düzene sahiptir. Yapı örtüsü kırma çatıdır. Mihrap önü bölüm ise kubbe ile örtülmüştür. Câminin firûze sırlı, zikzak biçiminde dizilmiş tuğladan oluşan minâresi, Selçuklu geleneğini yansıtmaktadır. Yapının ana girişi, kuzey cephesinde yer almaktadır. Câminin iç mekânı da Selçuklu çini ve ahşap sanatının izlerini taşımaktadır.

Birgi Ulu Câmi'i'ni ayırtıran en önemli özelliği, dış cephe düzeninde gösterdiği yeniliktir. Sâde ve dışa kapalı Selçuklu cephe geleneğinin aksine, Birgi Ulu Câmi'i çift sıra pencere, dışa açık ve daha hareketli bir cephe tasarımı yansıtmaktadır.¹¹⁹

Câminin ahşap minber ve pencere kanatları hadis metinleri ile donatılmıştır. Büyük bir incelik ve ustalıkla bezenmiş bu hadislerin tamâmı *Şihâbü'l-Ahbâr*'da yer almaktadır. Bu hadisler şunlardır:¹²⁰

Câminin kible yönünde sağ tarafta yer alan penceresinin sol kanadındaki “Ameller, niyetlere göre değerlendirilir” hadîsi¹²¹, sol taraftaki pencerenin sağ kanadında yer alan “Meclislerde konuşulanlar, emânet hükmündedir” hadîsi, aynı pencerenin sol kanadındaki “Kendisiyle istişâre edilen güvenilir kimsedir” hadîsi, doğu yönünde, sağ tarafta yer alan pencerenin sağ kanadındaki “Cemaat rahmettir, ayrılık azaptır” hadîsi, aynı pencerenin sol kanadındaki “Güven, zenginliktir” ile “Din, nasihattir” hadisleri, yine doğu yönündeki dördüncü pencerenin sağ kanat yazısı olan “Kanaat, tükenmez bir sermâyedir” hadîsi, bu yöndeki ikinci pencerenin sol kanadında yer alan “Cennet cömertler yurdudur” hadîsi, câminin batı yönündeki sekizinci penceresinin sağ kanadındaki “Duâ müminin silâhıdır” ile sol kanadındaki “Namaz, müminin nûrudur” hadisleri, yine batı yönünde sağdaki pencerenin sol kanadında yer alan “Hasenâtın en üstünü, sohbet arkadaşlarına edilen ikramdır” hadîsi ile sağ kanadında yer alan “Sadakanın en iyisi dil sadakasıdır” hadîsi, câminin kuzey cephesindeki beşinci pencerenin sağ kanat yazısı olan “Kıskançlık duygusu îmandandır” hadîsi ile aynı pencerenin sol kanat yazısı olan “Hâya, îmandandır” hadîsi, yine kuzey yönündeki altıncı

¹¹⁹ Krş. Seldâ Kalfazâde, “Ulu câmi, Birgi Ulu Câmi'i”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2012), 42. Cilt, 86-87.

¹²⁰ Yardım, *Şihâb*, 1999, 33, 34, 35, 43, 51, 55, 57, 58, 61, 104, 112, 115, 206, 221, 236, 237, 238, 240.

¹²¹ Bkz. Şekil IV, s. 61

pencerenin sağ kanadındaki “İman, iki yarım; bir yarısı şükür, bir yarısı da sabırdır” hadîsi, müezzin mahfili tarafında yer alan pencerenin sol kanat yazısı olan “Muhâcir, şâni yüce Allah’a itâat hûsusunda kendi nefsiyle didişen kimsedir” hadîsi, minberin sol tarafındaki dört satırlık yazının ikincisi olan “Âhiretin ikrâmını arzulayan, dünyânın ziynetinden vazgeçer” hadîsi, minberin batı yönündeki şerefe altı kitâbelerinin ikincisinde yer alan “Kim kırk gün Allah için nefsinin arındırır, hikmet pınarları onun kalbinden diline zuhur eder” hâdisi, minberin doğu yönündeki şerefe altı kitâbelerinde dördüncü, son satır olan “Kim âhiret işi ile dünyâ işini elde etmek isterse, onun âhirette hiçbir nasîbi yoktur” hadîsi, yine minberin batı yönündeki şerefe üstü kitabesindeki “Haset, ateşin odunu yediği gibi, bütün iyilikleri yer bitirir” hadîsi, minberin sağ tarafındaki geçmelerden şerefe altı kitâbelerinin birincisinde yer alan “İnsanları cehenneme sokan şeylerin başında vücûdunun iki boşluğu gelmektedir; ağız ve cinsiyet organları” hadîsi, minberin doğu yüzündeki “Rabbim bana sözümün bir zikir, susmamın bir fikir ve bakışımın bir ibret bakışı olmasını emretti” hadîsi, minber kapısının sol kanadında yer alan “İlmin değeri, ibâdetinkinden daha üstündür” hadîsi ile sağ kanat kitabesindeki “Allah’a en sevimli gelen mekânlar, mescitlerdir” hadisleri ve son olarak minber kapı üstü kitâbesinde yer alan “Yârabbi! Faydasız ilimden, ürpermeyen kalpten, kabul görmeyen duâdan ve doymak bilmeyen nefisten sana sığınırım. İşte, bu dört şeyin şerrinden sana sığınırım” şeklindeki Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) me’sur duâsıdır.¹²²

Yukarıda ayrıntılı olarak değinilen Anadolu Selçuklu ve Beylikleri dönemi sembol yapılarının yanı sıra, aynı dönem ve sonrasında Osmanlı devrine âit birçok kıymetli yapıda daha *Şihâbü’l-Ahbâr*’dan faydalanılarak hadis tezyîni yapıldığı söylenebilmektedir. Tezyîn için seçilen hadisleri *Şihâb*’da yer alan, Ali Yardım’ın Anadolu’da tesbit ettiği bu yapılar şunlardır:¹²³

- Adıyaman Yeni Pınar Câmii (1133/1720)
- Afyon Arap Mescidi (XV.yy.) ve Güdük Minâre Camii (1225/1819)
- Afyon Gedik Ahmet Paşa Câmii (877/1472)
- Afyon Mevlevîhânesi (XIII.yy.)

¹²² Bkz. Şekil III, s.60

¹²³ Yardım, *Şihâb*, 1999, 18-19 ve eserdeki tüm hadis dip notları taranarak derlenmiştir.

- Afyon Yusuf bin Yakup Câmii (Çay Medresesi) (677/1278)
- Akşehir Hasan Paşa (İmâret) Câmii (1519/916)
- Amasya Bayezid Paşa Câmii (817/1414)
- Amasya II. Bayezid Câmii (891/1486)
- Amasya Burmalı Minâre Câmii (640/1242)
- Balat İlyas Bey Câmii (806/1404)
- Balıkesir Umur Bey Câmii (815/1412)
- Bergama Ulu Câmii (801/1399)
- Beyşehir Eşrefoğlu Câmii (696/1292)
- Bursa Ulu Câmii (803/1400)
- Bursa Yeşil Câmii (822/1419)
- Bursa Yeşil Türbe (825/1421)
- Çorum Hâmid Câmii (702/1302)'nin müzede yer alan minberi
- Çorum (Murad-i Rabi) Ulu Câmii (XIV.yy.)
- Divriği Kale Câmii (576/1180)
- Diyarbakır İskender Câmii (958/1551)
- Diyarbakır Nebî Câmii (XV.yy.)
- Edirne Üç Şerefeli Câmii (851/1447)
- Ermenek Akça Mescid (700/1300) ve Ulu Câmii (702/1303)
- Erzurum Ahmediye Medresesi (714/1314)
- Erzurum Lala Mustafa Paşa Câmii (970/1562)
- Geyve II. Bayezid Köprüsü (901/1495)
- Göynük Akşemseddin Sandukası (868/1464)

- Harput Sara Hâtun Câmii (1465/870)
- İnegöl İshak Paşa Câmii (873/1469)
- İstanbul Eyüp Sultan Câmii (864/1459)
- İstanbul Topkapı Sarayı Bab-ı Hümayûnu (883/1478)
- Karaman Dikbasan Câmii (840/1436)
- Karaman Hâtûniye Medresesi (784/1382)
- Kastamonu Atabey Gâzi Câmii (672/1273)
- Kastamonu Darüşşifâsı (671/1272)
- Kastamonu İsmâil Bey Medresesi (880/1475)
- Kayseri Bünyan Ulu Câmii (734/1333)
- Konya Mevlâna Müzesi (XIII-XIX yy.)
- Konya Sâhib Ata Türbesi (682/1283)
- Kütahya Analıca Mescid (771/1369)
- Manisa Ayni Ali Câmii (XVII. yy.)
- Manisa Çeşnigir Câmii (879/1474)
- Merzifon Çelebi Mehmet Medresesi (818/1415)
- Tavşanlı Kurşunlu Câmii (779/1377)
- Tokat Halef Sultan Zâviyesi İmâreti (691/1292)
- Trabzon Gülbahar Hatun Câmii (911/1506)
- Trabzon Hamza Paşa Câmii (XII. yy.)
- Turgutlu Zeynel Câmii (XIV. yy.)
- Selçuk İsâ Bey Câmii (776/1375)
- Sinop Cezâyirli Ali Paşa Câmii (1866)

- Sinop İsfendiyaroğulları Türbesi (787/1385)

3.6.3 Anadolu Selçuklu Dönemi Kitâbe ve Hüsn-i Hat Levhalarında Şihâbü'l-Ahbâr Hadisleri

İslâmî sanat anlayışında; Kur'an-ı Kerîm'de ilk emrin “oku” olması, kalem ve yazının övülmesi, figüratif tasvirten kaçınılması gibi etkenler, yazı sanatının gelişmesine sebep olmuş ve birçok alanda ustalıklı yazı kullanımı, sanatsal ifâde ve bezeme aracına dönüşmüştür. Bu yaklaşımın mîmârîde şekil bulmuş ürünleri, kitâbe ve hüsn-i hat levhalardır.

Binâların iç ve dış duvarlarında mermer, taş, ahşap, çini, mâden gibi maddeler üzerine, oymak veya kabartmak sûretiyle işlenmiş yazının yer aldığı mîmârî unsura kitâbe denmektedir.¹²⁴

Yapılarda en rahat görülebilecek, sıklıkla giriş kapısı gibi mahallerin üzerine yerleştirilen kitâbeler; celî sülûs, celî ta'lik, kûfî, ma'kûlî gibi yazı türleri kullanılarak, estetik tamamlayıcılığının yanı sıra, eserin yapım veyâ onarım sürecini, bu sürece katkı sunan kişileri, eserin türünü, yapılış amacını, târihini, duâ ve benzeri istekleri ifâde etmek üzere kullanılmışlardır.

Kitâbe, mîmârî eserin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığını bildirir ise “târih kitâbesi”, yapının tâmir edildiği bilgisini veriyor ise “tâmir kitâbesi” veyâhut binanın, kemer ya da iç kapılarının üzerine asılırsa “kitâbe levhası” ismini almaktadır. Ayrıca yapının iç ve dış duvarlarında bulunan yazılar, nişan, menzil, mesâfe taşları ile mezar taşlarına işlenmiş yazılar da, kitâbe sayılmaktadır.

İslâm'ın ilk döneminde kitâbeler nesir yazı düzeninde iken, kesin bir târih söylemek mümkün olmamakla birlikte, sonraki dönemlerde İran bölgesinde, manzûm kitâbe örnekleri görülmeye başlanmış, çok yaygınlık göstermemiş olan bu üslûp, Anadolu'da ise, özellikle Osmanlı döneminde büyük ilgi görmüştür. Osmanlı manzûm kitâbelerinde ayrıca, yapının târihinin ebced hesabı ile düşülmesi, vazgeçilmez bir sanat hâline dönüşmüştür. Anadolu Selçukluları döneminden de, farklı yapıların üzerinde, dili Arapça olan çok sayıda kıymetli kitâbe, günümüze ulaşmıştır. Bu coğrafyada çoğunlukla Arapça ve Farsça olarak yazılan tarih kitâbelerinin, XVI. yüzyıldan sonra Türkçe yazılmaya başlandığı da görülmektedir.

¹²⁴ Ali Alparslan, “Kitâbe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: 2002), 76.

Anadolu’da kitâbeyi yazan kişinin imzâsı bâzı kitâbelerde bulunsa dahî, bu, oldukça ender rastlanan bir durumdur. Osmanlı geleneğinde, hattat pâdişahlara âit kitâbelerin yer aldığı yapılarda, varsa diğer hattatların yazmış olduğu yazılara, pâdişaha hürmeten imza atmamaları da dikkat edilen bir inceliklerdir.

Kitâbeleri tesbit etmek, incelemek, çözümlmek ve yorumlamak üzere oluşmuş ilim dalına “epigrafi” denmektedir. İslâmî kitâbeler sıklıkla kullanılmış olmalarına rağmen, incelenmeleri için ne yazık ki gereken özen gösterilmemiş, bu alandaki ilk çalışmalar, batılı ilim adamlarınca XIX. yy. sonlarında yapılmaya başlanmıştır.¹²⁵

Türk İslâm Kültürü’nde önemli bir yere sâhip olan kitâbeler, aynı zamanda kıymetli birer hadis kaynağı durumundadır. Ancak bu önemli detay üzerinde de, yeterli miktarda durulduğunu söylemek güçtür. Bugün hâlen epigrafi çözümlmelerinde, kitâbelerde geçen âyet, hadis gibi metinlerin, kitâbe kapsamı içine alınmayarak çözüme tâbi tutulmamaları, bizleri o yapıyı bütünleyen içerik ve kültür hazînesinden mahrum bırakmaktadır.¹²⁶

Bu eksikliği giderip, ülkemizde epigrafi alanındaki çalışmalara bütünleyici bir bakış açısı getirerek, özellikle kitâbelerin bize sunmuş olduğu kıymetli hadis kaynağını gün yüzüne çıkarmaya yönelik, dikkat çekici çalışmalara imzâ atmış ilim insanlarından bir tânesi de Ali Yardım olmuştur.

Yardım, Anadolu Selçuklu dönemi ağırlıklı olmak üzere, Beylikler ve Osmanlı devri yapılarında yaptığı incelemelerde, kitâbelerde hadis kullanımı ve bu hadislere kaynaklık teşkil eden eserlere yönelik önemli tesbitlerini, fakültesinde verdiği epigrafi dersleri, muhtelif mâkaleleri ve bu sâhaya ışık tutan iki önemli eserinde aktarmaya gayret etmiştir. Tezimizin son bölümünde ayrıntılarıyla tanıtılmış olan, *Alanya Kitâbeleri: Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme* adlı eser, bu yöredeki yapılarda yer alan kitâbelerin ayrıntılı bir envanterini oluşturmasının yanı sıra, epigrafi alanında çalışacak kişilere yöntem göstermesi bakımından da çok kıymetlidir. *Şihâbü’l-Ahbâr*’ın tercümesinde ise Yardım, çalışmasını bir tercüme eser olmaktan öteye taşıyarak, kitapta yer alan hadislerin, Anadolu’da hangi yapıların kitâbelerine kaynaklık ettiğini de aktarmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, özellikle Anadolu Selçuklu yapılarındaki kitâbelerin ve diğer hadis tezyînâtının “birinci el hadis kitapları”nın taş

¹²⁵ Krş. Alparslan, “Kitâbe”

¹²⁶ Krş. Kemal Özkurt, Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Türk-İslam Sanatında Kitâbeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2009, Cilt 7, Sayı 14, 275-295.

dönüşmüş kopyalarını teşkil ettikleri de ortaya konmuştur. Ali Yardım, bu tesbîti *Şihâbü'l-Ahbâr*'ın giriş bölümünde şöyle açıklamıştır:

Hadis metinlerinin derlendiği birinci el kaynakların çoklukla, mîlâdî XI. yy. sonlarına kadar tamamlanmış oldukları bilinmektedir. Bu zaman dilimi aynı zamanda, Türkler'in Anadolu'yu yurt edinmeye başladıkları tarih aralığına da işâret etmektedir. Bu sebeple, Anadolu'da XI. yy.'dan itibâren verilmiş Selçuklu eserleri mîmârî bezemelerinde kullanılan hadislerin, bu ilk dönem “birinci el” hadis kaynaklarından beslenmiş olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. *Şihâbü'l-Ahbâr* da bu kaynaklardan birisidir. Örneğin, Divriği Kale Câmii (576/1180)'nin Sivas Müzesi'nde muhâfaza edilen ahşap kapı kanatları, bu coğrafyada üzerine hadis işlenmiş en eski vesîka olma niteliğindedir ve bu hadislerin tamâmı *Şihâb* kaynaklıdır.

Konuya açıklık getirmesi açısından, günümüzde yaygın olarak faydalanılan hadis kitaplarının çoğunun, XII. yy. sonrası derlenmiş olan “ikinci el” hadis kitapları olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bu kitaplara örnek olarak Bağavi (ö. 516/1122)'nin *Mesâbih'us-Sünne*'si, Sağânî (ö. 650/1252)'nin *Meşârik'ul-Envâr*'ı, Hâfız el-Münzirî (ö. 656/1258)'nin *et-Terğîb ve't-Terhîb*'i, Muhyiddîn en-Nevevî (ö. 676/1258)'nin *Riyâz'üs-Sâlihîn*'i ile *el-Ezkâr*'ı, Hatîb et-Tebrîzî (ö. 737/1337)'nin *Mişkât'ül-Mesâbih*'i, Celâleddin es-Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Câmi'us-Sağîr*'i, Ziyâeddîn Gümüshânevî (ö. 1311/1622)'nin *Râmûz'ül-Ehâdis*'i sayılabilmektedir.

Yukarıda değinildiği üzere, birinci el bir hadis kitabı olan *Şihâbü'l-Ahbâr*'dan faydalanılarak, kitâbelerine hadisler işlenmiş, Anadolu Selçuklularının sembol yapılarına örnek olarak; Kastamonu Dârüşşifâsı (671/1272) inşâ kitâbesi, Atabey Gâzî Câmii (672/1273) inşâ kitâbesi, Tokat Halef Sultan Zâviyesi İmâreti (691/1292) inşâ kitâbesi verilebilmektedir.

Anadolu'da daha birçok yapının, sayısız türbe ve mezartaşının kitâbelerindeki hadis tezyîni için, *Şihâbü'l-Ahbâr*'da yer alan kısa, veciz hadislerden faydalandığı Ali Yardım'ın çalışmaları sonucunda anlaşılmaktadır. Yardım, *Şihâbü'l-Ahbâr* tercümesinin giriş bölümünde ve hadis dipnotlarında, çalışmamızda da aktarmaya gayret ettiğimiz üzere, bu tesbitlerinden bahsetmektedir. Tüm bu araştırmalar, kitâbelerin taşa işlenmiş kıymetli hadis vesîkaları olduğunu gözler önüne sererken, kültür hâyatımız için ne kadar önemli bir yere sâhip olduklarını da ortaya koymaktadır.¹²⁷

¹²⁷ Krş. Yardım, *Şihâb'ül-Ahbâr*, 1999, 17-19

Mîmârîde yazı kullanımının, Türk İslâm Kültürü’ndeki bir başka kıymetli ürünü de “hüsn-i hat levhaları” olmuştur.

Sözlükte yazmak, çizmek, kazmak, alâmet koymak, anlamlarındaki Arapça “hatt” masdarından türeyen ve yazı, çizgi, çığır, yol gibi mânâlara gelen hat kelimesi (çoğulu hutût ve ahtât), terim olarak; Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatıdır. (hüsnü’l-hat, hüsn-i hat)¹²⁸

Yapılara, ahşap, karton, kâğıt ve murakk’a cinsinden nesnelere yazılıp çerçeveletilerek asılan hat levhaları, hattı, tezhîbi, çerçevesi ile yüksek sanatsal ve kültürel değeri olan eserlerdir. İçeriği; âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler ve hikemiyât denilen hikmetli sözler olan bu metinlerin dili, Arapça, Farsça ve Türkçe olabilmektedir.¹²⁹

İslâmiyet’i kâbul eden bütün milletlerin, dînî metinlerin aktarılmasına yönelik benimsedikleri Arap yazısı, zamanla İslâm hattı’na dönüşmüş ve muhtelif coğrafyalarda gelişen birçok farklı teknik ile hüsn-i hat sanatının muazzam örnekleri oluşturulmuştur. Osmanlı döneminde, özellikle İstanbul’un fethiyle gelişen kültür ve sanat ortamı, bu kenti, hüsn-i hat sanatının en güzîde örneklerinin sunulduğu bir merkez konumuna dönüştürmüştür.

Ali Yardım’ın *Şihâbü’l-Ahbâr* tercümesinde belirttiği üzere, Anadolu’daki hat metinlerine rehberlik eden hadis kaynağı eserler incelendiğinde, Selçuklu döneminden, XVI. yy.’ın sonlarına kadar, mevcut olan birçok uygulamada, *Şihâbü’l-Ahbâr*’ın en fazla faydalanılmış eser olduğu görülmektedir. Hattatlar için bulunmaz bir hazîne teşkil etmiş olan eserin yazma nüshaları arasında, hat tarîhinin çığır açan üstâdlarından Yakût el-Müsta’sımî (ö.697/1298) ve Hâfız Osman (ö. 1110 / 1698) gibi isimlerin de bulunuşu, esere verilen kıymetin bir ispâtı niteliğindedir.¹³⁰

Şimdiye kadar üzerinde durduğumuz, muhtelif sâhalardaki Anadolu Türk İslâm eser ve üretimleri değerlendirildiğinde, sonuç olarak denilebilir ki;

Türkler, İslâm’ı kabul ettikleri dönemden günümüze, Peygamber (s.a.s.) sevgisinin ve onun mîrası olarak kabul edilen hadislerin en çok sahiplenildiği ve günlük yaşantının içerisine ilmek ilmek işlendiği toplumlardan olmuş, bu muhabbet ve hürmetin mahsûlü olarak da millî kültür hazînesini teşkil eden her türlü sanatsal üretimde, Efendimiz’in (s.a.s.) rehberliğini yansıtan hadislerden faydalanmışlardır.

¹²⁸ Uğur Derman, “Hat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1997), 16. Cilt, 426

¹²⁹ Krş. Yardım, *Şihâbü’l-Ahbâr*, 1999, 16.

¹³⁰ Krş. A.g.e. 289-290.

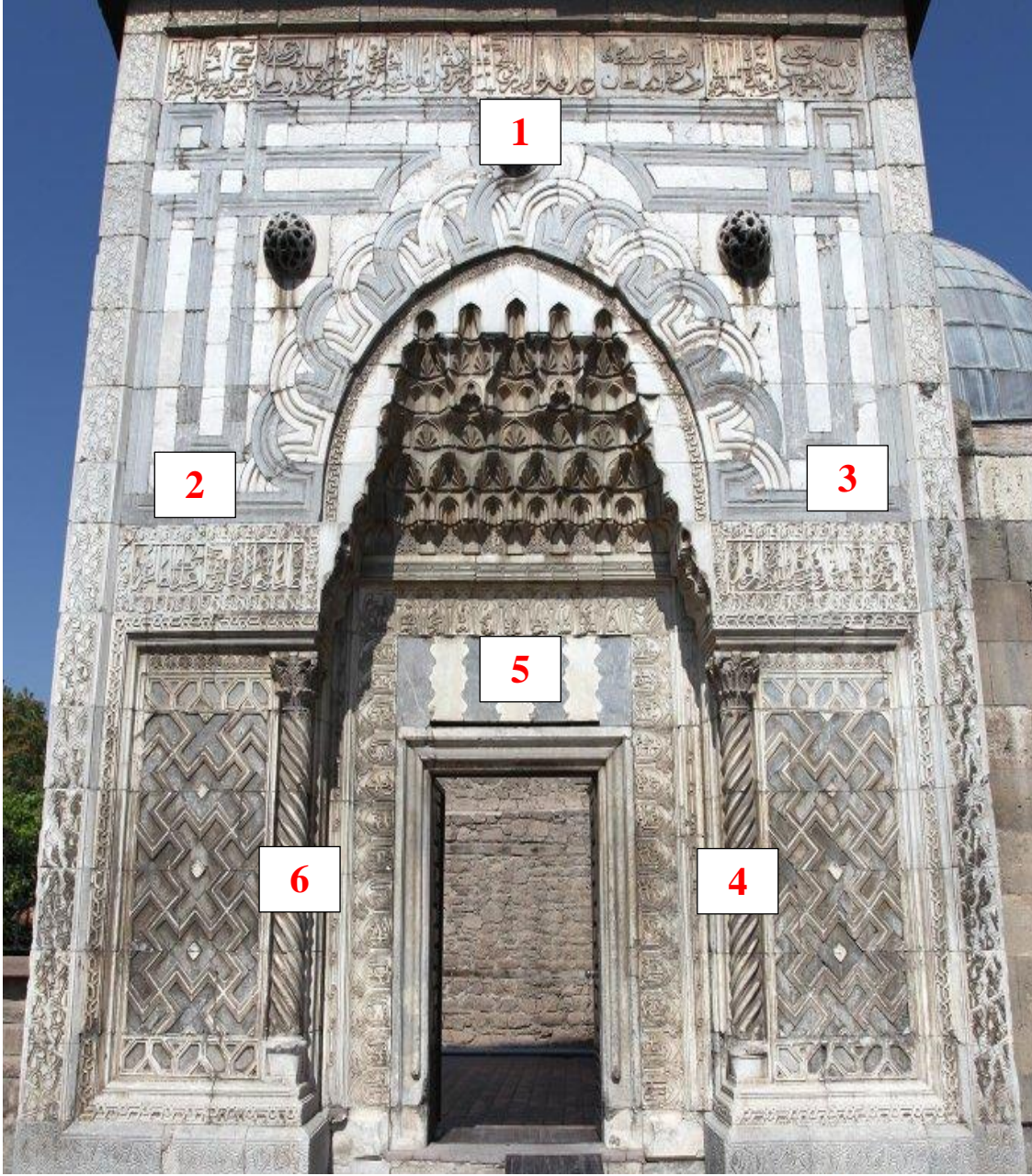
İnsan yaşamı her türden uygulamasında, teorik bâzı ihtiyaçlarının yanı sıra, pratik ihtiyaçlarının da karşılanabilmesi için, muhtelif kolaylaştırıcı araçlara ihtiyaç duymuş, bu bağlamda kültürel yaşantının faaliyetleri, toplumca kâbul görmüş mevcut ana kaynaklardan beslenirken, teknik detaylardan arındırılmış, kolay istifâde edilebilen “el kitapları” niteliğindeki kaynaklardan da sıklıkla faydalanmıştır. İşte *Şihâbü'l-Ahbâr*, sâde muhtevâsı, derlenmiş hadislerinin niteliği, teknik ve ilmî açıklamaların ikinci bir eserde toplanarak, kitap hacminin azaltılması, tasnif metodunun akılda kalıcılık ve ezberlemeyi kolaylaştırması gibi özelliklerinden dolayı, Anadolu'nun bir dönem en çok istifâde edilen “hadis el kitabı” olmuş ve kültür hayatının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Ali Yardım'ın Türk İslâm Kültürü ve özellikle Anadolu Selçuklu dönemi mîrası üzerinde gerçekleştirmiş olduğu, aktarmaya çalıştığımız tüm bu çalışma ve tesbitleri, Kuzâî'nin eserinin, Anadolu Müslümanları'nın hayatında uzunca bir dönem ne kadar etkin olduğunu gözler önüne sermekte ve eserin günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş olmasının, kültür hayatımızın bütüncül olarak değerlendirilebilmesi ve millî hâfizamızdaki kopukluğu gidermek adına ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Çok zengin bir muhtevâyâ sahip olan kültür haritamızda, hadislerin yeri ile ilgili hâlen yeterli derecede araştırma yapıldığını söylemek güç olsa da, Ali Yardım gibi bu alanda emek vermiş ilim insanlarının ve çalışmalarının tanıtılmasının, akademik düzlemde yapılabilecek yeni araştırmalara yön göstermesi açısından da önemli olduğu âşikârdır.

Şekil II¹³¹

Konya Karatay Medresesi taç kapısı

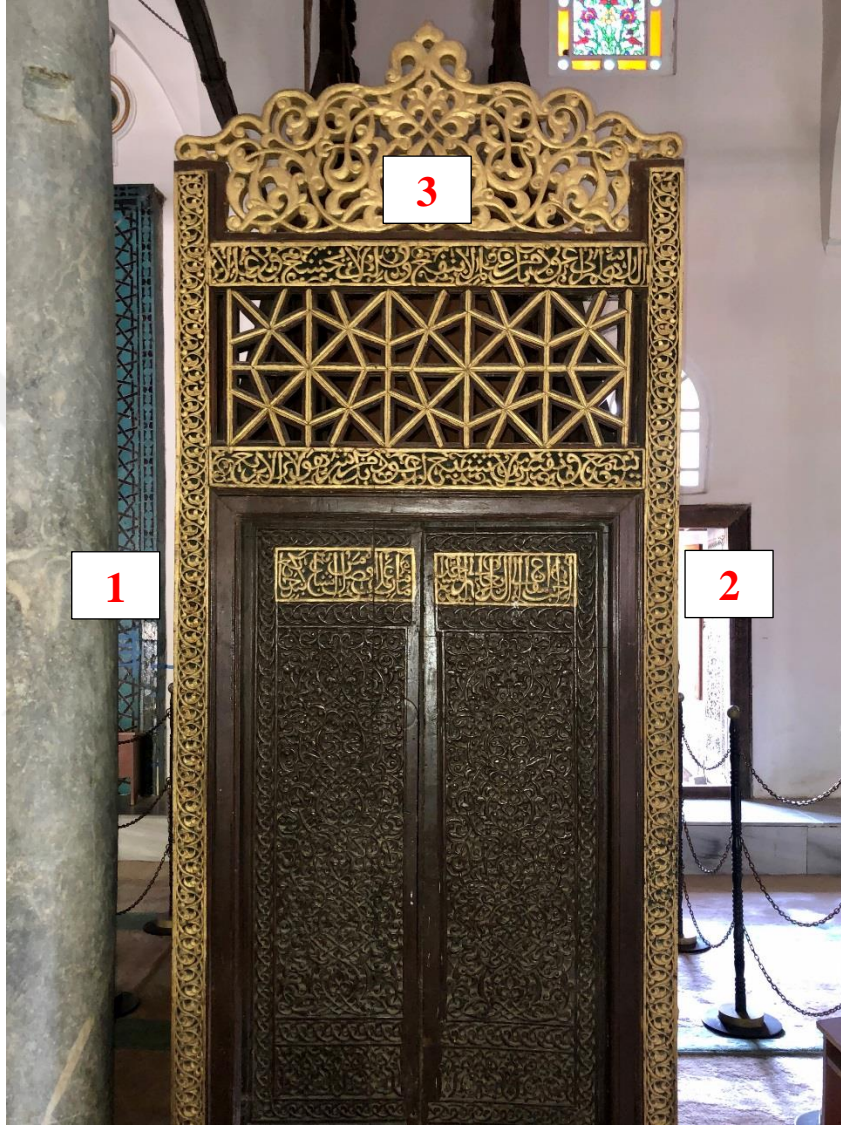

(1) Kitâbe, (2-3) Neml Suresi 19. Âyet Levhaları,
(4-5-6) Şihâb'ül-Ahbâr hadislerinin yer aldığı kapı silmeleri

¹³¹ Şekil II, 42. Sayfada aktarılan Konya Karatay Medresesi hadis tezyîni uygulamalarına referans vermektedir.

Şekil III¹³²

Birgi Ulu Camii minberi kapısı

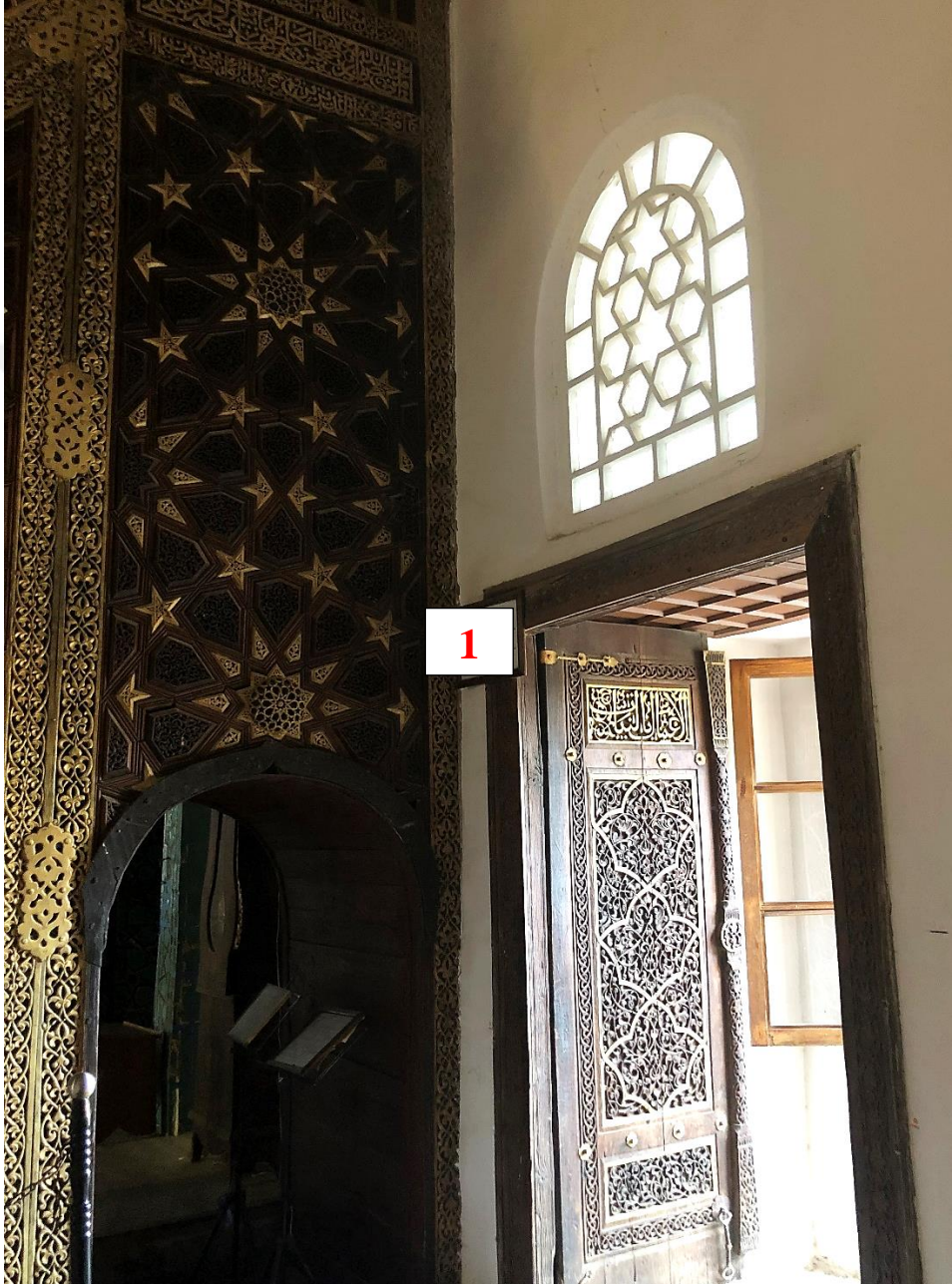

- (1) Minber kapısı sol kanadı kitâbesi hadîsi: “İlmin değeri, ibâdetinkinden daha üstündür”
- (2) Minber kapısı sağ kanadı kitâbesi hadîsi: “Allah’a en sevimli gelen mekânlar, mescitlerdir”
- (3) Minber kapı üstü kitâbesinde yer alan me’sur duâ: “Yârabbi! Faydasız ilimden, ürpermeyen kalpten, kabul görmeyen duâdan ve doymak bilmeyen nefisten sana sığınırım. İşte, bu dört şeyin şerrinden sana sığınırım”

¹³² Şekil III, 51. Sayfada aktarılan Birgi Ulu Camii hadis tezyîni uygulamalarına referans vermektedir.

Şekil IV¹³³

Birgi Ulu Camii minberinin sağında yer alan pencerenin sol kanadı

(1) Pencere kanadı kitâbesi hadîsi: “Ameller niyetlere göre değerlendirilir”

¹³³ Şekil IV, 50. Sayfada aktarılan Birgi Ulu Camii hadis tezyîni uygulamalarına referans vermektedir.

4. ANADOLU'DAKİ DİNÎ KÜLTÜR VE SANATIN TESBÎTİNE KATKILARI

Ali Yardım'ın, hadis sâhasındaki akademik çalışmaları ve eserlerinin yanı sıra, Türkiye kütüphanelerindeki yazma eserlerin kayıt altına alınması, Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki hadis kaynaklarının, kitâbe, levha ve mezar taşlarının tesbit, tescil ve restorasyonu, fakültesinde uzmanlık alanına ek olarak vermiş olduğu araştırma teknikleri, paleografi, epigrafi, yazma eserlerin çözümlenmesi, çinide hat kompozisyonu gibi dersler ve bu alanlarda rehberlik etmiş olduğu sayısız lisansüstü araştırmaları, Türkçe'nin doğru kullanımına yönelik uygulamalar ve transkripsiyon çalışmaları, doğa sevgisinin aşılması, ağaçlandırma faaliyetleri gibi tek bir ömür ve uzmanlığa sığması güç, bir çok kıymetli hizmeti bulunmaktadır.

Bu bölümde, Yardım'ın bahsi geçen muhtelif sâhalardaki çalışmalarına istinâden kaleme almış olduğu eserleri tanıtılmıştır. Akademik dergilerde yayımlanan makâleleri, kongre ve sempozyumlarda sunduğu tebliğleri ile *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ne yazmış olduğu otuz beş kadar maddesine de kısaca değinilmiştir.

Kendisi hayatta iken kaleme almaya başladığı hâtırâtının yanı sıra, henüz yayımlanamamış çalışmalarının da âile üyelerinin katkısıyla derlenerek basılması istenilen eserler arasında olduğu bilinmektedir.

4.1 Hadis İlmi ve Kültürüne Katkıları

4.1.1 *Hadis I-II*

Eser, “Hazreti Peygamber'in (s.a.s.) söz, fiil ve tavırlarına âit haberler veya kavî, fiilî ve takrîrî sünnetlerin sözle tesbit edilmiş şekli”¹³⁴ olan ve Ali Yardım'ın kısaca “Peygamber bilgisi ve Peygamber mîrâsı” olarak isimlendirdiği “hadis” konusunda kaleme alınmıştır ve müellifinin kitabın önsözünde belirttiği üzere muhtevâsı; 1967-1968 öğretim yılından itibaren verilmiş olan ve her yıl yeniden ele alınarak geliştirilen ders notlarının derlenmesiyle oluşturulmuştur.

¹³⁴ Bkz. Tayyib Okiç, *Bâzı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, (İstanbul: Atlas Kitap, 1959), 5.

İslâm Yüksek Enstitülerinin İlâhiyat Fakültelerine dönüşmesi ve sayılarının hızla artması, gelişen müfredâta kaynaklık edecek ders kitabı ihtiyâcını elzem kılmıştır. İlk olarak fakültenin programı dâhilinde, II. Sınıfta okutulacak dokuz saatlik “Hadis I-II” dersinin müfredâtının oluşturduğu konuları içine alacak şekilde, aynı ad ile derlenen eser, sonraki dönemlerde farklı fakülte ve ilim çevrelerince de sıklıkla istifâde edilmiş kıymetli bir ders kitabı ve kaynak esere dönüşmüştür.

Eserin sonraki baskılarında bâzı küçük düzenlemelere gidilmişse de, İslâm bilimleri içerisinde yer alan hadis ilminin, klâsik tarafı ağır basan, istikrarlı ve köklü bir sosyal bilim dalı olması hasebiyle, büyük çaplı bir değişikliğe gerek görülmemiştir.

Hadis I, üç ana bölümü içermektedir. I. Bölüm; “Hadis ve Sünnet” ana başlığı altında; sünnet (kavlî, fiilî, takrirî), hadis, haber, eser ve kaynağına göre hadisin kısımlarını (merf’û hadis, mevkuf hadis, maktû hadis, kudsî hadis, mevdû hadis) işlemektedir.

II. Bölüm; “Rivâyet Sistemi” ana başlığı altında, sistemin temel kavramlarını (tebliğ, rivâyet, râvî, mervî), hadis râvîlerinin tabakalarını (ashâb, tâbi’ûn, muhadramûn, etbâ’uttâbi’în) ve râvîler bilgisinin kaynaklarını incelemektedir.

III. Bölüm ise kapsamlı olarak rivâyet sisteminin çeşitli meselelerini ele almaktadır. Bu meseleler; hadis ve sünnetin öğretim ve öğrenimi, hadîsin coğrafi merkezleri, hadis uğruna yapılan yolculuklar, hadislerin alınması ve rivâyet edilmesi, İslâm’da isnâd müessesesi ve dâruhadisleridir.

Hadis II de üç ana bölümden oluşmaktadır: I. Bölüm; Hadislerin tedvînini, Hz. Peygamber (s.a.s.) devrindeki durumu, o devirdeki yazılı vesîkalar ve ashâbın yazdıkları ile sonraki ashâb ve tâbi’ûn dönemlerindeki hadis tedvînini ele almaktadır. II. Bölümde ise hadislerin tasnifi aktarılırken, ilk devir hadis tasnif faâliyetleri ile bu dönemde tasnif edilmiş hadis mecmûalarından zamânımıza intikâl edenleri incelenmektedir. III. ve son bölümde ise muhaddislerin tabakaları incelenmiştir¹³⁵.

Eserin ilk hâli iki ayrı kitap olarak 1984 senesinde Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları tarafından İzmir’de, sonraki baskıları ise tek kitap olarak Damla Yayınevi tarafından İstanbul’da basılmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Demirci, *Gidenlerin Ardından* adlı kitabında, *Hadis I-II* eserinin, Ali Yardım’ın, aynı zamanda teorik ve kitâbî bir yönü de olan hadis ilmine ne kadar vâkıf olduğunu

¹³⁵ Krş. Ali Yardım, *Hadis I-II*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 10. Baskı, 2017).

gösterdiğini belirtirken, Yardım'ın kitapta ve teoride kalmayarak, hadîsi hâl etmiş bir Peygamber sevdalısı olduğunu da özenle vurgulamıştır.¹³⁶

4.1.2 *Peygamberimiz'in Şemâili*

Arapça “şimâl” kökünden türeyen, huy, tabiat, hâl, hareket, tavır ve davranış anlamlarında kullanılan ve çoğulu “şemâil” olan kelime, aynı zamanda Hz. Peygamber'i (s.a.s.) konu alan, O'nun şahsî ve hususî hayâtını, beşerî yönünü inceleyen ilim dalının adıdır.

Şemâil tâbirini bu bağlamda ilk defâ kullanarak eser veren İslâm âlimi, bilindiği kadarıyla Tirmizî (ö. 279/892)'dir. Tirmizî, *Kitâbü'ş-Şemâil* adlı eserinde, yukarıda verilen tanıma uyacak şekilde, Peygamber Efendimiz'i (s.a.s.) konu alan siyer, megazî, delâil gibi diğer ilim dallarının sâhalarına müdâhil olmadan, O'nun sâdece yaşayış tarz ve üslûbunu vesîkalarla tesbît etmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), risâlet görevini ilgilendiren hususlar dışında “Ben de sizin gibi bir beşerim” ifâdesine istinâden, beşerî yönlerinin örneklenmesini ve böylelikle insanın doğum ile ölüm arasındaki yaşamsal ihtiyaçları için, bir model oluşturulmasını hedeflemektedir. Nitekim Ahzâb Suresi'nde belirtildiği üzere her yönüyle “insanlar için en güzel örnek” Peygamber Efendimiz'dir (s.a.s.).¹³⁷

Sıradan bir Müslümanın en tabîî şekliyle kendisine örnek alma ihtiyâcı, ne yazık ki son bir asırdır “şemâil” türündeki çalışmaların, devrin ifâde, üslûp ve metoduyla ele alınmamış olmasından dolayı, tam olarak karşılanamamıştır. Ali Yardım'ı, kitabının ön sözünde belirttiği üzere bu çalışmaya iten sebep, yaşamakta olduğumuz dönemdeki işte bu eksikliği bir nebze olsun giderebilmek arzusudur. Nitekim, *Peygamberimiz'in Şemâili*, yirminci asırda şemâil türünde verilmiş ilk ve tek Türkçe eserdir.

Ali Yardım çalışmasına, yüksekokul hocalığının sekizinci yılında, 6 Eylül 1975'de başlamıştır. Bir ön hazırlık safhasından sonra, kendi ifâdesiyle bir buçuk yılda tamamlayabileceğini hesaplamışken, eser tam yirmi iki sene sonra, 14 Kasım 1996 târihinde son şeklini alabilmiştir. Yardım'ın Peygamber (s.a.s.) sevgisini yansıtan titizliği ve mesûliyet duygusu, eserin her satırını ince ince ele alıp araştırmasına yol açmıştır. Bâzı bahisleri sınıfta, bâzılarını çeşitli fakültelerin öğrencilerinden oluşan müzâkere gruplarında, bâzılarını da

¹³⁶ Mehmet Demirci, *Gidenlerin Ardından*, (İstanbul: Nefes Yayınevi, 2019), 105-106

¹³⁷ Krş. Ali Yardım, *Hadis I-II*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2017), 5-8.

konunun uzmanlarının görüşlerine başvurarak tekrar tekrar ele almıştır. Farklı yorum ve görüşlerden faydalanabilmek için de Yardım, konunun uzmanları dışındaki kişilerden fikir almaktan da çekinmemiştir. Eserin önsözünde, yazıp çizdiklerinin miktârının, bıraktıklarının yaklaşık on misli daha fazla olduğunu belirten Yardım, bu çalışmayı aslen, yayınlamak, akademik unvan almak gibi endişeler ile değil, sorumluluk duyulan makâmı, yani “salât ü selâm’ın sahibi”ni öğretmek ve sevdirmek gâyesi ile ve kendisini bilgilendirmek için kaleme aldığını kaydetmiştir.¹³⁸

Prof. Dr. Mehmet Demirci, *Gidenlerin Ardından* adlı kitabında, *Peygamberimiz’in Şemâili*’ni Ali Yardım’ın “baş eseri” olarak gördüğünü iletirken, bu eserin buram buram Peygamber (s.a.s.) sevgisi tüttüğünü paylaşmıştır. Demirci’ye göre bu kitapta Yardım, satır aralarına ve açıklamalarına, hem dîni, hem îmânın tadını, hem sevgi ve muhabbeti, hem de İslâmdan beslenen Türk kültürü ve Türk Müslümanlığı’nın derin köklerini ve yansımalarını sığdırabilmiştir.¹³⁹

Peygamberimiz’in Şemâili, bizzat Ali Yardım’ın kaleme aldığı “telif” ve tercüme ettiği metinleri içeren “tercüme” kısımlarından oluşmaktadır. Tercüme edilen metinler, dipnotlar hâriç, Tirmizî’nin *Şemâil* kitabındandır ve bu eser ile aynı başlıklar altında, elli beş bölüm hâlinde gruplanmıştır.

Yardım’ın kendi ifâdesiyle, şemâil türü eserlerin hedefinin, tâyin değil tesbit etmek olması, *Peygamberimiz’in Şemâili*’nde, “fetvâ” üslûbundan özellikle kaçınılmasına ve bu gibi değerlendirmelerin fıkıh ilminin konusu olarak bırakılmasına yol açmıştır.

Kitapta, Peygamberimiz (s.a.s.) ve O’nu konu alan ilim dalları tanıtıldıktan sonra, Peygamber’imizin Hilyesi, saç, giyim tarzı, yürüyüşü, oturuşu, yiyecek ve içecekleri, konuşması, şakaları, uykusu, ibâdet hayâtı, ahlâkı, geçim tarzı gibi beşerî yönleri, ilgili başlıklar altında sunulmuştur.¹⁴⁰

Eserin ilk baskısı 1997 yılında, tek kitap olarak Damla Yayınevi tarafından İstanbul’da gerçekleştirilmiştir.

¹³⁸ Krş. Ali Yardım, *Peygamberimiz’in Şemâili*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2015), VIII-X.

¹³⁹ Demirci, *Gidenlerin Ardından*, 2019, 107.

¹⁴⁰ Krş. Yardım, *Peygamberimiz’in Şemâili*, 2015, VIII-X.

4.1.3 Hadis Kıvılcımları, Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi

Ali Yardım'ın bu kıymetli tercüme çalışması tezimizin üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

4.1.4 Mesnevî Hadisleri (Tesbit ve Tahrîc)

Ali Yardım'ın vefâtından sonra 2008 yılında oğlu Sinan Yardım tarafından derlenerek basımı gerçekleştirilmiş olan, Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki hadislerin tesbit, tahrîc ve değerlendirmelerini konu alan eser, aslen Yardım'ın Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü hocalığı yıllarında (1967-1970), Prof. M. Tayyib Okiç nezâretinde hazırladığı liyâkat tezine dayanmaktadır. Ali Yardım çalışmasını, 1984 senesinde tekrar gözden geçirerek doktora tezine dönüştürmüştür. Basımı gerçekleştirilmiş olan eser, bu doktora tezi esas alınarak neşredilmiştir.

Ali Yardım'ın çalışması, *Mesnevî*'deki elli üç adedi konu başlığı olmak üzere, toplamda yüz elli sekiz adet hadisin, altmış iki tanesinin, *Şihâbü'l-Ahbâr* adlı hadis kitabında mevcut olduğuna işâret etmektedir. Türk Tasavvuf Târîhi'nin en önde gelen sîmâlarından Mevlânâ'nın başyapıtı *Mesnevî*'de, hadis kaynağı olarak *Şihâbü'l-Ahbâr*'a işâret edilmesi, eserin Selçuklu döneminde Anadolu'da ne denli yaygınlık gösterdiğini ortaya koyarken, Yardım'ın bu çalışması aynı zamanda, daha önceden var olan, *Mesnevî*'deki mevzû hadis miktârının oldukça kabarık olduğu yönündeki asılsız kanaati de çürütmüştür.

Yardım'ın eseri, kendisinin de belirttiği üzere, “Mevlânâ ve hadis” konulu değil, *Mesnevî*'nin ihtivâ ettiği hadisleri incelemeye yöneliktir. Ali Yardım'ın ileriki dönemlerde basılmak üzere başlatmış olduğu, Mevlânâ Hazeretleri'nin tüm eserlerinin, hadis penceresinden incelenmesine yönelik araştırması ise, ömrü vefâ etmediği için yarım kalmıştır.

Ali Yardım'ın tezinin takdim yazısında Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, onun bu çalışmayı tamamlayabilmek için ciddî ve yorucu bir araştırmaya giriştiğinden bahsederken, Yardım'ın tedkikleri sonucunda *Mesnevî*'de yüz elli sekiz adet hadisin belirlendiğini, bu hadislerin yetmiş sekiz adedinin sahih olduğunun tesbit edildiğini belirtmiştir. Hadis ilmi kriterlerine göre kalan hadislerin otuz sekiz adedi zayıf, on dört kadarı ise mevzû'dur. Hadislerin kaynaklarına göre dağılımı da oldukça ilgi çekicidir. Yardım'ın tesbit ettiği üzere *Mesnevî* hadislerinin büyük kısmı, altı sahih hadis kitabında bulunmaktadır. Tüm bu tesbitler, *Mesnevî*'deki mevzû hadis miktârının oldukça kabarık olduğu yönündeki asılsız iddiaları

çürüterek, didaktik ve tasavvufî eserler için tabîî karşılanabilecek bir oranda olduğunu da ortaya koymuştur.¹⁴¹

Eser, Damla Yayınevi tarafından 2008 senesinde İstanbul’da basılmıştır.

4.2 Kültür ve Sanata Katkıları

4.2.1 İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu

Eser, İzmir Millî Kütüphanesi’nde bulunan Arapça, Farsça ve Türkçe el yazması kitapların bibliyografik künyelerinin kataloğudur.

İzmir Millî Kütüphâne Vakfı Yönetim Kurulu’nun kitap önsözünde belirttiği üzere bu çalışma, üç dile de vâkıf olan Ali Yardım’ın, tamâmen gönüllülük prensibine dayanarak, tesbit ettiği mevcut el yazmalarını tek tek inceleyerek, gerekiyorsa tamâmını okuyarak muhtevâlarını çıkarıp kataloglaştırdığı, üç yıllık titiz ve özverili bir çalışmanın ürünüdür. Bu çalışmanın netîcesinde, kütüphanede farklı ilim dallarında araştırma yapmak isteyen her şahsa, büyük kolaylık sağlayacak bir katalog sistemi kurulmuş olurken, sahip olunan el yazmalarının kayıt altına alınarak korunması da gerçekleştirilmiştir.

1912 yılından itibaren hizmet vermeye başlayan İzmir Millî Kütüphanesi'nin yazmalar bölümünde, farklı zamanlarda buraya aktarılmış olan, muhtelif konularda 4.000 civârında kitap ve risâlenin bulunduğu bilinmektedir. Bu eserlerin okuyucuların hizmetine sunulabilmesi amacı ile birçok defalar kataloglama çalışmasına başlanmış, ancak bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. XII - XIX. asırlar arasında yer alan, sekiz yüz yıllık döneme ait Arapça, Farsça ve Türkçe el yazması kitap ve risâlelerin bulunduğu bu kıymetli birikimin bibliyografik künyelerinin kataloğu, en nihâyetinde Ali Yardım tarafından, büyük özveri ve sabır gerektiren bir çalışmanın sonucu olarak hazırlanabilmiştir.

Arapça yazmaların yer aldığı I. Ciltte; Mushaf-ı Şerîf ve cüzler, Kur’an ilimleri, hadis, hadis ilimleri, târih, kelâm ve tasavvuf ana başlıkları altında 1844 bibliyografik kayıt bulunmaktadır. II. Cilt ise Arapça yazmaların devamını oluşturan edebiyat, felsefe, mantık, hesap-hendese, astronomi, tıp, kimya, eğitim-öğretim, lügat, gramer gibi ana başlıklar altında

---

¹⁴¹ Ali Yardım, “Önsöz”, “Takdim, M. Tayyib Okiç”, *Mesnevî Hadisleri (Tesbît ve Tahrîc)*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2008), VI, VII, XV.

yer alan eserler ve Farsça yazmalardan oluşan 1285 eserin bibliyografik künyelerini ihtivâ etmektedir. III. Ciltte ise Türkçe yazmalar ve az sayıda basma eserlerin künyeleri ile toplam 3971 adet eser kataloglanmıştır. IV. Cilt, indeks olarak düzenlenmiştir.¹⁴²

Ali Yardım'ın katalogun ilk cildinin giriş bölümünde ifâde ettiği üzere, katalogda yer alan her üç dildeki yazmaların büyük çoğunluğu, Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyeti dönemlerinde kopyaları çıkarılarak çoğaltılmış eserlerdir ve bu yazmaları kaleme alan kimselerin büyük bir kısmı da Türk'tür. Bu durum, Türk Kültür Târîhi üzerinde çalışacak genç araştırmacılara ilhâm kaynağı teşkil etmesi bakımından oldukça önemli ip uçları sunmaktadır. Dolayısıyla Ali Yardım'ın katalog çalışması, birçok farklı ilim dalına âit çok değerli kaynakları ihtivâ eden bu birikimin sâdece korunmasına yönelik olmamış, gelecek nesillere yeni araştırma kanalları göstermesi bakımından da kıymetli bir hizmet sunmuştur.

Eser, Millî Kütüphane Vakfı tarafından İzmir'de; I. Cilt 1992, II. Cilt 1994, III. ve IV. Ciltler 1997 yıllarında olmak üzere dört cilt hâlinde basılmıştır.

4.2.2 Alanya Kitâbeleri (*Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme*)

Alanya kenti, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinde önemli bir konuma sâhiptir. Malazgirt savaşı sonrasında, kısa bir sürede Anadolu'nun içlerine yayılarak Konya'yı fetheden ve Selçuklu başkenti hâline getiren Türkler'in, Toroslar'ın doğal bir sınır ile ayırdığı Akdeniz bölgesi ve onun kıymetli liman kenti Alanya'ya ulaşmaları, yüz elli senelik bir zaman dilimine yayılmıştır.

Bir tarım ve turizm bölgesi olduğu kadar, köklü bir târihe de sâhip olan kentin, ilçe sınırları dâhilinde bulunan bütün kitâbeleri, ilk defâ olarak Ali Yardım'ın teşebbüsü ile tek tek saptanarak kayıt altına alınmıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi ile Alanya Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı (ALSAV)'nın desteği alınarak hayâta geçirilen proje, 1997 yılında başlamış ve beş yıl süren özverili bir çalışma sonucunda tamamlanmıştır. Bu kapsamda, Alanya'nın fethinden, Lâtin alfabesinin kabûlüne kadar olan döneme ait mîmârî eserlerin, yazılı malzemesinin tamâmının, tesbit ve tescîli gerçekleştirilerek ortaya kıymeti bir eser çıkarılmıştır.

¹⁴² Krş. Ali Yardım, *İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, (İzmir: İzmir Millî Kütüphanesi Vakfı Yayınları, 1992), I. Cilt.

Ali Yardım'ın çalışması, bu değerli içeriğinin yanı sıra bir başka yönü ile de okuyucuya önemli bir katkı sunmaktadır. Eser aynı zamanda, kitâbe, sanat târihi, mîmarlık gibi alanlar ile meşgûl olan kimselere yol gösteren bir “el kitabı” olma özelliğindedir. Kitabın üç ana bölümünü oluşturan kitâbe kayıtlarından önce, Alanya'nın kısa târihçesine değinildikten sonra, günümüzde hâlen hak ettiği ilgi ve değeri yeterince görememiş olan kitâbe ilmi epigrafi, paleografi ve kaligrafi alanlarına dâir bilgi aktarılmış, yöntem ve kaynak gösterilerek bu alanlarda çalışacak kimselere bir çeşit rehber oluşturulmuştur. Daha sonraki bölümlerde ise kitâbe kayıtları, Alanya kale kitâbeleri başta olmak üzere, Alanya Müzesi'nde, câmi, mescit, ev gibi mîmârî eserlerde, türbe ve mezarlıklarda yer alan üzeri yazılı her kayıt dikkate alınarak kitaba işlenmiştir. Eserde kitâbeler, orijinal kitâbe metni, tercümesi ve fotoğrafı ile birlikte yer almaktadır.¹⁴³

Prof. Dr. Mehmet Demirci *Gidenlerin Ardından* adlı eserinde, bu kıymetli çalışmaya da değinmeden geçememiş ve Ali Yardım'ın bu projesini, Fakültesinin ve Alanya Belediyesi'nin kısmî desteğini alarak, gönüllü yardımcıları ile birlikte, sıcak yaz aylarında, toz-toprak demeden beş yıllık özverili bir çalışmanın sonunda, âbide bir eser olarak ortaya koyduğunu ifâde etmiştir. Demirci aynı zamanda, eserin giriş bölümündeki önemli tesbitlerin, sanat ve kültür târihiyle, hattatlıkla, din tahsiliyle, mîmârîyle meşgûl olan kişilerin mutlaka okuması gereken bir bilgi ve kültür hazînesi olduğunu da vurgulamıştır.¹⁴⁴

Ali Yardım'ın, Anadolu'nun vatan kılınmasında payı olan fâtilh, gâzi ve şehitlerimizin aziz hâtırasına ithaf ettiği eser, tek kitap hâlinde, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları tarafından 2002 senesinde İstanbul'da basılmıştır.

4.2.3 Amasya Burmalı Minâre Camii Kitâbeleri (*Kapı, Mihrab, Minber*)

Ali Yardım bu araştırmasında, Amasya'da bulunan Selçuklu döneminin sembol yapılarından olan, Amasya Burmalı Minâre Câmii kitâbelerini ayrıntılı olarak incelemiş, câmide mîmârî unsur olarak yer alan ve ahşap minberde işlenmiş kitâbeleri detaylı olarak çalışmıştır.

¹⁴³ Krş. Yardım, *Alanya Kitâbeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme)*, 2002, 1-9

¹⁴⁴ Demirci, *Gidenlerin Ardından*, 2019, 107.

Eserde, daha önceden yayınlandığı bilinen ancak eksikleri tesbit edilmiş olan kapı üzerindeki inşâ kitâbesi ile mihraptaki usta kitâbesi üzerinde tekrar durulmuştur. Ceviz ağacından yapılmış, ince bir işçilikle bezenmiş câminin minberinde yer alan yazılar ise, ilk defâ Ali Yardım tarafından kayıt altına alınarak yayınlanmıştır.

Ali Yardım kitabında, tesbit ettiği kitâbeleri, orijinal metin, tercüme, fotoğraf ve çizimleri ile aktarmış, ayrıca kitâbelerde yer alan hadislerin kaynağı olarak kabul edilen eserlere de yer vermiştir. Eser, sanat târihi ve mîmarlık çalışmaları için bir kaynak kitap olmasının yanında, bir rehber kitap niteliğindedir.

Amasya Valiliği Kültür Yayınları tarafından 2004 senesinde Ankara'da basılmıştır.¹⁴⁵

4.2.4 Amasya Kaya Kitâbesi (Bâyezîd Paşa İmâreti Vakfîyesi)

Ali Yardım'ın bu çalışması, Çelebi Mehmed döneminin önemli devlet adamlarından olan Bâyezîd Paşa'nın, Amasya'da yaptırmış olduğu imâret için tesis edilmiş olan vakfa âit, yedi vakfiye ile ilgilidir.

Eserde ağırlıklı olarak ele alınan vakfiye, daha önceden benzerine rastlanmamış bir şekilde, Amasya şehir merkezindeki bir kaya üzerine işlenmiş kitâbede verilmiş olanıdır. Yazıları okumayı güçleştirecek kadar silinmiş durumdaki, 1418 yılına âit sekiz satırlık bu kitâbe, esas vakfiyenin özeti durumundadır. İkinci kitâbe, câminin son cemâat revâkının üst kornişindeki kuşağa yazılmış, bütün cepheyi saran ve daha önceden hiç çözümlenmemiş olan vakfiyedir. Eserde, bu vakfiyeler üzerinde yürütülmüş titiz çalışmaların sonuçları aktarıldığı gibi, câminin kapı çevresinde, dış revaklarında, ahşap kapı ve minberinde yer alan diğer kitabeler de ele alınmıştır.¹⁴⁶

Ali Yardım çalışmasına, Bâyezîd Paşa İmâreti'nin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan vakfiyelerini de eklemiştir.

Eser, Amasya Valiliği Kültür Yayınları tarafından 2004 senesinde Ankara'da basılmıştır.

¹⁴⁵ Krş. Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minâre Camii Kitâbeleri (Kapı, Mihrab Minber)*, (Ankara: Amasya Valiliği Kültür Yayınları, 2004)

¹⁴⁶ Krş. Ali Yardım, *Amasya Kaya Kitâbesi (Bâyezîd Paşa İmâreti Vakfîyesi)*, (Ankara: Amasya Valiliği Kültür Yayınları, 2004)

4.3 Dînî Kültüre Katkıları

4.3.1 İslâm'da Altın Yüzük Kullanımı

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), yaşadığı dönemde de, vefâtı sonrasında da, kendisine inananlarca hep örnek alınmış, her hareket ve davranışı titizlikle en ince ayrıntısına kadar gözlemlenip, taklit edilmeye çalışılmış ve sonraki nesillere aktarılmak üzere kaydedilmiştir.

Erkeklerde yüzük kullanımı, eski dönemlerden beri farklı gereksinimler içeren ve ilgi çeken bir konu olmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaşadığı dönemin sonlarına doğru gündeme gelen mühür veyâ altın yüzük kullanma meselesi de, konu ile ilgili oldukça kabarık sayıda hadis malzemesinin bulunması ve günümüzdeki bâzı soru işaretlerini gidermesi gâyesi ile Ali Yardım tarafından küçük hacimli bir eserde ele alınmıştır.

Yardım, kitabının önsözünde eserini, erkeklerin altın yüzük kullanma meselesine bir hüküm getirmek gâyesi ile değil, insanların konu ile ilgili bilgileri okuyup, öğrenip, kendi kararlarını kendi dirâyetleri doğrultusunda verebilmelerine katkı sağlamak amacıyla kaleme aldığını kaydetmiştir.¹⁴⁷

Eserin ilk baskısı Damla Yayınevi tarafından 1998 senesinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

4.3.2 Ahmed Çelebi, *İslâm'da Eğitim-Öğretim Târihi*

Kâhire Üniversitesi İslâm Medeniyeti Târihi öğretim üyesi Dr. Ahmet Çelebi'nin Cambridge Üniversitesi'nde hazırlamış olduğu doktora tezinin (History of Muslim Education) tercümesidir. Eser, başlangıcından VI/XIII. yüzyıla kadarki İslâm Eğitim ve Öğretim Târihi'ni ele almaktadır.¹⁴⁸

Eser ilk olarak 1976 senesinde Damla Yayınevi tarafından İstanbul'da basılmıştır.

¹⁴⁷ Krş. Ali Yardım, *İslâm'da Altın Yüzük Kullanımı*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1998), 5.

¹⁴⁸ Ali Yardım, *Ahmed Çelebi - İslâm'da Eğitim Öğretim Târihi*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1998)

4.4 Makâle ve Tebliğleri

Ali Yardım'ın, aşağıda verilmiş çeşitli zaman dilimlerinde muhtelif kaynaklarda yayımlanmış olan makâle ve tebliğleri, eserlerinde belirtmiş olduğu referanslar, hakkında yazılmış vefâyat yazıları ve ağırlıklı olarak Vehbi Günay'ın Aralık 2006'da yayımlanmış olan, XXI sayılı *Tarih İncelemeleri Dergisi'nin* 259-274 sayfalarında yer alan "Prof. Dr. Ali Yardım" adlı vefâyat yazısından derlenmiştir.

4.4.1 Makâleleri

- "Fetih Hadîsi Üzerine Bir Araştırma", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, (Ankara: 1974), XIII/2, 116-123.
- "Asabiyet Milliyetçilik Demek midir? I", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, VI/4, Ekim 1977, 20-32.
- "Asabiyet Milliyetçilik Demek midir? II", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, VII/1, Ocak 1978, 32-42.
- "Asabiyet Milliyetçilik Demek midir? III", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, VII/2, Nisan 1978, 71-76.
- "Hilye-i Saadet: Peygamber Efendimizin Yaradılış Güzellikleri", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, VII/4, Ekim 1978, 12-25.
- "Mesnevî Hadisleri Üzerine Bir Araştırma", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, VIII/1, Ocak 1979, 44-54.
- "Türkün Şeref Madalyası: Fetih Hadîsi", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, VIII/3, Temmuz 1979, 62-75.
- "Hicret Marşı", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, IX/2, Nisan 1980, 23-30.
- "Peygamber Efendimizin Meşrubatı ve İçiş Tarzları", *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, X/2, Nisan 1981, 41-55.

- “Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin *Kitâbu's-Şemâili*”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, I, İzmir 1983, 349-409.
- “Peygamber Efendimizin Şiir ve Şairlere Karşı Tutumu”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XII/4, Ekim 1983, 13-19.
- “Peygamber Efendimizin Gülüş Tarzı ve Şakaları”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XIII/1, Ocak1984, 63-76.
- “Peygamber Efendimizin Geçim Tarzı”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XIV/2, Nisan 1985, 19-36.
- “Ashâb Bilgisinin Kaynakları ve Tirmizî'nin *Tesmiyetü Ashâb'in-Nebî'si*”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II, İzmir 1985, 247-348.
- “Kuzâ'î ve *Müsnedü's-Şihâb'i*”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, İzmir 1987, 285-348.
- “İslâm Edebiyatı Geleneği ve Sâmiha Ayverdi”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XVII/4, Ekim 1988, s. 101-104.
- “Buhârî ve *et-Târîh 'ul-Kebîr*”, *D.E.Ü. İlahiyât Fakültesi Dergisi*, V, İzmir 1989, 181-193.
- “Hazret-i Peygamber'i Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev'i”, *Diyanet Dergisi*, XXV/4, (Ankara: 1989), 213-220.
- “Bir Yirminci Asır Alp-Ereni Hayri Bilecik”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXI/4, Ekim 1992, 17-25.
- “Temel Kültür Müesseselerimizden Darülhadisler”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, (İstanbul: 1995, İstanbul Fetih Cemiyeti yay.), no: 90, 59-119.
- “İnsanlık Gündeminin Birinci Maddesi: Ahlâk”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXV/4, Ekim 1996, 299-307.
- “İz Bırakan İki Âbide Şahsiyet: Sâmiha ve Ekrem Hakkı Ayverdi'ler”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXVII/2, Nisan 1998, 7-13.

- “Fazla Dürüstlük Âbidesi: Mahmut Okutan”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXVIII/1, Ocak 1999, 45-52.
- “Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Devri Mimârî Eserlerinde Kullanılan Hadisler ve Bu Hadislerin Kaynakları”, (İzmir: 1999, Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı Yay.), 95-104.
- G. Eren, “Osmanlı Devrinde Dârühadisler”, *Osmanlı*, (Ankara: 1999, Yeni Türkiye Yayınları), 163-175.
- “Ulubatlı Hasan Âbidesi”, *Kubbealtı Mecmûası*, XXVIII/4, Ekim 1999, 22-25.
- “Bir İsimsiz Kahraman: Ömer Okutan”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXIX/1, Ocak 2000, 41-47.
- “Türk’ün Şeref Madalyası: Fetih Hadîsi, Değeri ve Tefsiri Açısından Fetih Hadisi ve Feth-i Kostantiniyye”, (İstanbul: 2002, Osmanlı Hadis Araştırmaları yay.), 17-34.
- “Türk’ün Şeref Madalyası: Fetih Hadîsi”, *Türkler*, (Ankara: 2002, Yeni Türkiye Yayınları), no.11, 90-95.
- “Emiroğlu'nun Pencereleri”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXXII/2, Nisan 2003, 103-107.
- “Gönül Telimizi Titreten İki Aşına Dost”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXXII/3, Temmuz 2003, 47-53.
- “Ağır İmtihanların Başarılı Mezunları”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXXIII/2, Nisan 2004, 30-36.
- “Mehmed Emiroğlu Adlı Bir ‘Merd-i Hûda’yı Uğurladık”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXXIII/4, Ekim 2004, 49-57.
- “Sâmiha Ayverdi’de Hadis Kültürü”, XXXIV/2, *Kubbealtı akademi Mecmûası*, Sâmiha Ayverdi Hâtıra Sayısı, Nisan 2005, 64-76.
- “Nihad Sâmi Banarlı’nın Hocalığı”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXXIV/3 Temmuz 2005, 13-22.

- “Mehmed Emiroğlu'nun Târihî Arka Planı”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XXXIV/4 Ekim 2005, 30-37.

4.4.2 Tebliğleri

- “Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Devri Mîmârî Eserlerinde Kullanılan Hadisler ve Kaynakları”, II. İslâm İlimleri Kongresi, Eylül 1981, 18-20.
- “Manisa Mîmârî Eserlerindeki Hadisler”, I. Manisa Mesir Konferansı, 1982, 20-28.
- “Kuzâ’î'nin *Şihâb'ül-Ahbâr* Adlı Hadis Kitabı ve Türk-İslâm Kültürü Üzerindeki Tesirleri”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, XII/1, Ocak 1983 İstanbul ve İstanbul'da toplanan IV. Milletlerarası Türkoloji Kongresi'nde sunulmuş bildiri.
- “Tokat ve Çevresi Mimarî Eserlerindeki Hadisler”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, 2-6 Temmuz 1986, (Ankara: 1987, Tokat Valiliği Şeyhülislâm İbn Kemal Araştırma Merkezi Yay.), 463-480.
- “İslâmiyet Karşısında Türk Örf ve Âdetleri”, Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve İman Zemîni, Hazırlayan, S. Başer, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1986-1987 Akademik Toplantıları, *Kubbealtı Neşriyâtı*, İstanbul 1988, 104-117.
- “Akşemseddin Türbesi ve Hazîresindeki Tarihî Kitâbeler”, Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri, (İstanbul: 1990, Akşemseddin Hazretleri Vakfı yay.), no: 1, 133-143.
- “Necip Paşa Kütüphânesi'nin Kültür Târihimiz Açısından Önemi”, Türk Kültüründe Tire, Hazırlayan M. Şeker, (Ankara: 1994, Türkiye Diyanet Vakfı yay.), no: 134, 65-68.
- “Gedik Ahmet Paşa Medresesi'nin Afyon Kültüründeki Yeri”, IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 29-30 Eylül 1995

Afyonkarahisar, Haz. E. Emel Sarlık-M. Sarlık, (Afyon: 1995, Afyon Belediyesi yay.), no: 7, 222-232.

- “Manisa Kültürü Açısından Yazma Eserlerin Önemi”, *Manisa Dergisi*, 15 Mayıs 1998, 28-30.
- “Sâmiha Ayverdi'nin Dîne Bakışı, Hayatında Dînin Yeri”, Vefâtının 10. Yılında Sâmiha Ayverdi'nin Hâtırasına, 3. Bin Yıla Giderken Türk ve Müslüman Dünyasında Sosyo-kültürel Yapının Yeniden Teşekkülü Sempozyumu, 6-7 Haziran 2003 Ankara, 71-80.
- “Hasan Paşa Kütüphânesi'nin Çorum Kültüründeki Yeri”, Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu, 1-3 Ekim 2004, Çorum.
- “Manisa Ivaz Paşa Câmii İnşâ Kitâbesi”, *Manisa Dergisi*, Manisa'yı Mesir'i Tanıtma ve Turizm Derneği yay., 29 Haziran 2005, 3-7.

4.5 Ansiklopedi Maddeleri: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde yer alan maddeler

- “Abdân el-Mervezî”, 1, İstanbul 1988, 67.
- “Abdullah b. Ebû Evfâ”, 1, İstanbul 1988, 96.
- “Abdullah b. Huzâfe”, 1, İstanbul 1988, 108.
- “Abdullah b. Safvân”, 1, İstanbul 1988, 131.
- “Abdullah b. Sâlih el-Misri”, 1, İstanbul 1988, 131-132.
- “Abdullah b. Yezid el-Adevî”, 1, İstanbul 1988, 143.
- “Aclûnî, İsmâil b. Muhammed”, 1, İstanbul 1988, 327-328.
- “Adî b. Ertât”, 1, İstanbul 1988, 379.
- “Adî b. Hâtim et-Tâi”, 1, İstanbul 1988, 380.
- “Âiz b. Amr”, 2, İstanbul 1989, 207.
- “Âiz b. Saîd”, 2, İstanbul 1989, 207.

- “Begavî, Ebü'l-Kâsım”, 5, İstanbul 1992, 339.
- “Belhî, Ebû Ali”, 5, İstanbul 1992, 412.
- “Besbes b. Amr”, 5, İstanbul 1992, 529.
- “Birzâli”, 6, İstanbul 1992, 216.
- “Bişr b. Bera”, 6, İstanbul 1992, 219-220.
- “Câmiu Beyâni'l-İlm”, 7, İstanbul 1993, 107.
- “Cehcâh el-Gıfârî”, 7, İstanbul 1993, 224.
- “Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'da Dârülhadis”, İstanbul 1993, s.529-532.
- “Dimâd b. Sa'lebe”, 9, İstanbul 1994, 272-273.
- “Dimâm b. Sa'lebe”, 9, İstanbul 1994, 273.
- “Dihye b. Halîfe”, 9, İstanbul 1994, 294.
- “Düldül”, 10, İstanbul 1994, 20.
- “Dürre bint Ebû Leheb”, 10, İstanbul 1994, 30-31.
- “Ebû Abs”, 10, İstanbul 1994, 87-88.
- “Ebû Fukeyhe”, 10, İstanbul 1994, 126.
- “Ebû İdrîs el-Havlâni”, 10, İstanbul 1994, 168.
- “Ebû Kebşe”, 10, İstanbul 1994, 176.
- “Ebü's-Şeyh”, 10, İstanbul 1994, 343-344.
- “Esmâ bint Ebû Bekir es-Siddîk”, 11, İstanbul 1995, 402-404.
- “Eşec el-Kindî”, 11, İstanbul 1995, 461-462.
- “İbn Ebû Cemre, Abdullah b. Sa'd”, 19, İstanbul 1999, 426-427.
- “İbn Ebû Dâvûd”, 19, İstanbul 1999, 429.
- “İbn Ebû Müleyke”, 19, İstanbul 1999, 438.

- “İbn Ebü'l-Esved”, 19, İstanbul 1999, 462.
- “İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir”, 19, İstanbul 1999, 442-443.
- “İbn Hayr”, 20, İstanbul 1999, 36-37.
- “İdrîsî, Abdurrahman b. Muhammed”, 21, İstanbul 2000, 232-233.
- “İmrân b. Husayn”, 22, İstanbul 2000, 232-233.
- “el-İstîfâb”, 23, İstanbul 2001, 314-315.
- “Kudâ’î”, 26, Ankara 2002, 309-310.

SONUÇ

Kültür, bir milletin inanç, fikir, sanat, âdet ve geleneklerinin, maddî ve mânevî değerlerinin bütünü, hars olarak tanımlanabilir.¹⁴⁹ Bu bağlamda, Türklerin, Anadolu'yu yurt edinmeleri ile birlikte kurdukları medeniyetlerin kültür mîrasını şekillendiren en önemli etken, İslâm dîni olmuştur ve Anadolu Türk Müslüman geleneğinde İslâm dîni Peygamber'siz (s.a.s.) düşünülemez. Peygamber (s.a.s.) sevgisi ile şekillenen her türlü kültürel faaliyetin ürünü, onun izlerini taşımış ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) “Allah güzeldir, güzeli sever” sözü, tüm İslâm medeniyetlerinde olduğu üzere Türk İslâm geleneğinde de “estetik” kavramının yorumlanmasında, etken bakış açısını tâyin etmiştir. Temel görüşleri ve talepleri doğrultusunda, bu derin sevgi etrafında şekillenen Türk Müslüman Kültürü, farklı medeniyetler ile de etkileşim içerisinde olarak zenginleşmiş, kendine has, ince, çok yönlü ve renkli bir kültür haritası oluşturmuştur.

Başlangıçta itikâdî endişelerle figüratif sanattan kaçınan İslâmî sanat çevreleri, zamanla bu yasağın altında yatan, tasvirici sanatın ister istemez betimleyebildiğini yüceltme veya küçümseme hasletlerine kapılabileceği gerçeğini idrak etmiş ve aynı kaynaklardan faydalansalar dahî “tezyinî” sanat anlayışını benimsemişlerdir. Bu anlayış onları, dünyadan bağımsız olmayan, onunla iç içe, ona katkı sunan, güzelliğini perçinleyen bir sanatsal üretime yönelterek farklı sanat kollarının gelişmesine zemin hazırlamıştır.¹⁵⁰ Kur'an-ı Kerîm'de ilk emrin “oku” olması, kalem ve yazının övülmesi de yazı sanatının gelişmesine sebep olmuş ve birçok alanda Kur'an ve sünnetten beslenen ustalıklı yazı kullanımı, sanatsal ifâde ve tezyîn aracına dönüşmüştür. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı medeniyetleri de farklı etkileşimler içerisinde devraldıkları bu geleneğin muazzam ürünlerini, hüküm sürdükleri coğrafyalarda çok kıymetli bir kültür mîrâsı olarak bırakmışlardır.

Gelenek, bir kültürün kendini koruma refleksi ve varlığını sürekli bir yenilenme şuuruyla devam ettirme gücüdür.¹⁵¹ Bu bakımdan kültürel devamlılık, geleneğin, oluşan yeni koşullar doğrultusunda taklîde gitmeden yeniden yorumlanabilmesini ve dolayısıyla mevcut mîrâsın tanınması ve muhâfazasını şart koşmaktadır.

¹⁴⁹ *Kubbealtı Lugati* “kültür”, <http://www.lugatim.com/s/kultur> (Erişim: 04.08.2020).

¹⁵⁰ Krş. Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2016), xx-xxii.

¹⁵¹ Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, xxii.

Yukarıda aktarılmaya gayret edilen anlayış doğrultusunda, D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı başkanı olarak, hadis alanında yürütmüş olduğu muhtelif faaliyetlerine ilâveten, millî kültür sâhasında kıymetli hizmetler gerçekleştirmiş ilim adamlarımızdan bir tanesi de, merhum Prof. Dr. Ali Yardım olmuştur.

Bir ömür boyu süren çalışmalarını, geleneği yaşatmaya ve zengin kültür mîrâsımızı şekillendiren hadislerin varlığını tekrar gün yüzüne çıkarmaya adanmış, tüm yakınları, meslektaş ve öğrencilerinin doğruluk, hassâsiyet, nezâket, çalışkanlık, dürüstlük, ciddiyet, titizlik, samîmiyet, çok yönlülük gibi, Peygamber (s.a.s.) ahlâkını yansıtan değerlerin bir timsâli olarak gördüğü Ali Yardım'ın çalışmalarının tanıtılması, bu bağlamda, hadis kültürünün yeniden ihyâsına yönelik gayretlere ve akademik düzlemde yapılabilecek yeni araştırmalara kaynak göstermesi bakımından kıymetlidir. Bunun yanı sıra, Yardım'ın müstesnâ yaşam öyküsünün aktarılmasının, onun bir “modern dönem dervişi” olarak günümüz insanının, manevî bütünlüğünü koruyarak sosyal yaşamın aktif bir parçası olabilme serüvenine rehberlik edebileceği de görülmektedir.

Hem ilmî faaliyetleri hem de özel yaşamının her detayı, derin bir muhabbet ile bağlı olduğu Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) izlerini taşıyan Ali Yardım, bahsi geçen akademik faaliyetlerine ek olarak sürdürdüğü çalışmalarını, kültür köprümüzün vazgeçilmez iki temel ayağı olarak nitelediği, kitâbe ve kütüphânecilik alanlarında yoğunlaştırmıştır. Anadolu coğrafyasının tamamına yakınına taradığı, çoğunluğu şahsî imkânları ile gerçekleştirilmiş seyahatlerinde, bir “rihle” âlimi hassasiyetiyle, özellikle Selçuklu ve Beylikler dönemi kültür hazînesinin muhtelif unsurlarında, hadislerin izlerini sürmüş ve kıymetli tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitlerin belki de en çarpıcı olanı; Anadolu'da özellikle Selçuklu dönemine âit, çeşitli mîmârî yapılar ve yazılı eserlerde rastlanan hadislerin ortak kaynağı olarak kendisini gösteren, XI. Asırda, Mısır'lı âlim Kuzâ'î (ö. 1062) tarafından kaleme alınmış, *Şihâbü'l-Ahbâr* adlı hadîs-i şerîf derlemesidir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) veciz ifâdelerinden derlenmiş bu eser, kendisinden önce yazılmış hadis kitaplarına, metodoloji ve içerik olarak, kolayca okunup, taşınıp, ezberlenebilmesi gâyesiyle, yeni ve pratik bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşım, başta Anadolu olmak üzere tüm İslâm coğrafyasında kabul görerek, eserin hızla yayılmasına yol açmıştır. Müellifinin tercihi doğrultusunda fikhî konulardan arınarak, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hikmet yüklü veciz sözlerinin derlenmiş olduğu kitapta hadisler, ilk defâ olarak, “ortak başlangıç kelimelerine göre” tasnif edilmiş, hacminin azaltılabilmesi için de hadislerin sened ve râvilerine, *Şihâbü'l-*

Ahbâr'ın senedlisi mânâsındaki, *Müsnedü's-Şihâb adlı* diğer bir eserde yer verilmiştir. Hadislerin kökenini ve sıhhatini sorgulamak isteyen kimseler ve daha çok ilmî çevreler için kaleme alınan bu ikinci kitap, yine müellifinin öngörüsü doğrultusunda, *Şihâbü'l-Ahbâr* kadar yaygınlık gösterememiştir.

Eserin, Anadolu Müslümanlığı üzerindeki güçlü tesirini ortaya koymak için Yardım'ın kendi ifâdesiyle: “Sadece kitâbelerde, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde, Molla Câmî'nin *Kırk Hadis*'i ve Hamdi Yazır'ın *Elmalılı Tefsiri*'nde işlenen *Şihâbü'l-Ahbâr* hadislerinin miktârı bile, diğer hadis kaynakları ile karşılaştırıldığında yeterli olacaktır.

Şihâbü'l-Ahbâr'ın kaynaklık ettiği hadisler kendisini ağırlıklı olarak Anadolu Selçukluları ve Beylikleri dönemi tasavvuf geleneğinin edebî eserlerinde, tezyin unsuru olarak mîmârî yapılarında, kitâbeler ve hüsn-i hat levhalarında göstermiştir. Bu bakımdan eser, bilhassa Anadolu Selçukluları ve Beylikleri dönemi mîmârî eserleri üzerinde araştırma yapan kimseler için, anahtar kitap konumundadır. Nitekim zamanla yıpranmış ve çözülmesi güçleşen kitâbe okumaları için önemli bir kaynak niteliğindedir. *Şihâb* ayrıca, Anadolu'da gösterdiği yaygınlık hasebiyle dilimize yerleşmiş, ancak Kütüb-i Sitte ve benzeri ilk dönem hadis kitaplarında yer almayan, vecîze şeklindeki “Cennet, anaların ayakları altındadır”,¹⁵² “Kanaat tükenmez bir hazinedir”¹⁵³ gibi birtakım hadislere de kaynaklık etmesi bakımından da önemlidir. Her ne kadar bu durum, bâzı ilmî çevrelerin eser içindeki bu tür hadisleri mevzû hadis olarak görmesine ve *Şihâb*'ın sıhhatinin sorgulanmasına sebebiyet vermiş olsa da,¹⁵⁴ *Şihâbü'l-Ahbâr*'i dikkate almadan kültür birikimimizin anlaşılması ve muhâfazası mümkün gözükmemektedir. Anadolu kültüründe mezar taşlarında görülen, *Şihâb* kaynaklı olduğu bilinen ancak başka hiçbir hadis kaynağında rastlanmamış diğer bir örnek “Garîb olarak ölen, şehîd olarak ölmüştür. Allah'ın Resûl'ü doğru söylemiştir.”¹⁵⁵ ifâdesidir. Bu ve bunun gibi sözlü geleneğe nakşolmuş birçok ifâde de *Şihâbü'l-Ahbâr*'ın tekrar ele alınarak değerlendirilmesinin, kültür tarihimizi okuyabilmek adına oldukça önem arz ettiğini göstermektedir.¹⁵⁶

İşte Ali Yardım, sâde muhtevâsı ve derlenmiş hadislerinin niteliği ile, bir dönem Anadolu'nun en çok istifâde edilen “hadis el kitabı” olmuş ve kültür hayatının şekillenmesinde

¹⁵² Yardım, *Şihâb*, hadis no. 82

¹⁵³ A.g.e, hadis no. 42

¹⁵⁴ Bkz. Ahmet Tahir Dayhan, “Birgi Ulu Camii Hadisleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/599242>, (Erişim: 23.08.2020)

¹⁵⁵ Yardım, *Şihâb*, hadis no. 257

¹⁵⁶ Krş. Yardım, *Şihâb*, 290-292

önemli bir rol oynamış *Şihâbü'l-Ahbâr*'a tekrar dikkatleri çekmekle kalmamış, kitabı günümüz Türkçesi'ne de çevirmiştir.

Yardım'ın çalışmasını, bir tercüme eseri olmaktan öteye taşıyan bir diğer önemli yönü de, onun aynı zamanda edebiyat, sanat tarihi ve mîmarlık gibi farklı disiplinlere katkı sunacak şekilde, ihtivâ ettiği hadislerin, Anadolu'da yer aldığı muhtelif muhafazalarına da işaret etmesidir. Uzun yıllar süren kapsamlı bir araştırmanın ürünü olarak hadis dip notlarında ayrıntılarıyla ele alınmış olan bu tespitler, çok kıymetli bir arşiv hizmeti de sunmaktadır.

Bu değerli çalışmanın yanı sıra Ali Yardım, hadis sâhasındaki akademik faâliyetleri, vermiş olduğu diğer telif eserleri, muhtelif dergilerde yayımlanan makâleleri, kongre ve sempozyumlarda sunduğu tebliğleri ve *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ne yazmış olduğu otuz beş kadar açıklayıcı ansiklopedi maddesi ile de yetinmemiş, Türkiye kütüphânelerindeki yazma eserlerin kayıt altına alınması, Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki hadis kaynaklarının, kitâbe, levha ve mezar taşlarının tesbit, tescil ve restorasyonu, fakültesinde uzmanlık alanına ek olarak vermiş olduğu araştırma teknikleri, paleografi, epigrafi, yazma eserlerin çözümlenmesi, çinide hat kompozisyonu gibi dersler ve bu alanlarda rehberlik ettiği sayısız lisans üstü araştırmaları, Türkçe'nin doğru kullanımına yönelik uygulamalar ve transkripsiyon çalışmaları, doğa sevgisinin aşılması, ağaçlandırma faâliyetleri gibi, tek bir ömür ve uzmanlığa sığması güç, bir çok kıymetli hizmeti de gerçekleştirmiştir.

Yakın dostu Prof. Dr. Mehmet Demirci, Ali Yardım'ın derviş-âlim kimliğini betimlerken, onun özellikle halk ve Hak âşığı bir Peygamber (s.a.s.) sevdalısı olduğunu vurgulamış, toprak, vatan ve millet sevgisiyle dolu bir irfan ve kültür hizmetkârı olarak, kitapta ve teoride kalmayıp, hadîsi hayata geçirebilen, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hâliyle hâllenmeye önem vermiş bir kimse olduğunu özenle ifade etmiştir.

Bu bağlamda yakın çevresi ve öğrencileri Ali Yardım'dan sâdece ilmen istifâde etmemiş, Sâmiha Ayverdi'nin koyduğu hedef doğrultusunda birey olarak kendilerine ve bir ferdi olarak buldukları cemiyete ve kütleye faydalı olmaları husûsunda müstesnâ bir örnek de tecrübe etmişlerdir.¹⁵⁷ Dolayısıyla Ali Yardım'ın tanıtılması ve çalışmalarının bilinmesi, sonraki nesillerin yaşamına ışık tutması, millî kültür ve hizmet bilincinin aşılması bakımından da önem taşımaktadır.

---

¹⁵⁷ Krş. Zeynep Uluant, *Sâmiha Ayverdi, Mektuplar 10, İlim, Fikir ve Sanat Adamları*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2020), 24.

Ali Yardım, büyük bir sorumluluk ve hizmet bilinci ile yürüttüğü “hocalık” görevini ve çalışmalarını, “Rabbim beni ne zaman emekli ederse o zaman emekli olurum” sözüne sâdik kalarak, yaş haddinden emekli olacağı 2006 senesinin Ocak ayında, vefâtına kadar sürdürmüştür.

KAYNAKLAR

- Ahatlı, Erdinç, “Haddesenâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010), 39.Cilt, 391-392.
- Alparslan, Ali, “Kitâbe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: 2002), 26.Cilt, 76-81.
- Âşık,Nevzat, “Tahammülü’l-hadis”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010), 39. Cilt, 380-382.
- Aybakan, Bilal, “Muâmelat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2005), 30. Cilt, 318-319.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Aşk Estetiği*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 3. Baskı, 2016)
- Ayverdi, İlhan, “Garazsız ivazsız”, *Kubbealtı Lügatı*, <http://www.lugatim.com/s/garazsz> (Erişim: 12.02.2020).
- Ayverdi, İlhan, “Hanefî”, *Kubbealtı Lügatı*, <http://www.lugatim.com/s/garazsz> (Erişim: 07.09.2019).
- Ayverdi, İlhan, “Mahâric”, *Kubbealtı Lügatı*, <http://www.lugatim.com/s/garazsz> (Erişim: 14.02.2020).
- Ayverdi, İlhan, “Matürîdîlik”, *Kubbealtı Lügatı*, <http://www.lugatim.com/s/garazsz> (Erişim: 12.02.2020).
- Bozkurt, Nebî, “Medrese”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: 2003), 28. Cilt, 323-327.
- Çağrıci, Mustafa, “Me’sur duâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1994), 9. Cilt, 536-539.
- Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usûlü*, (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 43. Baskı, 2017).
- Çetin, Abdurrahman, “İzhâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2001), 23. Cilt, 506.
- Çetin, Abdurrahman, “Tecvîd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2011), 40. Cilt, 253-254.
- Çetin, Nihad M., “Ahbâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1988), 1.Cilt, 486-489.
- Çetintaş, Özgür; Oyman, Rengin, “Hat Sanatında Bir Yazı Türü Olarak Selçuklu Sülüsü (Dînî Mîmârî Eserler Örneğinde Bir Değerlendirme)”, *B.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık 2017, C. 6, Sayı 2.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefâ, “Ulu câmi, Divriği Ulu Câmii”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2012), 42. Cilt, 95-96.

Demirci, Mehmet, *Gidenlerin Ardından*, (İstanbul: Nefes Yayıncılık, 2019).

Demirci, Mehmet, “Prof. Dr. Ali Yardım: Bir Milli Kültür Fedaisi”, 9 Aralık 2005, <http://www.mehmetdemirci.org/prof-dr-ali-yardim-bir-milli-kultur-fedaisi/>, (Erişim: 09.10.2019).

Derman, Uğur, “Hat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1997), 16. Cilt, 426.

Durmuş, İsmail, “Nahiv”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2006), 32. Cilt, 300-306.

Durmuş, İsmail, “Avâmil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1991), 4. Cilt, 106-107.

Efendioğlu, Mehmet, “Şihâbü'l-Ahbâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010) 39.Cilt, 143-144.

Eminoğlu, Mehmet Emin, *Karatay Medresesi Yazı İncileri*, (Konya: Tablet Basım Yayın, 1999).

Ertuğrul, Özkan, “Çifte Minâreli Medrese Sivas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1993), 8. Cilt, 312-313.

Ertuğrul, Özkan, “Gök Medrese, Sivas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1996), 14. Cilt, 138-139.

Eyice, Semâvi, “Bürûciye Medresesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1992), 6. Cilt, 465.

Günay, Vehbi, “Prof. Dr. Ali Yardım”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (İzmir: 2006), Cilt: XXI, Sayı: 2, 260.

Hasol, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, 5. Baskı, (İstanbul: YEM Yayınevi, 1993).

Hatipoğlu, İbrahim, “Mu’cem”, *T.D.V.İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2005), 30. Cilt, 345-346.

Hatipoğlu, İbrahim, “Musannef”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2006), 31. Cilt, 235-236.

Hatipoğlu, İbrahim, “Müsned”, *T.D.V.İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2006), 32. Cilt, 98-99.

Hatipoğlu, İbrahim, “Rihle”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2008), 35. Cilt, 206-208.

Kalfazâde, Seldâ, “Ulu câmi, Birgi Ulu Câmii”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2012), 42. Cilt, 86-87.

Kandemir, M. Yaşar, “Câmi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1993), 7. Cilt, 94.

Kandemir, M. Yaşar, “Fezâil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1995), 12. Cilt, 529-531.

Kandemir, M. Yaşar, “Kırk Hadis”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: 2002), 25. Cilt, 467-470.

Kandemir, M. Yaşar, “Kütüb-i Sitte”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2003), 27. Cilt, 6-7.

Kandemir, M. Yaşar, “Sünen”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2010), 38. Cilt, 141-142.

Kılıç, Hulusi, “Sarf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2009), 36. Cilt, 136-137.

Klavuz, Ahmet Saim, “Akaid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1989), 2. Cilt, 212-216.

Kuran, Abdullah, *Anadolu Medreseleri I*, (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1969).

Mülâyim, Selçuk, “Karatay Medresesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2001), 24. Cilt, 475-476.

Okiç, Tayyib, *Bâzı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, (İstanbul: Atlas Kitap, 1959).

Ögel, Semra, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, (İstanbul: Matbaa Teknisyenleri Basımevi, 1986).

Özel, Ahmet, “Ahkâm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1998), 1. Cilt, 550-551.

Özkurt, Kemal; Tüfekçioğlu, Abdülhamit, “Türk-İslam Sanatında Kitâbeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2009, Cilt 7, Sayı 14, 275-295.

Parlak, Sevgi, “Sâhib Atâ Külliyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2008), 35. Cilt, 516-518.

Serin, Muhittin, “Yâkût”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1988), 13. Cilt, 352-357.

Sinanoğlu, Mustafa, “İman”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2000), 22. Cilt, 212-214.

Sözen, Metin, *Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Beylikleri Devri) Cilt I-II*, (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversite Matbaası, 1970).

Topaloğlu, Ahmet, “Kur'an-ı Kerim'in ilk Türkçe tercüme ve Cevahirü'l-Asdâf”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (İstanbul: 1983), Sayı 27, 58-66.

Toprak, Mehmet Sait, “Vefeyât”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, (İstanbul: 2006), IV. Cilt, Sayı: 1.

Uluant, Zeynep, *Sâmiha Ayverdi, Mektuplar 10, İlim, Fikir ve Sanat Adamları*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2020)

Uluant, Zeynep, “Sâmiha Ayverdi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayverdi-samiha>, (Erişim: 07.09.2019).

Yardıml, Ali, *İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, (İzmir: İzmir Milli Kütüphanesi Vakfı Yayınları, 1992), I. Cilt.

Yardıml, Ali, *Ahmed Çelebi - İslâmda Eğitim Öğretim Târîhi*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1998).

Yardıml, Ali, *İslâm'da Altın Yüzük Kullanımı*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1998).

Yardıml, Ali, *Şihâbü'l-Ahbâr Tercümesi*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1999).

Yardıml, Ali, *Alanya Kitâbeleri*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2002).

Yardıml, Ali, *Amasya Burmalı Minâre Camii Kitâbeleri (Kapı, Mihrab Minber)*, (Ankara: Amasya Valiliği Kültür Yayınları, 2004).

Yardıml, Ali, *Amasya Kaya Kitâbesi (Bâyezid Paşa İmâreti Vakfıyesi)*, (Ankara: Amasya Valiliği Kültür Yayınları, 2004).

Yardıml, Ali, *Peygamberimizin Şemâili*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2005).

Yardıml, Ali, *Mesnevî Hadîsleri (Tebît ve Tahrîc)*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2008).

Yardıml, Ali, *Hadis I-II*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 10. Baskı, 2017).

Yardıml, Ali, "Kuzâ'î ve Müsned'üş-Şihâb", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, 285-321.

Yardıml, Ali, "Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâ'î", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2002), 26. Cilt, 309-310.

Yardıml, Ali Şîr, Röportaj, İstanbul, Haziran 2019.

Yardıml, Mustafa Sinan, Röportaj, İstanbul, Nisan 2019.

Yardıml, Mustafa Sinan, "Ayverdiler ve Babam Ali Yardıml", *Kadem-Üç Aylık Mûsikî ve Edebiyat Dergisi*, (İstanbul: Ekim 2010), Sayı: 1, 8-9.

Yücel, Ahmet, "Ahberenâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: 2000), 21.Cilt, 528-529.

Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler:

Adı: Aslı Kaynak

Soyadı: Önel

Doğum Tarihi: 09.04.1975

İletişim: oenel@hotmail.com

Eğitim Durumu:

1999 - 2004 University of Applied Science, Dortmund, Germany, Interior Design

1993 - 1997 İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

İngilizce: Çok iyi

Almanca: Çok iyi

Arapça: Başlangıç

Bilimsel Etik Sayfası

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Derviş-Âlim Ali Yardım ve Anadolu İslâm Kültür ve Sanatına Katkıları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynaklarda gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Aslı Kaynak ÖNEL

İmza